

Ηλίας Ν. ΑΡΝΑΟΥΤΟΓΛΟΥ

Θόρυβος, ευστάθεια και το κανονιστικό πλαίσιο των αθηναϊκών λατρευτικών σωματείων

Το 330 π.Χ. ο Δημοσθένης συνέθεσε τον λόγο *Περὶ τοῦ στεφάνου* ως απάντηση στην προσφυγή που είχε υποβάλει ο Αισχίνης το 336 π.Χ. εναντίον της πρότασης του Κτησιφώντα να τιμωρεί ο Δημοσθένης με την αιδιολογία ότι αντίκειται σε νόμο (γραφὴ παρανομῶν). Προς το τέλος του λόγου, ο Δημοσθένης προχωρά σε μια ιδιαίτερα σφοδρή προσωπική επίθεση εναντίον του, τονίζοντας ότι ο νεαρός Αισχίνης

ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοὺς καλοὺς θιάσους ἄγων διὰ τῶν ὁδῶν, τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθῳ καὶ τῇ λεύκῃ, τοὺς ὄφεις τοὺς παρείας θλίβων καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν ‘εὐοῖ σαβοῖ,’ καὶ ἐπορχούμενος ‘ὕῃς ἄττης ἄττης ὕῃς,’ ἔξαρχος καὶ προηγεμὼν καὶ κιττοφόρος καὶ λικνοφόρος καὶ τοιαῦθ’ ὑπὸ τῶν γραδίων προσαγορευόμενος, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα καὶ στρεπτοὺς καὶ νεήλατα, ἐφ’ οἷς τίς οὐκ ἂν ὡς ἀληθῶς αὐτὸν εὐδαιμονίσειε καὶ τὴν αὐτοῦ τύχην;

[Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας οδηγούσες μέσα στους δρόμους τους «όμορφους» θιάσους (των πιστῶν) που φορούσαν στεφάνια ἀπὸ μάρμαρο καὶ λεύκη. Καὶ εὐὶ κρατούσες μεγάλα φίδια, τὰ περιέφερες πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου φωνάζοντας «εὐοῖ σαβοῖ» καὶ χόρευες στὸν ρυθμὸ τοῦ «ὕῃς ἄττης ἄττης ὕῃς», καθὼς οἱ γριούλες σε ἀποκαλοῦσαν ἀρχηγὸ καὶ οδηγό, κισσοκουβαλητὴ καὶ καλαθοφόρο καὶ ἄλλα παρόμοια. Καὶ ἡ πληρωμὴ σου ἦταν μουσκεμένο ψωμί, στριφτά μπουρεκάκια καὶ πίτες, γιὰ τὰ ὁποῖα σ’ ἀλήθεια ποιοὺς δὲν θὰ μακάριζε τὸν εαυτὸ τοῦ καὶ τὴν τύχη τοῦ;]¹

1. Δημ. 18 (*Περὶ τοῦ στεφάνου*) 260. Ἡ νεοελληνικὴ ἀπόδοση ὅλων τῶν χωρίων τῆς

Το στοιχείο που ενδιαφέρει δεν αφορά την επίδραση παρόμοιων περιγραφών και προσωπικών επιθέσεων στην ρητορική στρατηγική του Δημοσθένη. Το παραπάνω απόσπασμα είναι σημαντικό από μία άλλη, παραμελημένη ίσως, πλευρά. Αντανακλά το κλίμα που δημιουργούν αυτοί οι «καλοί θίασοι», μια θορυβώδη ατμόσφαιρα, με φωνές και ρυθμικές κραυγές, χορούς και θεαματικές επιδείξεις. Είναι ακριβώς αυτή η αίσθηση του θορύβου που μεταφέρει η εναργής όσο και σαρκαστική περιγραφή του Δημοσθένη που αξίζει περαιτέρω διερεύνησης. Κατά πάσα πιθανότητα είναι αυτή η ίδια αίσθηση του θορύβου πίσω από την απαγόρευση της συνάντησης ομάδων λατρευτών έξω από το ιερό της Δήμητρας (Θεσμοφόριο) του Πειραιά που καταγράφεται στην επιγραφή IG ii² 1177, στ. 3-4 των μέσων του 4^{ου} αιώνα². Ως θόρυβο αντιλαμβάνομαι τους ψιθύρους, τις χαμηλόφωνες συνομιλίες, τα μουρμουρητά, τις επιδοκιμασίες, τις αποδοκιμασίες, τις φωνές και τα γέλια. Ο θόρυβος αποτελούσε ουσιαστικό στοιχείο των ομαδικών εκδηλώσεων της κοινωνικής ζωής στην Αθήνα ενώ τα τελευταία χρόνια πολλοί μελετητές έχουν τονίσει τον πανταχού παρόντα ρόλο του στους θεμελιώδεις μηχανισμούς διαβούλευσης της αθηναϊκής δημοκρατίας, στη συνέλευση και στα δικαστήρια. Χαρακτηριστικά, η Elisabeth Tacon υποστήριξε τον θεμελιώδη ρυθμιστικό ρόλο του θορύβου στις συζητήσεις στην εκκλησία του δήμου³, ενώ ο Bob Wallace υπογράμμισε ότι ο αθηναϊκός δήμος δεν αισθανόταν υποχρεωμένος να ακούει ήσυχα-ήσυχα απόψεις με τις οποίες δεν συμφωνούσε. Επικαλούμενος μαρτυρίες από τους τραγικούς ποιητές και τον Θουκυδίδη υποστήριξε ότι παρόμοια στάση ταίριαζε περισσότερο σε απολυταρχικά καθεστώτα⁴. Η δε πολιτική επιστήμων Melissa Schwartzberg οδήγησε την ερμηνεία στα λογικά της όρια υποστηρίζοντας ότι ο θόρυβος αποτελούσε όχι μόνον έναν μηχανισμό επιδοκιμασίας μέσω του οποίου ο δήμος συμμετείχε στην διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά και έναν μηχανισμό λογοδοσίας⁵. Παρόμοια, ο Victor Bers διερεύνησε το

αρχαίας ελληνικής γραμματείας είναι δική μου. Για την γραφή παρανόμων βλ. Todd (1993: 108 και 298-300) ειδικότερα για την προθεσμία άσκησης του ενδίκου μέσου, βλ. Giannadaki (2014).

2. Βλ. IG ii² 1177, 1-7 (μέσα 4^{ου} αιώνα π.Χ.): [μετά] τῆς ἱερείας τὸν [ἀεὶ δημαρχ]/[οὔ]ντα τοῦ θεσμοφορίου, [ὅπως ἂν μ]/[ηδ]εῖς ἀφέτους ἀφιεῖ μηδὲ θιά[σο]/[υς] συνάγει μηδὲ ἱερὰ ἐνιδρεύω[ν]/[τα]ι μηδὲ καθαρμούς ποιῶσιν μηδ/[ε] πρὸς τοὺς βωμοὺς μηδὲ τὸ μέγαρ/ον προσίωσιν ἄνευ τῆς ἱερέας ... και παρομοίως την επιγραφή του 2^{ου} αι. π.Χ. από τα Πάταρα της Λυκίας, SEG 57.1674, 6-8: ἄλλωι δὲ μηθενὶ ἐξέστω συναγωγὴν/ ποι-εῖσθαι μηδὲ καταλύειν/ ἐμ τῶι τεμένει πλὴν τῶν θυόντων. Βλ. επίσης Ziebarth 1896, 167.

3. Tacon (2001: 181-6).

4. Wallace (2004: 226). Μαρτυρίες: Αισχ. Πέρσαι, 591-4, Προμηθεὺς Δεσμώτης 880, Σοφ. Ἀντιγόνη 690-2 και 757, Θουκυδίδης 8.66.1.

5. Schwartzberg (2004) και Schwartzberg (2010). Βλ. επίσης και Villacèque (2013).

ρόλο του θορύβου μεταξύ των δικαστών και η Adrian Lanni εξέτασε τον ρόλο του ακροατηρίου και του συνεπαγόμενου θορύβου ως μια μορφή άτυπης λογοδοσίας των ηλιαστών⁶. Επομένως, ο θόρυβος αποτελούσε *de facto* μέρος της διαδικασίας στα συλλογικά όργανα λήψης αποφάσεων.

Ο θόρυβος, όμως, ο ίδιος προϊόν έντασης, έχει ως αποτέλεσμα την όξυνση των αντιπαράθεσεων ανάμεσα στα μέλη ενός συλλογικού σώματος. Συχνά μπορεί να κλιμακωθεί με αφορμή π.χ. την εκμετάλλευση κοινής περιουσίας⁷, αλλά μπορεί να φέρει αντιμέτωπα και δύο διαφορετικά σωματεία⁸. Περαιτέρω, οι εντάσεις μπορεί να εξελιχθούν σε συγκρούσεις, οι οποίες είτε επιλύονται άτυπα με διαμεσολάβηση ή με διαιτησία και με την επίκληση της ομόνοιας που πρέπει να επικρατεί ανάμεσα στα μέλη της ομάδας⁹, είτε με τη προσφυγή στον επίσημο μηχανισμό επίλυσης διαφορών της πόλης, δηλ. στα δικαστήρια¹⁰. Η χειρότερη εξέλιξη θα ήταν η κλιμάκωση των συγκρούσεων σε βίαιη αντιπαράθεση. Επομένως, είναι απαραίτητο για μια συσσωμάτωση να θεσμοθετήσει και να θέσει σε ισχύ μηχανισμούς και διαδικασίες που θα εξασφαλίζουν την σταθερότητα, την ευστάθεια, η οποία με την σειρά της θα καλλιεργήσει την *εὐκοσμία*¹¹, την κόσμια συμπεριφορά στις εκδηλώσεις του σωματείου και θα αντανακλάται στην δημόσια εικόνα του, αυξάνοντας έτσι το κοινωνικό του γόητρο.

6. Bers (1985) και Lanni (1997). Η Adriaan Lanni επανέλαβε στην ίδια προβληματική στο άρθρο "Publicity and the courts of classical Athens" *Yale Journal of Law & the Humanities* 24 (2012) 119-35 όπου υπογραμμίζει την κοινωνική θέση των διαδίκων ως παράμετρο του ενδιαφέροντος που επεδείκνυε το αθηναϊκό κοινό.

7. IG ii² 1258 (πιθανόν) και 1289.

8. Π.χ. η διαφορά μεταξύ των Αθηναίων και των Πελοποννησίων τεχνιτών του Διονύσου, η οποία πηγάζει από συμφωνία των δύο μερών για την οργάνωση κοινών συγκεντρώσεων και οργάνωσης στο Άργος. Η μακροχρόνια αυτή διαφορά επιλύθηκε με παρέμβαση των ρωμαϊκών αρχών (του διοικητή της Αχαΐας και της ρωμαϊκής συγκλήτου), βλ. FD iii (2) 70 (LeGuen (2001: 98 αρ. 12) και Aneziri (2003: αρ. C2)).

9. Διαιτησία: IG ii² 1289. Ομόνοια: IG ii² 1261, 1283 και 4985. Βλ. και Sheppard (1984-86: 244-8).

10. IG ii² 1258 και ο χαμένος λόγος του Ισαίου *Πρὸς ὀργεῶνας* (Is. frg. 35.26-27 (Thalheim)).

11. Για την πιθανή επιρροή της έννοιας της *εὐκοσμίας* των γυμνασίων στα σωματεία βλ. Baslez (2006). Βλ. χαρακτηριστικά τα αποσπάσματα από τον εφηβαρχικό νόμο της Αμφίπολης, BE 1987, 704 (Hatzopoulos) του έτους 23/22 π.Χ. όπου αναφέρεται ιδιαίτερη ενότητα για την *εὐκοσμία* και άλλη για την διαγωγή των εφήβων κατά τη διάρκεια παραστάσεων, όπου οφείλουν μήτε κροτεῖν, μήτε συρίζειν ἀλλὰ σιωπῇ καὶ κοσμίως θεωρεῖν. Για την έννοια της *εὐκοσμίας* σε ιερό βλ. την επιγραφή IG ix (2) 1109, 25-26, 51 (2^{ος} αι. π.Χ., ιερό Απόλλωνα Κοροπαίου, Δημητριάδα) και Robert, *Hellenica* 5, 16-28 ιδιαίτερα 21-22. Για την έννοια της *ἀκοσμίας* ως ανυπακοής στους κανόνες που διέπουν την τέλεση των μυστηρίων στην επιγραφή της Ανδανίας, βλ. Deshours (2006: 100-1) και Gawlinski (2012: 151-2).

Η διερεύνηση του κανονιστικού πλαισίου των σωματείων στην αρχαία Αθήνα δεν μπορεί να μην αναφερθεί στην αποδιδόμενη στο Σόλωνα, διαβόητη διάταξη των Πανδεκτών 47.22.4¹², όπου ορίζεται ότι οι συμφωνίες μεταξύ των μελών συσσωματώσεων (περισσότερο ή λιγότερο χαλαρών) είναι ισχυρές εφόσον δεν αντιβαίνουν σε νόμους της πόλης. Εντούτοις, δεν υπάρχει λόγος αυτή η διάταξη να μονοπωλεί το ερευνητικό ενδιαφέρον καθώς υπάρχει μια πλειάδα κανονιστικών κειμένων από την ελληνιστική και ρωμαϊκή Αθήνα που μας επιτρέπουν να δούμε το όλο ζήτημα υπό διαφορετικό πρίσμα.

Ως κανονιστικά κείμενα ορίζω την κατηγορία εκείνη των τεκμηρίων που προέρχονται από αθηναϊκά σωματεία και διασώζουν αποφάσεις τους με τις οποίες τίθενται δεσμευτικοί κανόνες συμπεριφοράς για τα μέλη τους, δίχως να είναι απαραίτητο να συνοδεύονται από κυρώσεις, ποινικής ή αλλής υφής. Έτσι στην επιγραφή Ag. 16, 161 οι σχετικοί με τις θυσίες κανόνες που τίθενται δεν συνοδεύονται από κανενός είδους κύρωση, όπως και στην επιγραφή IG ii² 1283 όπου τίθενται κανόνες για συμμετοχή στην πομπή. Από την ελληνιστική και ρωμαϊκή Αθήνα έχουν διασωθεί εννέα τέτοια κείμενα¹³. Υπάρχουν, βέβαια, και αρκετές διατάξεις πειθαρχικού χαρακτήρα, διάσπαρτες στα τιμητικά ψηφίσματα των σωματείων. Από τα εννέα κανονιστικά κείμενα, πέντε χρονολογούνται στην ελληνιστική περίοδο (τέλη 4^{ου} αι. έως και 2^{ος} αι. π.Χ.) και τέσσερα στην αυτοκρατορική ρωμαϊκή περίοδο (τέλη 1^{ου} αι. π.Χ. έως και 2^{ος} αι. μ.Χ.). Η συντριπτική πλειοψηφία των τιμητικών ψηφισμάτων χρονολογείται στα ελληνιστικά χρόνια.

Περιεχόμενο των κανονιστικών κειμένων

Το πιο πρώιμο κείμενο, η επιγραφή IG ii² 1361 (βλ. Παράρτ. Α.Ι), που διατηρείται σε μια σπασμένη στην κορυφή και στη βάση στήλη, βρέθηκε στον Πειραιά και χρονολογείται στην περίοδο 330-324 π.Χ. Περιέχει τις αποφάσεις ενός κοινού ὀργεώνων (μάλλον της «θρακικής» θεότητας

12. Πανδέκτες 47.22.4: εἰάν δὲ δῆμος ἢ φράτορες ἢ ἱερῶν ὀργίων ἢ ναῦται[†] ἢ σύσσιτοι ἢ ὁμόταφοι ἢ θιασῶται ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὃ τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι εἰάν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. Εἰάν (κάτοικοι κάποιου) δήμου ἢ μέλη μιας φρατρίας ἢ (εκτελεστές) ιερῶν τελετῶν ἢ ναύτες ἢ άτομα που μοιράζονται το ἴδιο φαγητό, ἢ τον ἴδιο τάφο, ἢ ἀκόλουθοι λατρειῶν ἢ άτομα που συμμετέχουν σε ἐξορμήσεις με σκοπὸ τὴ ληστεία ἢ τὸ ἐμπόριο (ἀποφασίσουν), ο, τιδήποτε (ἀπὸ τὰ παραπάνω?) συμφωνήσουν μεταξύ τους αὐτὸ θα ἔχει ἰσχὺ, ἐκτὸς εἰάν ἀπαγορεύεται ἀπὸ τὰ δημόσια ἀρχεῖα (δηλ. τὰ ἐγγράφα (νόμους, ψηφίσματα, σύμφωνα κλπ) που διατηροῦνται ἐκεῖ). Βλ. πιο πρόσφατα, Leão & Rhodes (2015: ἀπόσπ. 76).

13. Ag. 16, 161 (ἀρχές 3^{ου} αι. π.Χ.), IG ii² 1275 (3^{ος} αι. π.Χ.), 1283 (240/39 π.Χ.), 1328 (185/4 π.Χ.), 1339 (37/36 π.Χ.), 1361 (330-324 π.Χ.), 1368 (164/5 μ.Χ.), 1369 (τέλη 2^{ου} αι. μ.Χ.), SEG 31.122 (περ. 94 μ.Χ.).

Βενδιδος) σχετικά με θυσίες (μερίδια σε ιερείς και ιέρειες ανάλογα με το σφάγιο, απαγόρευση διεξαγωγής θυσιών δίπλα από τον βωμό, οικονομική συνδρομή των μελών για την διεξαγωγή θυσιών), την οικονομική διαχείριση των περιουσιακών στοιχείων του σωματείου (μίσθωση ακινήτου και πώληση νερού με σκοπό την επισκευή του ιερού), διάταξη για τη σύγκληση τακτικών συνελεύσεων των μελών, διαδικασία εγγραφής νέων μελών, και τον απαραίτητο όρο «θωράκισης» του νόμου έναντι τροποποιήσεων.

Στις αρχές του τρίτου αιώνα π.Χ. ένα σωματείο ὀργεῶνων αναγράφει σε στήλη, η οποία βρέθηκε στην Αθηναϊκή Αγορά, τρία σύντομα ψηφίσματα (Ag. 16, 161, βλ. Παράρτ. Α.Π) τα οποία αφορούν την αναγραφή των ονομάτων των οφειλετών προς το σωματείο, λεπτομέρειες της διεξαγωγής θυσιών (ημερομηνία, θύμα, διανομή μερίδων στα μέλη, άνδρες και γυναίκες) ενώ από το τρίτο μόνον η αρχή του έχει διασωθεί.

Στην ίδια περίοδο χρονολογείται και η επιγραφή IG ii² 1275 (βλ. Παράρτ. Α.ΠΙ), η οποία βρέθηκε στον Πειραιά και δυστυχώς σώζεται μόνο το κάτω μέρος της στήλης. Στο κείμενο αναφέρεται η υποχρέωση να αναγγέλλεται ο θάνατος ενός μέλους του σωματείου από τους πλησιέστερους συγγενείς του ή από άλλο μέλος, ενώ οι λατρευτές (θεασῶται) υποχρεούνται να ακολουθήσουν την εκφορά¹⁴. Το κείμενο κλείνει με τον όρο «θωράκισης» του νόμου έναντι τροποποιήσεων.

Στο δεύτερο μισό του τρίτου αιώνα π.Χ. και πιο συγκεκριμένα το 240/239 το κοινόν των ὀργεῶνων της θεάς Βενδιδος αναγράφει σε στήλη τους κανόνες που θα διέπουν την σχέση των Πειραιωτών ὀργεῶνων με τους ἐν ἄστει με σκοπό την επίτευξη ομόνοιας (IG ii² 1283, βλ. Παράρτ. Α.ΙV). Έτσι, οι ἐν ἄστει ὀργεῶνες μπορούν να συμμετέχουν στην πομπή, να έχουν την ίδια μεταχείριση με τους Πειραιώτες, να απευθύνουν τα αιτήματά τους κατά προτεραιότητα στο κοινόν των Πειραιωτών ὀργεῶνων και να μπορούν να γίνονται μέλη του.

Λίγες δεκαετίες αργότερα, το 185/4 π.Χ. οι ὀργεῶνες της Μητέρας των Θεών στον Πειραιά αναγράφουν και αναρτούν στήλη με δύο ψηφίσματα (IG ii² 1328, βλ. Παράρτ. Α.V). Το πρώτο έχει κανονιστικό χαρακτήρα καθώς ορίζει τις υποχρεώσεις των ιερειών να θέτουν στην διάθεση των μελών δύο θρόνους στρωμένους και ασημένια κοσμήματα για τις κοπέλλες που περιέφεραν τις φιάλες (φιαληφόροι) καθώς και για εκείνες που συμμετείχαν στη συλλογή των εισφορών, κατά τη διάρκεια των εορτασμών. Επιπλέον ορίζεται ότι οι ιέρειες οφείλουν να επιλέγουν τις βοηθούς τους ανάμεσα στις ιέρειες προηγούμενων ετών.

14. Πρβλ. σχετικές υποχρεώσεις στα τεκμήρια Παράρτ. Β ΙΙΙ και Γ ΙΙ, ΙΙΙ. Σχετική υποχρέωση εμφανίζεται στο σωματείο των ταβουλλαρίων της Κωνσταντινούπολης, *Επαρχικὸν Βιβλίον* I.26 του 10^{ου} αιώνα μ.Χ.

Αν κάποιος ήθελε να σκιαγραφήσει τα χαρακτηριστικά των αθηναϊκών σωματείων της ελληνιστικής περιόδου θα εστίαζε στην ιδιαίτερη βαρύτητα που αποδίδουν στην ρύθμιση οργανωτικών ζητημάτων, θεμάτων σχετικά με την εκμετάλλευση της κοινής περιουσίας τους, και τέλος την σαφή ρύθμιση λατρευτικών πρακτικών. Αξιοσημείωτη είναι η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς στην πόλη και στις σχέσεις του σωματείου με αυτήν, με εξαίρεση την αναφορά στην επιγραφή IG ii² 1283, στ. 10 και 25 στους νόμους της πόλης.

Περίπου ενάμισυ αιώνα αργότερα το κοινόν τῶν Ἡροϊστῶν της επιγραφής IG ii² 1339 (37/36 π.Χ., βλ. Παράρτ. Α.VI) αποφασίζει να προχωρήσει στην είσπραξη των συνδρομών τόσο των ἀποδημούντων όσο και των ἐπιδημούντων μελών, απειλώντας τους κακοπληρωτές με αποβολή.

Σαφώς πιο εκτεταμένα, αναλυτικά, αλλά και εσωτερικά οργανωμένα είναι τα κείμενα της αυτοκρατορικής περιόδου. Το πρωϊμότερο από αυτά χρονολογείται στη δεκαετία του 90 μ.Χ. ή λίγο αργότερα. Η επιγραφή SEG 31.122 (βλ. Παράρτ. Α.VII) βρέθηκε στο Λιόπεσι (σημ. Παιανία) και βρίσκεται σήμερα στο μουσείο J.P. Getty στο Los Angeles. Διασώζει την απόφαση, δόγμα, του ἀρχεραμιστή των Ἡρακλειαστῶν ἐν Λίμναις Μάρκου Αἰμιλίου Εὐχαρίστου ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου δήμου τῆς Παιανίας και ορίζει τις ποινές για τα μέλη που αντιπαρά τίθενται βίαια, τις ρυθμίσεις για οικονομικά ζητήματα (δωρεά¹⁵, ὅροι χρήσης τοῦ ποσού και ποινές σε περιπτώσεις κατάρτησης του δωρηθέντος κεφαλαίου), για την προμήθεια χοιρινού κρέατος και κρασιού, τη διαδικασία ορισμού και λογοδοσίας ελασσόνων αξιωματούχων, και τις εισφορές των μελών.

Η πιο γνωστή, όμως, επιγραφή και μακράν η εκτενέστερη, ιδιωτικού σωματείου είναι αυτή που αναφέρεται στους ἰοβάκχους του Βακχείου στο οποίο ιερέας ήταν ο Ηρώδης ο Αττικός. Η επιγραφή, IG ii² 1368 (βλ. Παράρτ. Α.VIII)¹⁶, αποτελείται από 163 στίχους, χρονολογείται κατά πάσα πιθανότητα στο 164/5 μ.Χ. και χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος,

15. Για τον ὅρο ἐνθήκη βλ. επίσης TAM 2.905 στήλη 19, 17 (Ροδιάπολις Λυκίας, 152/3 μ.Χ.), SEG 16.754 (Φρυγία 200-237 μ.Χ.), IK 22 (Stratonikeia) 227 (ἐνθήκη σιτωνίου, 2^{ος} αιώνας μ.Χ.), IK 34 (Mylasa) 802, 7 (τέλη 2^{ου} αιώνα π.Χ.), IC 4.285, 13-14 (Γόρτυνα, 381 μ.Χ.), ICos ED 200, 10 (1^{ος} αιώνας π.Χ.), IGBulg 1519, IBeroia 7, 54, 59, 87 (αρχές 2^{ου} αιώνα μ.Χ.), P. Haun. 2.21, 9-10, P. Herm. 30.9, P. Oxy. 22.2342, 13-14, P. Strasb. 3.145, 17, P. Strasb. 5.162, 15-16, SB 6.9557, 16, SB 18.13167, 25 και Thür. G. (1987) "Hypotheken-Urkunde eines Seedarlehens für eine Reise nach Muziris und Apographe für die Tetarte in Alexandria (zu P. Vindob. G 40.822)" Tyche 2, 229-45 ιδιαίτερα 231-3. Ο ὅρος προενθήκη μαρτυρείται στην επιγραφή FdXanthos 7.67, 26-29, ενώ ο ὅρος ἐνθηκάρης εμφανίζεται σε επιτάφια επιγραφή του 5^{ου} -6^{ου} αιώνα ἀπὸ τὴν Κω, AEp 1966, 94-95 αρ. 4 (BE 1968, 391 και SEG 19.553). Βλ. συγκριτικά και Παπαγιάννη (1992: 30, 41, 117-8).

16. Αγγλική απόδοση της επιγραφής και στου Smith, (2003: 129-31).

στ. 1-31, αποτελεί ένα είδος πρακτικών της συνέλευσης του σωματείου, όπου αποτυπώνεται η ομόφωνη αποδοχή της αναγραφής των κανόνων σε στήλη από τα μέλη¹⁷. Το δεύτερο μέρος, στ. 32-163, αποτελεί μια συστηματική κατάταξη των κανόνων δικαίου που διέπει τις δραστηριότητες του σωματείου. Ειδικότερα, ρυθμίζεται η διαδικασία εγγραφής νέου μέλους (στ. 32-62), οι υποχρεώσεις των μελών και οι συνακόλουθες κυρώσεις (στ. 63-110, 127-36, 159-63), και οι αξιωματούχοι και τα καθήκοντά τους (στ. 111-27, 136-59).

Τέλος, μία από τις υστερότερες μαρτυρίες για τη σωματειακή ζωή στην Αθήνα μας δίνει μια χαμένη σήμερα επιγραφή, η IG ii² 1369 (βλ. Παράρτ. Α.ΙΧ) του ύστερου 2^{ου} αιώνα μ.Χ. που είχε εντοπιστεί και αυτή στο Λιόπεσι. Στην στήλη προτάσσεται ένα επίγραμμα το οποίο μας δίνει το όνομα του άρχοντα (αλλά, δυστυχώς, δεν μπορεί να ενταχθεί σε κάποια γνωστή ακολουθία αρχόντων), και ακολουθεί ο νόμος ενός κοινοῦ έρανιστῶν (στ. 30). Σε αντίθεση με την εκτεταμένη ρύθμιση του νόμου των ίοβάχων (IG ii² 1368) οι ρυθμίσεις εδώ είναι λακωνικές και αφορούν την είσοδο νέων μελών (στ. 31-36), την επιλογή των αξιωματούχων (στ. 36-39), και την πειθαρχική αντιμετώπιση μελών που θορυβούν ή βιαιοπραγούν (στ. 40-44).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Τιμητικά ψηφίσματα

ΑΘΗΝΩΝ

Τα τιμητικά ψηφίσματα των αθηναϊκών σωματείων στη συντριπτική τους πλειοψηφία ανήκουν στα ελληνιστικά περίοδα. Από την ρωμαϊκή περίοδο διαθέτουμε κυρίως καταλόγους μελών, κανονισμούς και τιμητικές επιγραφές. Δεν έχουν σωθεί τιμητικά ψηφίσματα, με εξαίρεση την αποσπασματική επιγραφή IG ii² 1345, από την οποία σώζονται οι πέντε πρώτοι στίχοι, και επομένως, υπάρχουν κενά αναφορικά με το ιδεολογικό πλαίσιο των σωματείων. Στα τιμητικά ψηφίσματα περιλαμβάνονται κανόνες σχετικοί με τα καθήκοντα των αξιωματούχων¹⁸ καθώς και κυρώσεις εξαιτίας μη

17. Παρόμοια αναφορά σε πρακτικό συνεδρίασης του αθηναϊκού Αρείου Πάγου στην επιγραφή που δημοσίευσε ο Herrmann (1993) (= SEG 43.864) από τις Σάρδεις, των μέσων του 2^{ου} αι. μ.Χ.: λειπέσθω· έπερώτ[ησεν -----]/ ό πρόεδρος· δοκεί γραφήναι τ[οῖς]/ κρατίστοις Σαρδιανοῖς ύπέρ το[ῦ]/ άξιολογωτάτου Πολυβίου; πᾶσ[ιν?]/ τι οἴεσθε· ύπομνηματισάσ[θω?]/ είσκληθεῖς είπε Πολύβιος· μεγ[α]/λειοτέραν τῆς παρούσης μοι εὐ/διαμονίας οὐδεμίαν ἄλλην κρίν[ω],/ άνδρες Άρεοπαγεῖται· παρ' ύμῖν ε[ὐ]/τύχηκα καὶ στῆναι καὶ είπειν κα[ὶ]/ τῆς άφ' ύμῶν ἀπολαῦσαι μαρτυ[ρί]/ας ἥς ποτε τυχόντες μέγα έφ[ρό]/νησαν καὶ θεοῖ· έξεβόησαν ἄξιος. Επιπλέον βλ. το πρόσφατα δημοσιευμένο πάπυρο του 3ου αιώνα μ.Χ., Daris, S. (2011) "Appunti per un verbale di assemblea" ZPE 176, 205-12, όπου και η προηγούμενη βιβλιογραφία.

18. IG ii² 1284, 23-24 (241/0 π.Χ.): διώ[ιχηκεν τὰ προ]σταττόμεν'αὐτῶι ὑ[πὸ τ]ῶν νόμων ὀρθῶς καὶ δικαίως, (γραμματεὺς). IG ii² 1291, 3-6 (τέλος 3^{ου} αι. π.Χ.): [... δι-

συμμόρφωσης¹⁹. Έτσι, στην επιγραφή IG ii² 1263, 43-45 (300/299 π.Χ.) ορίζεται ότι ἐὰν δὲ μὴ ἀναγο/ρεύσωσι (οἱ ἱεροποιοί), ἀποτινέτωσαν τῷ κοινῷ/ (50): δραχμάς.

Αδικήματα και ποινές

Τα σωματεία ποινικοποιούν συμπεριφορές των μελών τους που στρέφονται ευθέως εναντίον της ίδιας της συσσωμάτωσης ή υποθάλλουν την οικονομική της θέση και ευμάρεια. Ειδικότερα, τιμωρείται η μη καταβολή συνδρομών και εισφορών (IG ii² 1339, 1361, 1368, SEG 31.122), η παραβίαση των αποφάσεων του σωματείου (IG ii² 1275, 1361), η μη συμμόρφωση αξιωματούχου προς τα καθήκοντα του (IG ii² 1328, 1368, SEG 31.122)²⁰, και η συμπεριφορά μέλους που απάδει με τον κανονισμό του σωματείου (IG ii² 1368, 1369, SEG 31.122).

Τα αθηναϊκά σωματεία διέθεταν τρία νομικά-πειθαρχικά όπλα για την εφαρμογή των αποφάσεων τους.

α) **περιουσιακές ποινές:** Ήταν κυρίως χρηματικά πρόστιμα, διαφορετικού ύψους ανά εποχή (συνήθως 50 δραχμές στα ελληνιστικά χρόνια, στην ρωμαϊκή Αθήνα κυμαίνονται από 25 έως 50 δραχμές ή δηνάρια), πληρωτέα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

εχείρισε τὸ ἀ/ργύριον τ[ὸ] κοινόν ὃ παρακατέθεν[το] αὐτῷ οἱ ἐρανιστ[αῖ] κατὰ τοὺς νό[μ]ους τοὺς κοινούς τ[ῶν] ἐρανιστῶ[ν] (ταμίας). SEG 2.9, 4-6 (245/4 π.Χ.): οἱ καθιστάμενοι εἰς τὰς ἐπιμελείας καλῶς καὶ φιλοτίμως ἐπεμε/μέληνται τῶν τε θυσιῶν, ὥς αὐτοῖς πάτριόν ἐστιν, καὶ τῶν ἄλλων/ ὧν αὐτοῖς ὁ νόμος προστάττει καὶ τοὺς λόγους ἀποδεδώκα/σι. SEG 44.60, 3-5 (244/3 π.Χ.): ἐπειδὴ οἱ ἐπιμεληταὶ καὶ ὁ γραμματεὺς ἐπε/μελήθησαν τῶν θυσιῶν τοῖς θεοῖς καθ' ἃ πάτριόν ἐστι καὶ τῶν ἄ/λλων πάντων ὧν οἱ νόμοι προστάττουσιν.

19. Βλ. επίσης IG ii² 1273, 21-26 (265/4(;) π.Χ.): ἐὰν δὲ ὁ ἱερεὺς μὴ στεφανώσ/ει ἢ μὴ ἀνείπει καθάπερ γέγραπται, ἀπ/οτινέτω (50) δραχμάς παραχρῆμα ἱερὰς τ/[ε]ῖ Μητρὶ τῶν θεῶν, ἢ δ' εἰσπραξίς ἔστω τ/[ο]ῖς θιασώταις καθάπερ καὶ τᾶλλα ὀφε/ιλήματα. IG ii² 1297, 17-18 (236/5 π.Χ.): ἐὰν δὲ μὴ ἀναγορεύσωσιν (οἱ ἱεροποιοί), ὀφει/λέτωσαν τέτταρας δραχμάς ἱερὰς τῇ θεῷ/. IG ii² 1292, 15-17 (215/4 π.Χ.): ἐὰν δὲ μὴ ἀναγορεύσωσιν ἢ μὴ στε/[φ]ανώσωσι (οἱ ἱεροποιοί), ἀποτείσάτω ἕκαστος αὐ[τῶν] — —/[δ]ραχμάς ἱερὰς τοῖς Σαραπιασταῖς. MDAI (A) 66 (1941) 228 αρ. 14, 16-19 (138/7 π.Χ.): καὶ ἀναγορεύειν καὶ τοῦτον τ[ὸν] στέφανον τὸν γραμμα[τ]έα καὶ τὸν ἐπιμελητὴν καθάπερ καὶ [τοὺς] ἄλλους μετὰ τὰς σπονδὰς/ ἐν τῷ ἱερῷ, ἐὰν δὲ μὴ ἀναγορεύσω[σιν] ἢ μὴ στεφανώσωσιν, ἀποτεῖσαι/[δρ]α[χμ]ὰς (50) ἱερὰς τῇ Ἀφροδίτ[ε]ι, ...].

20. Ακόμα και η μη αποδοχή του αποτελέσματος της κλήρωσης, βλ. συγκριτικά IG v (1) 1390, 6-7 και 9-10 και Θέμελης (2007) (χρονολόγηση της επιγραφής το 23 μ.Χ.). Στην παραδοσιακή χρονολόγηση (91 π.Χ.) προσχωρούν και οι Deshours (2006: 50-51) και Gawlinski (2012: 11). Βλ. και Harter-Uibopuu (2002). Συγκριτικά βλ. και Monson (2013) όπου παρόμοιος όρος εμφανίζεται σε κανονισμό σωματείου συνταγμένο στη δημοτική αιγυπτιακή του τελευταίου τέταρτου του 3^{ου} αι. π.Χ.

συνήθως στο ταμείο του σωματείου, στο όνομα της λατρευομένης θεότητας²¹. Το ύψος των προστίμων ήταν συνήθως καθορισμένο με απόφαση (νόμος ή ψήφισμα) του σωματείου, όπως ορίζεται στην επιγραφή IG ii² 1263, 43-46: *ἐὰν δὲ μὴ ἀναγο/ρεύσωσι, ἀποτινέτωσαν τῷ κοινῷ/ :(50): δραχμάς*.

β) **ποινή αποκλεισμού**: Τα μέλη ενός σωματείου μπορούσαν να αποβληθούν από τις εκδηλώσεις του, να απαγορευθεί η παρουσία τους στις εγκαταστάσεις του, ενώ σε μία περίπτωση ορίζεται η βίαιη απομάκρυνσή τους²². Η ποινή αυτή μαρτυρείται ιδιαίτερα συχνά στην επιγραφή των *ιοβάκχων*²³. Χαρακτηριστική είναι η ρύθμιση για την μη συμμετοχή σε συνέλευση του σωματείου με θέμα την εκδίκαση προσφυγής για πρόκληση σωματικής βλάβης. Το μέλος που δεν θα προσέλθει δεν θα μπορεί να εισέρχεται στις εγκαταστάσεις του σωματείου μέχρι την αποπληρωμή του προβλεπόμενου προστίμου ύψους 50 δραχμών²⁴. Συχνά υποστηρίζεται ότι η φράση *μὴ μετέστω αὐτῷ τῶν κοινῶν* στον όρο «θωράκισης» του ψηφίσματος IG ii² 1361, 13-15: *[ἐὰν] δ[έ τις] [εἰ]π[η] ἢ ἐπιψηφίσῃ παρὰ τόνδε τὸν νόμον, ὀφειλέτω :(50): δραχμάς τῇ/ [θεῶι] ὃ τ[ε] εἰπὼν καὶ] ὁ ἐπιψηφίσας καὶ μὴ μετέστω αὐτῷ τῶν κοινῶν. ἀναγράφειν δ/[ἐ αὐτὸν ὀφείλο]ντα τῇ θεῶι τοῦτο τὸ ἀργύριον εἰς τὴν στήλην τοῦ ἐπιμελητά[ς] υποκρύπτει ποινή διαγραφῆς²⁵*. Αγνοώντας τα συμφραζόμενα, θα μπορούσε όντως η φράση *μὴ μετέστω αὐτῷ τῶν κοινῶν* να ερμηνευθεῖ ότι επιβάλλει την μόνη απαγόρευση συμμετοχῆς στις σωματειακές υποθέσεις. Αλλά στο απόσπασμα αυτό η ποινή της αποβολῆς συμπληρώνει την ποινή του πρόστιμου.

21. Βλ. IG ii² 1273, 21-25, IG ii² 1297, 17-18, MDAI (A) 66 (1941) 228 αρ. 4, 18-19 και Arnaoutoglou (2003: 135-6).

22. IG ii² 1368, 136-144: *εὐκοσμος δὲ κληρούσθω ἢ καθισ/τάσθω ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἐπιφέρων τῷ ἀκοσ/μοῦντι ἢ θορυβοῦντι τὸν θύρσον τοῦ θε/οῦ. ὧ δὲ ἂν παρατεθῇ ὁ θύρσος, ἐπικρεί/ναντος τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ ἀρχιβάκχου/ ἐξερχέσθω τοῦ ἐστιατορείου. ἐὰν δὲ ἀ/πειθῇ, αἰρέτωσαν αὐτὸν ἔξω τοῦ πυλῶ/νος οἱ κατασταθησόμενοι ὑπὸ τῶν/ ἱερέων ἱπποὶ ...*

23. IG ii² 1368, 67-72: *μηδενὶ/ ἐξέστω τῶν ἰοβάκχων τῶν μὴ συντελε/σάντων εἰς τε τὰς ἐνάτας καὶ ἀμφιετηρί/δας εἰσέρχεσθαι ἰς τὴν στιβάδα μέχρις ἂν/ ἐπικριθῇ αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἱερέων ἢ ἀπο/δοῦναι αὐτὸν ἢ ἰσέρχεσθαι ... 82-83: ἢ μὴ συνίτωσαν ἰς τοὺς/ ἰοβάκχους μέχρις ἂν ἀποδῶσιν ... 88-89: καὶ προστεμιάσθω/ πρὸς χρόνον μὴ εἰσελθεῖν ὅσον ἂν δό/ξη ... 102-107: ἐὰν δέ τις τῶν/ εἰσερχομένων τὸ ἰσηλύσιον μὴ/ διδοῖ τῷ ἱερεῖ ἢ τῷ ἀνθιερεῖ, εἰργέσ/θω τῆς ἐστιάσεως μέχρις ἂν ἀπο/δοῖ, καὶ πρασσέσθω ὅτῳ ἂν τρόπῳ/ ὁ ἱερεὺς κελεύσῃ ...* Βλ. και Jaccottet (2011), όπου υποστηρίζεται ότι ο όρος *στιβάς* στην εν λόγω επιγραφή σημαίνει την μεγάλη εορτή του σωματείου και επομένως όποια σχέση μεταξύ πειθαρχικῶν –ποινικῶν ρυθμίσεων και του όρου σηματοδοτεῖ τον αποκλεισμό του παραβάτη από την εορτή.

24. IG ii² 1368, 99-102: *ἐὰν δὲ ἀπειθῇ πρασσόμε/νος, ἐξέστω τῷ ταμίᾳ κωλύσαι αὐτὸν/ τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὸ Βακχεῖον μέ/χρις ἂν ἀποδοῖ ...*

25. Έτσι βλ. Ziebarth (1896: 171), Poland (1909: 448).

Ορίζεται, επίσης, ότι το όνομα του οφειλέτη - παραβάτη θα αναγραφεί σε στήλη. Επομένως, η σώρευση των ποινών δεν θα είχε κανένα νόημα καθώς η βαρύτερη θα απορροφούσε την ελαφρύτερη, αλλά και η αναγραφή θα ήταν ανώφελη εφόσον ακολουθούσε διαγραφή. Κάποιος που θα καταδικαζόταν επειδή η πρόταση του ήταν αντίθετη με τα οριζόμενα στο εν λόγω ψήφισμα, θα ήταν υποχρεωμένος και να καταβάλλει το προβλεπόμενο πρόστιμο αλλά και στη συνέχεια να υποστεί την ποινή της διαγραφής. Το επιθυμητό, όμως, σενάριο για το σωματείο θα ήταν και να καταβληθεί το πρόστιμο και να παραμείνει το μέλος στο μητρώο του. Επειδή η φράση *μὴ μετέστω αὐτῶι τῶν κοινῶν* είναι αρκούντως αμφίσημη, δηλ. μπορεί να σημαίνει συμμετοχή στις κοινές εκδηλώσεις αλλά και στη διαχείριση των κοινών υποθέσεων, έχω την εντύπωση ότι σε αυτήν την περίπτωση δεν επιδιώκεται η διαγραφή του εισηγητή, αλλά ο αποκλεισμός του μέχρι την αποπληρωμή του προστίμου. Η αναγραφή του ονόματος του οφειλέτη σε στήλη εξυπηρετεί την πολιτική είσπραξης του προστίμου από το σωματείο, αποθαρρύνοντας και μειώνοντας το κοινωνικό γόητρο εκείνου του μέλους που δεν συμμορφώνεται με τους κανόνες της σωματειακής ζωής. Παρόμοιος προβληματισμός ανακύπτει και στην επιγραφή SEG 31.122 όπου στους στ. 5-9 ορίζεται *ἐάν τις ἐν τῇ συνόδῳ/μάχην ποιήσῃ, τῇ ἐχόμενῃ ἡμέρᾳ ἀποτινέτω προστεῖμ/ου ὁ μὲν ἀρξάμενος δραχμὰς δέκα) (ὁ δὲ ἐξακολουθήσας δραχμὰς πέντε)* (και *ἐξάνανκα πραττέσθω τῶν σὺννερανιστῶν ψήφον λαβόντων ἐκβιβάσαι*). Ο πρώτος εκδότης, ο A. Raubitschek, στην αγγλική μετάφραση της επιγραφής υποστηρίζει ότι η προβλεπόμενη τιμωρία κλιμακώνεται με την διαγραφή του μέλους (*expel*). Το *ἀπαρέμφατα ἐκβιβάσαι* (από το ρήμα *ἐκβιβάζω*) σημαίνει «υλοποιώ ένα μέτρο, επιβάλλω την εκτέλεση σε κάποιον, ικανοποιώ απαίτηση» σε πηγές του δεύτερου αι. μ.Χ. και αργότερα. Σε αυτήν την περίπτωση, όμως, ο συνδυασμός επιβολής χρηματικού προστίμου και διαγραφής δεν έχει νόημα όταν οι ποινές σωρεύονται αλλά αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, όταν η ποινή της διαγραφής ενεργοποιείται μετά την μη καταβολή του προστίμου. Η παρούσα διάταξη μπορεί να αποδοθεί ως εξής: «τα υπόλοιπα μέλη (συνερανισταί), μετά από ψηφοφορία, υποχρεωτικά θα εξαναγκάσουν τον οφειλέτη σε συμμόρφωση». Παραμένει, όμως, άγνωστο πως ο παραβάτης θα εξαναγκαστεί να καταβάλλει το πρόστιμο και τι θα συμβεί σε περίπτωση άρνησής του.

γ) **ποινή διαγραφής από το σωματείο.** Η ποινή αυτή μαρτυρείται στην επιγραφή των *Ἡρακλισταῶν ἐν Λίμναις*, SEG 31.122, 42-45: *καὶ τὰς δὲ φορὰς/ καταφέριν τῷ ταμίᾳ ἐπάναγκες ἰς τὰς ἐγδόσεις*²⁶. ὁ δὲ μὴ

26. Για τη σημασία του όρου *ἐγδοσις* βλ. επίσης IG ii² 1299.39-40, IG iv 558.17-18 & 20-21, IG v (2) 437, IG v (2) 515B, IOropos 324.27-28, SEG 23.447, 30-32, IG xii (9) 17-23, IMM 98.59-61.

κατενένκας/ ἀποτινέτω τὸ διπλοῦν ὁ δὲ μὴ δοῦς τὸ κάθολον ἐξέρανος/ ἔστω, δηλ. «και να καταβάλλονται οι εισφορές υποχρεωτικά στον ταμία με σκοπό την κάλυψη των εξόδων, όποιος δεν καταβάλλει να οφείλει τα διπλά και όποιος δεν καταβάλλει το συνολικό χρέος (δηλ. την αρχική οφειλή συν το πρόστιμο) να διαγράφεται». Παρόμοια σημασία έχει και η έκφραση που διασώζεται στην επιγραφή του κοινοῦ τῶν ἡρωιστῶν IG ii² 1339, 12-15: ἐὰν δὲ μὴ διδ[ῶσι]/ [τὴν φοράν, ἔ]δοξεν μὴ μετέχειν αὐτο[ῦς]/ [τοῦ ἐράν] ου ἐὰν μὴ τινι συμβῇ διὰ πέ[ν]/[θος ἢ διὰ ἀ]σθένειαν ἀπολειφθῆναι²⁷.

Σε κάποιες περιπτώσεις το είδος και το ύψος της ποινής αφηνόταν στην διακριτική ευχέρεια της συνέλευσης των μελών. Στην επιγραφή IG ii² 1275, 14-17: εἰὰν δέ τις παρὰ τὸν νόμον ἢ εἴπει ἢ πράξει, κα/τηγορίαν αὐτοῦ εἶναι τῶι βουλομένῳ τῶν θιασωτῶ/ν, καὶ ἂν ἔλει αὐτὸν τιμάτωσαν αὐτὸν καθότι ἂν δο/κεῖ τῶι κοινῶι, η συνέλευση των μελών του σωματείου διαθέτει την διακριτική ευχέρεια να επιβάλλει όποια ποινή κρίνει απαραίτητη, δίχως να δεσμεύεται από κάποια προηγούμενη απόφαση της. Σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να υποθέσουμε ότι η συνέλευση λειτουργούσε ως οιοное δικαστήριο (έχοντας ως πρότυπο την εκκλησία του δήμου και την βουλή των 500) και ότι οι εμπλεκόμενοι θα πρότειναν τις αντίστοιχες ποινές, σαν να επρόκειτο για έναν ατίμητο αἰῶνα²⁸. Επίσης παρόμοια διαδικασία προβλέπεται και στην επιγραφή IG ii² 1328, 12-13: κύριοι ἐ[σ]τώσαν-θι ὀργεῶνες δημιουργοὶ τὴν [π]α[ρ]αβαίνουσιν/ τι τῶν γε-γραμμένων μέχρι δραχμῶν π[εν]τήκοντα με τη μόνη διαφορά ότι σε αυτήν προβλέπεται το ανώτατο ύψος του επιβαλλομένου προστίμου, επαφίεται όμως στην διακριτική ευχέρεια της συνέλευσης να ορίσει το ακριβές ποσό²⁹.

Όσον αφορά τις ποινές, δύο ιδιαιτερότητες πρέπει να επισημανθούν, α) σπάνια γίνεται επίκληση της ποινής διαγραφής (και υποθέτω πολύ πιο σπάνια επιβαλλόταν), άλλωστε η επιγραφή των Ιοβάκχων είναι αποκαλυ-

27. Μολονότι θα μπορούσε κάποιος να αποκαταστήσει πιο πειστικά για την περίπτωση διαγραφής ... μὴ μετέχειν αὐτο[ῦς]/ [τοῦ κοιν]οῦ ... Πρβλ. επίσης την διάταξη σε επιτύμβια επιγραφή του 2^{ου} αι. μ.Χ. από την Ακραΐφια της Βοιωτίας, IG vii 2725: καὶ τοὺς/ ὑβρίσαντας τοὺς ἡρω/ας τῶν τέκνων ἡμῶν κα/ὶ ἐμὲ καὶ τὸν ἄνδρα μου Πυ/θίωνα καὶ ἐπιμένοντας/ τῇ αὐθαδίᾳ οὐ βούλομαι μ/ετέχιν τῆς συνόδου τῶ/ν ἡρωιαστῶν τῶν τέκν/ων ἡμῶν Ἐπαμινώνδου/ καὶ Θεοκρίν<η>ς μήτε ζώντω/ν ἡμῶν μήτε τελευτησ/άντων. Για τις σχετικές, περιορισμένες πληροφορίες για τη διαδικασία διαγραφής στα σωματεία του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας βλ. Tran, N. (2007) "Le procédures d'exclusion des collèges professionnels et funéraires sous le Haut-Empire: pratiques épigraphiques, norme collective et non-dits" στον τόμο της Wolff, Catherine (ed) *Les exclus dans l'antiquité* (Actes du colloque organisé à Lyon les 23-24 septembre 2004), 120-38, Paris.

28. Βλ. Todd (1993: 133-4).

29. Παρομοίως όσον αφορά τη χρονική διάρκεια της αποβολής του παραβάτη, IG ii² 1368, 88-89.

πτική καθώς δεν προβλέπει παρόμοια ποινή και β) δεν προβλέπεται επιβολή σωματικής ποινής, με εξαίρεση την επιγραφή IG ii² 1369, 40-44: εἰ δέ τις μά/χας ἢ θορύβους κεινῶν φαίνοιτο,/ ἐκβαλλέσθω τοῦ ἐράνου ζημιού/μενος [ε] Ἀττ[ι]καῖς κέ' ἢ πληγαῖς αἰκ[αικ]ιζό/μενος ταῖς διπλαῖς πέ[τ]ρα κρίσεως, γεγονός το οποίο αποτελεί ένδειξη για το status των μελών τόσο του συγκεκριμένου σωματείου αλλά ενδεχομένως και των σωματείων γενικότερα³⁰.

Όργανα επιβολής των ποινών

Ποια σωματειακά όργανα επέβαλαν τις ποινές; Συνήθως, κάποιος αξιωματούχος του σωματείου (ιερεύς, ταμίας) επιφορτιζόταν με αυτό το καθήκον. Σπανιότερα, η συνέλευση των μελών αποφάσιζε για την ποινική-πειθαρχική κύρωση που θα επιβαλλόταν. Πέραν των δύο περιπτώσεων που μόλις επισημάνθηκαν (IG ii² 1275, 14-17 και IG ii² 1328, 12-13), στην επιγραφή SEG 31.122, 8-9 είναι η συνέλευση των μελών που καλείται να αποφασίσει για τους τρόπους είσπραξης του επιβληθέντος προστίμου. Σε δύο περιπτώσεις στην επιγραφή των *ιοβάκχων* (IG ii² 1368, 72-90) προβλέπονται κάποιες παραλλαγές των γνωστών διαδικασιών. Συγκεκριμένα, εάν κάποιο μέλος ξεκινήσει να βιαιοπραγεί ή να συμπεριφέρεται απρεπώς ή να κάθεται στη θέση άλλου ή να εξυβρίζει ή να συκοφαντεί άλλο μέλος, τότε στην περίπτωση εξύβρισης ή κατασυκοφαντήσης το θύμα θα πρέπει να παρουσιάσει δύο μάρτυρες, μέλη του σωματείου, οι οποίοι θα καταθέσουν ενόρκως ότι άκουσαν τις ύβρεις και τις συκοφαντίες (στ. 72-83)³¹. Δεν είναι σαφές όμως ενώπιον ποιού οργάνου θα εμφανιστούν οι μάρτυρες, ενώπιον του ιερέα ή ενώπιον της συνέλευσης των μελών³². Ενόψει του γεγονότος ότι η σύγκληση της συνέλευσης των μελών προβλέπεται ρητά από το δόγμα των *ιοβάκχων* (βλ. στ. 86), θα πρέπει να υποθέσουμε ότι οι αυτόπτες μάρτυρες κατέθεταν ενώπιον του ιερέα ή κάποιου άλλου αξιωματούχου του σωματείου (βλ. *άνθιερεὺς* (στ. 85, 104, 109), *ἀρχίβακχος* (στ. 92-93, 140)).

Ιδιαίτερη διαδικασία προβλέπεται επίσης και στην περίπτωση της πρό-

30. Βλ. Gawlinski (2012: 149-53) για τον ρόλο και τα καθήκοντα των ραβδοφόρων στο ιερό της Ανδανίας. Πρβλ. τις προβλεπόμενες σωματικές ποινές που συνοδεύουν την διαγραφή από σωματεία στο *Ἐπαρχικὸν Βιβλίον* VII.6, XVII.4, XIX.4, XX.3, XXI.10, XXII.3 του 10^{ου} αι. μ.Χ.

31. Ο δράστης υποχρεούται να πληρώσει στο σωματείο 25 δρχ. όπως και ο αίτιος των βιαιοπραγιών. Μέχρι την καταβολή αποκλείονται από τις δραστηριότητες του σωματείου.

32. Πάντως, η διαδικασία αυτή θυμίζει τον τρόπο επίλυσης κάποιων διαφορών στην νομοθεσία της κλασικής Γόρτυνας, όπου η μαρτυρική κατάθεση θεωρείται απόδειξη εναντίον της οποίας δεν φαίνεται να χωρεί ανταπόδειξη.

κλήσης σωματικής βλάβης (στ. 84-94), οπότε το θύμα πρέπει να υποβάλλει γραπτή προσφυγή στον ιερέα ή στον ανθιερέα. Αυτοί, με τη σειρά τους, είναι υποχρεωμένοι να συγκαλέσουν τη συνέλευση των μελών, η οποία θα αποφασίσει για την ενοχή ή όχι του κατηγορουμένου και την προβλεπόμενη από το δόγμα ποινή³³. Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί η ομοιότητα της διαδικασίας με την είσαγγελία της κλασικής περιόδου³⁴. Η ίδια ποινή (δηλ. πρόστιμο και αποβολή) προβλέπεται για το θύμα που θα καταφύγει σε εξω-σωματειακά όργανα για την απόδοση δικαιοσύνης, όπως και για τους αξιωματούχους (εὔκοσμοι) που δεν επεμβαίνουν για να χωρίσουν τους συμπλεκόμενους. Ουσιαστικά διακρίνεται μια απόπειρα οριοθέτησης της σωματειακής έννομης σφαίρας, της αρμοδιότητας του σωματείου, σε σχέση με την έννομη σφαίρα της πόλης. Μέλος του σωματείου που υπαιτίως δεν συμμετέχει στην παραπάνω συνέλευση τιμωρείται με πρόστιμο 50 δρχ. και σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του αποκλείεται από τις εκδηλώσεις του σωματείου μέχρι την εξόφληση. Τέλος, θορυβοποιά μέλη και καθώς και εκείνα που επιδεικνύουν απρεπή συμπεριφορά τιμωρούνται με αποβολή από τον χώρο του δείπνου ενώ σε περίπτωση απείθειας επιβάλλεται η βίαιη απομάκρυνση τους και η επιβολή προστίμου όπως σε περίπτωση βιαιοπραγίας (στ. 136-45).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Αναγκαστική εκτέλεση

ΑΘΗΝΩΝ

Ήταν όμως δυνατόν να εξαναγκασθεί ο παραβάτης να καταβάλλει το πρόστιμο; Είχε ο αξιωματούχος του σωματείου εξουσία να προχωρήσει σε λήψη ενεχύρου για την οφειλή του παραβάτη προς το σωματείο, όπως συνέβαινε σε μία περίπτωση στην ελληνιστική Δήλο, ID 1523, 7-13: μηθενὶ δὲ [ἐξέ]στω/ τῶν συνοδιτῶν ἐναντίον μηθὲν [πρᾶ]/ξαι ταῖς προγεγραμμέναις τιμαῖς· [ἐὰν δὲ πράσ]/σηι, [ἔ]νο[χο]ν αὐτὸν εἶναι τῇ ἱεροσυλ[ί]αι/ καὶ π[ροσ]αποτεισάτω δραχμὰς πεντ[α]/κ[οσίας]³⁵? καὶ ἐξέ]στω τῷ [β]ουλομένῳ ἐνε[χυ]/[ρά]ζειν <αὐτόν>. (τέλη 2^{ου} αι. π.Χ.), αλλά και στην ρωμαϊκή Αίγυπτο, P. Mich. 5.243, 2-3: κατὰ δὲ τοῦ ἀδωσιδικοῦντος ἐπὶ/ τούτων καὶ τῶν ἄλ[λ]ων ἐξέ]στω τῷ προστάτῃ ἐνεχυράζειν. (Τέβτυνις, 14-37 μ.Χ.), P. Mich. 5.244, 10-12: τὸν δὲ ἀδωσιδικοῦντα καὶ μὴ/ πλημεροῦντά τι τῶν δημοσίων λαογραφίας ἢ καὶ δαπανῶν ἐξῆναι τῷ Κρονίῳ ἐνεχυράζιν αὐτοὺς ἔν τε τῇ/ πλατέᾳ καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ παραδιδόνε αὐτοὺς ἢ

33. Οι στ. 84-90 περιγράφουν την προβλεπόμενη διαδικασία και τις επιβαλλόμενες ποινές. Ιδιαίτερη σημασία έχει η διακριτική ευχέρεια της συνέλευσης να αποβάλλει τον δράστη από τις δραστηριότητες του σωματείου για όσο χρονικό διάστημα προφανώς κρίνει πρόσφορο, επιπλέον του χρηματικού προστίμου έως 25 δραχμές.

34. Βλ. Hansen (1975).

35. Μήπως πρέπει να αποκατασταθεί το ύψος του προστίμου σε πεντ[ή]/κ[οντα?].

σώματα αὐτῶν και στ. 18-20 (ἀπολύσιμοι, Τέβτυνις, 43 μ.Χ.) και *P. Mich.* 5.245, 37-41: τὸν δὲ ἄδωσιτικοῦντα/ [καὶ μ]ὴ [ἀ]γαπλεροῦντά τι τῶν δημοσίων ἢ καὶ τῶν/ [προσε]γκληθησομένων αὐτῷ ἐξῆναι τῷ αὐτῷ Ἀπ/[ύνχι ἐνε]χυράσζιν αὐτοὺς ἐν τε τῇ πλατέᾳ καὶ ἐν/ [ταῖς οἰκί]αις καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ παραδιδαιναι αὐτοὺς/ [καθὼς πρό]κίται. (ἄλοπῶλαι, Τέβτυνις, 47 μ.Χ.)³⁶. Στην Αθήνα ὅμως, ἀπὸ την εποχὴ του Σόλωνα ἀπαγορευόταν η κράτηση Αθηναίου πολίτη ὡς ἐνεχύρου. Ἐνδεχομένως, ὅμως, κάποια μορφή λήψης πράγματος ὡς ἐνεχύρου να βρίσκεται πίσω ἀπὸ ἐκφράσεις ὅπως καὶ εἰσπραττ[όν]/των τρόπῳ ὅτῳ ἂν [δύνωνται στην ἐπιγραφὴ *IG ii*² 1328, 13-14 ἢ στην ἐπιγραφὴ *IG ii*² 1368, 106-107: καὶ πρᾶσσεσθῶ ὅτῳ ἂν τρόπῳ/ ὁ ἱερεὺς κελεύσῃ.

Ποια ἦταν η νομικὴ φύση της πειθαρχικῆς ἀρμοδιότητος των σωματειακῶν δικαιοδοτικῶν ὁργάνων; Δυστυχῶς τα κείμενα της ἐλληνιστικῆς περιόδου δεν μας προσφέρουν ἐπαρκὴ στοιχεία, συνήθως οἱ ἀξιωματοῦχοι τιμωροῦνται για τη μὴ προσήκουσα ἐκτέλεση των καθηκόντων τους και λιγότερο μέλη που προτείνουν ἢ ψηφίζουν διάταξη ἀντίθετη με το «νόμο» του σωματείου. Ο *San Nicolo* σε μελέτη του 1927³⁷ υποστήριξε ὅτι η δικαιοδοτικὴ ἀρμοδιότητα των σωματειακῶν ὁργάνων προσομοιάζει με την διαιτησίαν και ἐπομένως μπορεῖ βᾶσιμα να υποστηριχθεῖ ὅτι οἱ ἀντίδικοι εἶχαν την δυνατότητα να προσφύγουν, ουσιαστικά κατ'ἐφεση, σε δικαστήριο της πόλεως. Το παραπάνω ἀρθρο βασίζεται στη μελέτη, κυρίως, των σχετικῶν πηγῶν, των γραμμένων στη δημοτικὴ αἰγυπτιακὴ και ἐλληνικὴ γλῶσσα για τα αἰγυπτιακά σωματεία. Κατὰρχὴν δεν νομίζω ὅτι η δικαιοδοτικὴ ἀρμοδιότητα των αθηναϊκῶν (τουλάχιστον) σωματείων προσομοιάζει με την διαιτησίαν και τον τρόπο λειτουργίας της διαιτησίας. Δεν ὑπάρχει καμία πρόβλεψη για τη σύνταξη συνυποσχετικού, για την ἐπιλογὴ διαιτητῶν, και την ἀμοιβαία δέσμευση ἀπὸ την κρίση των διαιτητῶν. Θα μπορούσε κάποιος να υποθέσει ὅτι ὅλες οἱ παραπάνω παράμετροι ἐμπεριέχονται και συνομολογούνται σιωπηρά με την ἐγγραφή του ἀτόμου στο σωματείο. Ὅμως, ἀκόμα και σε αὐτὴν την περίπτωσιν, η παραπάνω θεώρηση ἀγνοεῖ ὅτι στο σύνολο σχεδόν των περιπτώσεων οἱ κυρώσεις προβλέπονται ἀπὸ τις αποφάσεις (νόμος ἢ δόγμα) του σωματείου. Για να μιλήσουμε με σύγχρονους και ταυτοχρόνως ἀναχρονιστικούς ὁρους, η σχέση των μελῶν με το σωματείο

36. Βλ. Παράρτ. Γ.2-4. Για τους κανονισμούς σωματείων ἀπὸ την Αἴγυπτο βλ. Venticinque (2010) και την ἀπόδοση στα ἀγγλικά του κανονισμοῦ συνταγμένου στη δημοτικὴ αἰγυπτιακὴ με πολλές παρόμοιες διατάξεις, *P. Cairo. Dem.* 30606 (= de Cenival 1972: 45-58) στη συλλογὴ των Ascough, R. A., Harland, Ph. A. & J. S. Kloppenborg (eds) (2013) *Associations in the Graeco-Roman World. A sourcebook*, αρ. 299 (Τέβτυνις, 158/7 π.Χ.), Berlin.

37. *San Nicolo* (1927: 265).

μοιάζει περισσότερο με σύμβαση προσχώρησης, όπου ο αντισυμβαλλόμενος δεν μπορεί να τροποποιήσει τους όρους της σύμβασης, αλλά μόνο να τους αποδεχθεί και να συμμορφωθεί.

Το παρακάτω υποθετικό παράδειγμα αποτελεί τη λυδία λίθο για να εκτιμήσουμε τα όρια της σωματειακής δικαιοδοσίας: εάν δύο μέλη του ίδιου σωματείου συμπλακούν στην αγορά της πόλης για διαφορά π.χ. από αγοραπωλησία και ο ένας πληγώσει τον άλλον, στοιχειοθετείται αρμοδιότητα του δικαιοδοτικού μηχανισμού του σωματείου να επιληφθεί (δηλ. να εκδικάσει και να επιβάλλει ποινή); Δεν το νομίζω, και οι δύο διαθέσιμες πηγές συνηγορούν σε αυτό. Ειδικότερα, στο δόγμα των *Ἡρακλισταίων ἐν Λίμναις*, SEG 31.122, 5-6: *ἐάν τις ἐν τῇ συνόδῳ/ μάχην ποιήσῃ προσδιορίζεται ο τόπος τέλεσης του αδικήματος*, στις εγκαταστάσεις του σωματείου, ενώ στους *Ἰοβάκχους*, IG ii² 1368, 72-74: *μάχης δὲ/ ἐάν τις ἄρξῃται ἢ εὔρεθῇ τις ἀκοσμῶν ἢ/ ἐπ' ἄλλοτρίαν κλισίαν ἐρχόμενος και ἐμμεσα 94-95: ἐπιτείμια δὲ ἔστω τὰ αὐτὰ τῷ εὐκόσ/μῳ μὴ ἐκβαλόντι τοὺς μαχομένους*, υπονοείται ότι η αρμοδιότητα του σωματείου εκτείνεται μόνο μέσα στους χώρους του σωματείου. Επομένως οι πρωταγωνιστές του υποθετικού παραδείγματος διατηρούν το δικαίωμα να προσφύγουν στα δικαστήρια της πόλης, εφόσον η παράνομη πράξη ετελέσθη εκτός των εγκαταστάσεων του σωματείου. Εάν η συμπλοκή λάβει χώρα στις εγκαταστάσεις του σωματείου, και πάλι τίποτε δεν εμποδίζει τους εμπλεκόμενους να προσφύγουν στα δικαστήρια της πόλης, όπως συνάγεται εξ αντιδιαστολής από τους στ. 90-94 της επιγραφής IG ii² 1368. Επομένως η δικαστική δικαιοδοσία του σωματείου συντρέχει με αυτήν της πόλης και (περι)ορίζεται από την ταυτότητα των αντιδίκων ως μελών και από τον χώρο τέλεσης του αδικήματος (βλ. ιδιαίτερα *Ἰόβακχοι*). Η ιδιόρρυθμη αυτή αρμοδιότητα εξηγεί και ένα άλλο παράδοξο, τα πρόστιμα (ούτε συνολικά ούτε μέρος τους) δεν αποδίδονται στον αντίδικο αλλά γίνονται απαιτητά και είναι εκτελεστά από το σωματείο μέσω των οργάνων του. Επομένως, έχουν χαρακτήρα ποινής και όχι αποζημίωσης του παθόντος. Εν τέλει, ο χώρος τέλεσης ενός αδικήματος μπορεί να μεταμορφώσει ένα «ιδιωτικό» αδίκημα σε αδίκημα εναντίον μιας συλλογικότητας.

Συγκρίνοντας τις δύο ομάδες κανονιστικών κειμένων, αυτών της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής περιόδου, δεν μπορούμε παρά να εντοπίσουμε διαφορές. Πέρα από κάποιες δομικές ομοιότητες³⁸ που αφορούν τα καθήκοντα αξιωματούχων, την διαδικασία εγγραφής στο σωματείο υπάρχει μια αξιοσημείωτη διαφορά. Για πρώτη φορά στα κείμενα της ρωμαϊκής περι-

38. Μια από τις διαφορές ανάμεσα στον «νόμο» των *Ἰοβάκχων* (IG ii² 1368) και στον νόμο των *cultores Dianae et Antinoi* (FIRA III² 35) αφορά στην έλλειψη ειδικής διάταξης για λοιδορία αξιωματούχων στον πρώτο «νόμο».

όδου εγγράφονται διατάξεις που αφορούν την διατήρηση της τάξης στις εκδηλώσεις των σωματείων³⁹. Η διαπίστωση αυτή εγείρει δύο περαιτέρω ερωτήματα: α) γιατί ποινικοποιείται από το σωματείο αυτήν την περίοδο ο θόρυβος, η άκοσμία, οι συμπλοκές, και οι τραυματισμοί; και β) πως τα σωματεία της ελληνιστικής περιόδου αντιμετώπιζαν παρόμοια φαινόμενα;

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, νομίζω ότι θα πρέπει να αναζητήσουμε την απάντηση σε όσα εισαγωγικά έχουν εκτεθεί για την θέση του «θορύβου» στις διαδικασίες διαβούλευσης στην κλασική Αθήνα. Εφόσον, ο «θόρυβος» αποτελεί συστατικό στοιχείο των λαϊκών συνελεύσεων και δικαστηρίων, αυτομάτως αποκτά και δημοκρατικό πρόσημο. Αντίθετα, ανάμεσα στους Ρωμαίους και ιδιαίτερα ανάμεσα στην κυβερνώσα ελίτ κατά την ύστερη Respublica ανδρώθηκε –όχι αδικαιολόγητα– ένα φοβικό σύνδρομο απέναντι στις συσσωματώσεις. Έτσι γεννήθηκε η αντίληψη ότι τα σωματεία είναι δυνητικά εστίες αναταραχών και διασάλευσης της τάξης⁴⁰. Η αντίληψη αυτή φαίνεται να διαχέεται σε κείμενα του πρώτου και δεύτερου αιώνα μ.Χ. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την επίσκεψη του Παύλου στην Έφεσο (Πράξεις Αποστόλων 19,23-41) κάποιος Δημήτριος άργυροκόπος ξεκίνησε οργανωμένη διαμαρτυρία εναντίον της παρουσίας του Παύλου, επειδή απειλούσε την επιβίωση των συντεχνιών του. Ο γραμματέας της πόλης απευθυνόμενος στους συγκεντρωμένους τεχνίτες λέει ανάμεσα στ' άλλα: «... και γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως περὶ τῆς σήμερον». Στο έργο του Φίλωνα, Πρὸς Φλάκκον 135-8, ο Φίλων αφηγούμενος γε-

39. Για την κατανόηση των ερίδων στις πρώιμες χριστιανικές εκκλησίες, ανάλογων με τις ρυθμίσεις σε λατρευτικά σωματεία, βλ. Kloppenborg, J. S. (2011) "Greco-Roman thiasoi, the *ekklēsia* at Corinth, and conflict management" στον τόμο των Cameron, R. & M. Miller (eds) *Redescribing Paul and the Corinthians*, 187-218, Atlanta.

40. Για τον θόρυβο και την βία στις ρωμαϊκές συνελεύσεις βλ. Metaxaki-Mitrou (1985). Για την τρικυμιώδη σχέση μεταξύ σωματείων και Res publica βλ. μεταξύ άλλων Salerno (1985). Για την αντιμετώπιση ταραχών και «στάσης» από τον ρωμαίο διοικητή βλ. Kokkinia (2004). Η ιδεολογία του ελέγχου των σωματείων εκδηλώνεται και με τη σύνταξη και ανάρτηση καταλόγων μελών. Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι εκτός από καταλόγους τιμώνων αξιωματούχων, κατάλογοι μελών καταρτίζονται ήδη από την ελληνιστική περίοδο, βλ. IG ii² 1297, 1298, 1322, 1335, 1325 κλπ, αλλά αυτοί συνήθως συνδέονται είτε με κάποια συνεισφορά (1322, 1335) είτε με την απόδοση κάποιων τιμών (1298). Βλ. Kloppenborg, J. S. (2013) "Membership practices in Pauline Christ groups" *Early Christianity* 4, 183-215 ιδιαίτερα 189-205 για τα ελληνο-ρωμαϊκά σωματεία. Αν και ο τιμητικός αλλά και επιτιμητικός χαρακτήρας της αναγραφής των ονομάτων σε λίθινη στήλη είναι προφανής, δεν βρίσκω πειστική την επιχειρηματολογία του συγγραφέα σχετικά με την υποχρεωτική παράσταση των μελών του σωματείου σε τελετές ως κατ' ουσίαν επιβεβαίωση του συνεκτικού ιστού του σωματείου. Πολλές από τις επιγραφές αφορούν την καταβολή της συνδρομής (IG ii² 1361 και 1339) ή την παρουσία των μελών σε μια ιδιαίτερα σημαντική λειτουργία του σωματείου ως οιονεί δικαστηρίου (IG ii² 1368, 96-99).

γονότα των πρώτων δεκαετιών του 1^{ου} αι. μ.Χ. χαρακτηρίζει τον αρχηγό των Αλεξανδρινών αντιπάλων του ρωμαίου διοικητή Φλάκκου, Ισίδωρο ως άνθρωπος όχλικός, δημοκόπος ... έχθρὸς εἰρήνῃ καὶ εὐσταθείᾳ, στάσεις καὶ θορύβους κατασκευᾶσαι μὲν οὐκ ὄντας ... θίασοι κατὰ τὴν πόλιν εἰσὶ πολυάνθρωποι. Στην αλληλογραφία του Πλίνιου του νεώτερου με τον Τραϊανό στις αρχές του 2^{ου} αιώνα, (10.33-34 και 92-93) είναι φανερό η ανησυχία του αυτοκράτορα⁴¹. Τέλος σε μια επιγραφή από την Έφεσο του ύστερου 2^{ου} αι. μ.Χ. ο Ρωμαίος διοικητής απαγορεύει τις συγκεντρώσεις⁴². Αλλά θα ήταν απλοϊκό να θεωρηθεί ότι αυτή η στάση είναι αποκλειστικά ρωμαϊκή. Ήδη στην πτολεμαϊκή Αίγυπτο (OGIS 48 του έτους 278/77 ή 240/39 π.Χ.) σε ένα ψήφισμα προς τιμήν των πρυτάνεων της πόλης Πτολεμαΐδος αναφέρεται ότι οι πρυτάνεις επέβαλλαν τις νόμιμες ποινές σε συμπολίτες τους που όχι μόνο θορυβούσαν στην εκκλησία και στη βουλή

41. Πλίνιος, Έπιστολές 10.34: *Tibi quidem secundum exempla complurium in mentem venit posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui. Sed meminimus provinciam istam et praecipue eas civitates eius modi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, heteriae eaque breui fient. Satius itaque est comparari ea, quae ad coercendos ignes auxilio esse possunt, aditionerique dominos praediorum, ut et ipsi inhibeant ac, si res poposcerit, accursu populi ad hoc uti.* (Απάντηση του Τραϊανού στο αίτημα του Πλίνιου για την σύσταση *collegium fabrum* στην Νικομήδεια). 10.93: *Amiseno, quorum libellum epistulae tuae iunxeras, si legibus istorum, quibus beneficia foederis utuntur, concessum est eranium habere, possumus quo minus habeant non impedire, eo facilius si tali collatione non ad turbas et ad illicitos coetus, sed ad sustinendam tenuitatem inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quae nostro iure obstrictae sunt, res huius modi prohibenda est.* (Απάντηση στο αίτημα για την ίδρυση σωματείου στην Αμισό). Για την ιδεολογία στην αλληλογραφία Τραϊανού – Πλίνιου, βλ. Stadter (2006).

42. IK (Ephesos) 215, 1-11: ὥστε συμ]/[βαί]νειν ἐνίοτε τὸν δῆμον ἰς ταραχὴν καὶ θορύβους ἐνπίπτειν διὰ τὴν σ[ύλ]/λογον καὶ ἀθρασίαν τῶν ἀρτοκόπων ἐπὶ τῇ ἀγορᾷ· στάσεων ἐφ' οἷς ἐχρῆν [αὐ]/τοὺς μεταπεμφθέντας ἤδη δίκην ὑποσχεῖν· ἐπεὶ δὲ τὸ τῇ πόλει συμφέ[ρον χρῆ]/ τῆς τούτων τιμωρίας μᾶλλον προτιμᾶν,/ ἀναγκαῖον ἡγησάμην διατάγ[ματι]/ αὐτοὺς σωφρονίσαι· ὅθεν ἀπαγορεύω μῆτε συνέρχεσθαι τοὺς ἀρτοκ[ό]/πους κατ' ἐταιρίαν μῆτε προεστηκότας θρασύνεσθαι, πειθαρχεῖν δὲ π[άν]/τως τοῖς ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέροντος ἐπιταττομένοις καὶ τὴν ἀ[ναγ]/καίαν τοῦ ἄρτου ἐργασίαν ἀνενδεῆ παρέχειν τῇ πόλει· ὡς ἂν ἀλῶ τις αὐ]/τῶν τὸ ἀπὸ τοῦδε ἢ συνιῶν παρὰ τὰ διηγορευμένα ἢ θορύβου τινὸς [καὶ στά]/σεως ἐξάρχων, μεταπεμφθεὶς τῇ προσηκούσῃ τιμωρίᾳ κολασθῇ[σεται]/. Βλ. επίσης τις αποσπασματικές αναφορές στην επιγραφή TAM iv 3 ἀπὸ τὴν Νικομήδεια τῆς Βιθυνίας τῆς αυτοκρατορικής εποχῆς — — — ν τὸ [διὰ]ταγμα διὰ τὸ τοὺς πολλο[ύς] — — — / [— — — διὰ(?) γ]λώσσης τὸ περὶ τοὺς πληστηρ[ι]άζοντας — — — / — — — ν ἀναγκαῖόν ἐστιν καὶ οἱ παρόν[τες] — — — / — — — ρως ἔχοντες οὐκ ἔφασκον ἄλλο — — — / — — — ξαι· εἴ τις ἢ βουλὴ μὴ δικαίως — — — / [— — — ἐπὶ τοὺς] ἀνθυπάτους ἐκκαλῆσθαι· μη — — — / [— — — β]ουλευταῖς κατὰ τῶν θορυβοῦν[των] — — — / — — — — — ὡς νομίζετε, ἔστιν, ἀλλὰ στάσ[εις(?) — — —] / [— — — θο]ρυβήσαντα οἱ ἄρχοντες εἰς τ[ὸ] δεσμωτήριον ἀπάγειν(?) — — —] / — — — βούλοιο κατηγορεῖν — — —.

αλλά έφτασαν στο σημείο να ασκήσουν βία και πράξεις ασέβειας κατά την εκλογή αρχόντων⁴³. Κάποιος θα μπορούσε να αντιτείνει ότι «θόρυβος» υπάρχει και στην επιγραφή των *ιοβάκχων* (IG ii² 1368, 13-17, 24-28), αλλά αυτός ο «θόρυβος» απεικονίζεται περισσότερο ως μια προμελετημένη και ενορχηστρωμένη αντίδραση των μελών.

Στο σημείο αυτό κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι αν η ποινικοποίηση των ζητημάτων τάξης στα σωματεία είναι ρωμαϊκής κοπής, τότε παρόμοιες διατάξεις θα πρέπει να εντοπίζονται και σε κανονιστικά κείμενα σωματείων στο δυτικό κομμάτι της αυτοκρατορίας. Εκεί όμως, μαρτυρείται μόνο μία παρόμοια ρύθμιση, στον νόμο (*lex*) του *collegium cultorum Dianae et Antinoi*, FIRA iii 35, II, 26-28 (133-136 μ.Χ.): *si quis autem in opporbrium alter alterius dixerit aut tu multuatus fuerit ei multa esto HS XII n(umum) si quis quinquennali inter epulas opprobrium aut quid contumeliose dixerit ei multa esto HS XX n(umum)* (εάν κάποιος συκοφαντεί άλλον ή δημιουργεί αναστάτωση θα πληρώσει 12 σηστέρσια ... εάν κάποιος δυσφημεί ή συκοφαντεί αξιωματούχο κατά τη διάρκεια του δείπνου θα πληρώσει 20 σηστέρσια) (βλ. Παράρτ. ΒΙΙΙ). Αυτή η έλλειψη οφείλεται, ίσως, στον στενότερο διοικητικό έλεγχο στις περιπτώσεις ίδρυσης νέων σωματείων, όπως αυτός αποτυπώνεται στους περιορισμούς των ιδρυτικών νόμων (*leges*) των κοινοτήτων (*municipia*)⁴⁴.

Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, δηλ. ο τρόπος αντιμετώπισης παρόμοιων προβλημάτων από τα ελληνιστικά σωματεία, η απάντηση είναι ότι δεν γνωρίζουμε επειδή δεν έχει σωθεί καμία αναφορά σε παρόμοια ζητήματα. Μπορούμε να στοιχειοθετήσουμε όμως μία απάντηση, αν λάβουμε υπόψη μας δύο παραμέτρους: τα αθηναϊκά σωματεία της ελληνιστικής περιόδου ήταν κυρίως θρησκευτικά και ότι τα μέλη των σωματείων διέθε-

43. OGIS 48 (SB v 8852; I. Louvre 4; I. Prose 4; AfP 1 (1901) 202 αρ. 4; BCH 21 (1897) 189 αρ. 3), Αίγυπτος (Πτολεμαίς): *ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῶι δήμῳ· Ἐ[ρ]μᾶς/ Δόρκωνος Μεγιστεὺς εἶπεν· ἐπειδὴ πρυτάνεις/ οἱ σὺν Διονυσίῳ Μουσαίου τοῦ ὀγδόου ἔτους,/ Διονύσιος Μουσαίου Ὑλλεύς, Ἰπ[πία]ς Δίωνος Με/γιστεὺς, Κρατίος Προκρί- του Φιλωτέρειος, Κίσσος/ Νεάρχου Ἀνδ[α]νιεύς, Ἡλιόδωρος Νικομάχου Δαναεύς,/ Νεοπτόλεμος Θεοδώρου Καρανεὺς, καλῶς καὶ ἀξίως/ τῆς πόλεως προέστησαν ὀρῶ- ντές τινες τῶν πολιτῶν/ [μ]ὴ ὀρθῶς ἀνα[στρ]εφομένους καὶ θόρυβον οὐ τὸν τυχόντα παρ[έ]/[χ]οντας ἐν τ[αῖς] βουλαῖς [καὶ] ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, [μ]άλιστα δὲ/ ἐν ταῖς ἀρχα[ι]ρεσίαις μέχρι βίας καὶ ἀσε[β]είας, προεληλυθότας,/ ἐπέστησαν τῇ κακ[ί]αι, κολάζοντ[ε]ς τοῖς ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμοις,/ δι' ὃ συμβέβηκεν τὴν πόλιν εὐνομω- τέραν γεγενῆναι· [εἶτα] καὶ ἐψηφίσαν[το]/ ἐξ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν τὴν βουλὴν [καὶ τὰ] δικαστή[ρια αἰρεῖσθαι· ἐφ' οἷς]/ παροξυνόμενοι οἱ νεώτεροι καὶ οἱ ἄλλοι π[ολιτ]αι οἱ αἰρο[ύ]μενοι βέλτιον π[ολι]/[τεύεσθαι] καὶ περὶ ὧν ὑπελάμβανον συμφέρειν τῇ πόλει διο[ικη]θῆναι — — —/ [— — — διο]ικητὴν ὁ[π]ω[ς] — — —]*

44. Για τη σχέση μεταξύ των καταστατικών χαρτῶν των *municipia* και του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι βλ. Mentxaka (1995-96).

ταν ένα σύνολο κοινωνικών κυρώσεων, όπως η πίεση, ο ανταγωνισμός για γόητρο και κύρος, ο άτυπος αποκλεισμός (που μπορεί να εκτείνεται από τη μη συνεργασία μέχρι την περιθωριοποίηση), για να εξασφαλίσουν τη συμμόρφωση των μελών στους κανόνες του σωματείου. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του ανώνυμου σωματείου ὀργεῶνων της επιγραφής Ag. 16, 161: 5-6 ἀναγράψαντας τοὺς ὀφείλοντά[ς τι εἰς τὴν κοι]/νωνίαν ἐν στήλει λιθίνει στήσαι παρὰ τ[ὸν βωμὸν]/ ἐν τῷ ἱερῷ τά τε κεφάλαια καὶ τὸν τόκο[ν ὀπόσου]/ ὃν ἔχει ἕκαστος, σύμφωνα με την οποία τα ονόματα των οφειλετών θα αναγραφούν σε στήλη, η οποία θα αναρτηθεί στο ιερό και αντίστοιχα στην επιγραφή IG ii² 1361, 14-15. Σε αυτό το πλαίσιο, η ανοχή του «θορύβου» μπορεί να λειτουργούσε ως μια βαλβίδα εκτόνωσης των εντάσεων που παράγει η σωματειακή ζωή. Αντίστοιχα, η κατάπνιξη του στα ρωμαϊκά χρόνια οδήγησε στην «ποινικοποίηση» ακόμα περισσότερων εκφάνσεων κοινωνικής δραστηριότητας με αμφισβητούμενα αποτελέσματα.

Μπορούμε, όμως, στην περίπτωση των σωματειακών κανόνων εναντίον του «θορύβου» να διακρίνουμε επίδραση όχι μόνο ρωμαϊκών αντιλήψεων αλλά και κανόνων, δηλαδή μια περίπτωση νομικής πρόσληψης (legal transfer); Έναν ιδανικό υποψήφιο, όποιο για μια παρόμοια διαδικασία βρίσκουμε στο πρόσωπο του Κλ. Ηρώδη Αττικού, ο οποίος είχε αποκτήσει την ρωμαϊκή πολιτεία, είχε γνώση των κοινωνικο-πολιτικών αντιλήψεων και του ανατέθηκε κατ'εξάιρεση το αξίωμα του ιερέα του Βακχείου των ἰοβάκχων. Παρά το γεγονός ότι βρίσκω την θεωρία της νομικής πρόσληψης ιδιαίτερα ελκυστική, εντούτοις στην περίπτωση αυτή νομίζω ότι το σύνολο των στοιχείων που διαθέτουμε υποδεικνύει ως περισσότερο πιθανή την περίπτωση δημιουργικής προσαρμογής των αθηναϊκών σωματειακών κανόνων στο ρωμαϊκό νομικό-ιδεολογικό πλαίσιο της εὐκοσμίας.

Αναφορές

- Aneziri, Sophia (2003) *Die Vereine der dionysischen Techniten im Kontext der hellenistischen Gesellschaft: Untersuchungen zur Geschichte, Organisation und Wirkung der hellenistischen Technitenvereine*, Wiesbaden.
- Baslez, Marie-Françoise (2006) "Entraide et mutualisme dans les associations des cités grecques à l' époque hellénistique" στον τόμο του Molin, M. (ed) *Les régulations sociales dans l' antiquité* (Actes du colloque d' Angers, 23 et 24 mai 2003), 157-68, Rennes.
- Bers, V. (1985) «Dikastic thorubos» στον τόμο των Cartledge, P. A. & F. D. Harvey (eds) *Crux. Essays in Greek history presented to G. E. M. de Ste Croix on his 75th birthday*, 1-15, London.

- Deshours, Nadine (2006) *Les mystères d'Andania: étude d'épigraphie et d'histoire religieuse*, Paris.
- Gawlinski, Laura (2012) *The sacred law of Andania: a new text with commentary*, Berlin.
- Giannadaki, Ifigeneia (2014) "The time limit (*prothesmia*) in the *graphe paranomon*" *Dike* 17, 15-34.
- Hansen, M. H. (1975) *Eisangelia: the sovereignty of the people's court in Athens in the fourth century B.C. and the impeachment of generals and politicians*, Odense.
- Harter-Uibopuu, Kaja (2002) "Strafklauseln und gerichtliche Kontrolle in der Mysterieninschrift von Andania" *Dike* 5, 135-59.
- Herrmann, P. (1993) "Epigraphische Forschungen in Lydien (Polybios aus Sardeis)" στον τόμο των Dobesch, G. & G. Rohrenbock (eds) *Die epigraphische und alttumskundliche Erforschung Kleinasiens: hundert Jahre Kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* (Akten des Symposiums von 23. bis 25. Oktober 1990), 211-9, Wien.
- Θέμελης, Π. (2007) «Τα Κάρνεια και η Ανδανία» στον τόμο των Σημαντώνη-Μπουρνιά, Ε., Λαμπού, Α. Α., Μενδώνη, Α. Γ., & Ν. Κούρου (επιμ.) *Άμύμονα έργα. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Βασίλη Κ. Λαμπρινουδάκη*, 509-28, Αθήνα.
- Jaccottet, Anne-Françoise (2011) "Intégré et Andersartigkeit: Die Rolle der dionysischen Vereinen" στον τόμο της Schlesier, R. (ed) *A different god? Dionysos and ancient polytheism*, 413-31, Berlin.
- Kokkinia, Christina (2004) "Ruling, inducing, arguing. How to govern (and survive) a Greek province" in de Ligt, L., Hemelrijk, E. A. & H. W. Singor (eds) *Roman rule and civic life: local and regional perspectives* (Proceedings of the fourth workshop of the international network Impact of empire (Roman empire, c. 200 B.C. – A.D. 476) Leiden, June 25-28, 2003), 39-58, Amsterdam.
- Lanni, Adriaan (1997) "Spectator sports or serious politics? *Οί περιεστηκότες* and the Athenian lawcourts" *JHS* 117, 183-9.
- Leão, D. F. & P. J. Rhodes (eds) (2015) *The laws of Solon. A new edition with introduction, translation and commentary*, London.
- LeGuen, Brigitte (2001) *Les associations de technites dionysiaques à l'époque hellénistique*, Nancy.
- Mentxaka, Rosa (1995-96) «El derecho de asociacion en Roma a la luz del cap. 74 de la *lex Irnitana*» *BIDR* 37-38, 199-218.
- Metaxaki-Mitrou, Fotini (1985) "Violence in the contio during the Ciceronian age" *AC* 54, 180-7.
- Monson, A. (2013) "Rules of an association of Soknebtynis" στον τόμο των Ast, R., Cuvigny, Helene, Hickey, T. M. & Julia Lougovaya (eds) *Papyrological texts in honor of Roger S. Bagnall*, 209-14, Durham, NC.
- Παπαγιάννη, Ελευθερία (1992) *Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων*, Αθήνα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου I. Ενοχικό δίκαιο – Εμπράγματο δίκαιο, Αθήνα.

- Poland, Fr. (1909) *Geschichte des griechischen Vereinswesens*, Leipzig.
- Salerno, Fr. (1985) “Collegia adversus Rem Publicam?” *Index* 13, 541-56.
- San Nicolo M. (1914-15) *Ägyptisches Vereinswesen zur Zeit der Ptolemäer und Römer*, München.
- San Nicolo, M. (1927) “Zur Vereinsgerichtsbarkeit im hellenistischen Ägypten” στον τόμο *Epitymbion Heinrich Swoboda dargebracht*, 255-300, Reichenberg.
- Schwartzberg, Melissa (2004) “Athenian democracy and legal change” *American Political Science Review* 98, 311-25.
- Schwartzberg, Melissa (2010) “Shouts, murmurs and votes: Acclamation and aggregations in ancient Greece” *The Journal of Political Philosophy* 18, 1-21.
- Sheppard, A. R. R. (1984-86) “Homonoia in the Greek cities of the Roman empire” *AncSoc* 15-17, 229-52.
- Smith, D. E. (2003) *From symposium to eucharist: The banquet in the early Christian world*, Minneapolis.
- Stadter, P. A. (2006) “Pliny and the ideology of empire: The correspondence with Trajan” *Prometheus* 32, 61-76.
- Tacon, Judith (2001) “Ecclesiastic *thorubos*: interventions, interruptions, and popular involvement in the Athenian assembly” *G & R* 48, 173-92.
- Todd, S. C. (1993) *The shape of Athenian law*, Oxford.
- Venticinque, Ph. F. (2010) “Family affairs: guild regulations and family relationships in Roman Egypt” *GRBS* 50, 273-94.
- Villacèque, Noémie (2013) “Θόρυβος τῶν πολλῶν: le spectre du spectacle démocratique” στον τόμο του Macé, A. (ed) *Le savoir public. La vocation politique du savoir en Grèce ancienne*, 287-311, Toulouse.
- Wallace, R. W. (2004) “The power to speak – and not to listen – in ancient Athens” στον τόμο των Sluiter, I. & R. Rosen (eds) *Free speech in classical antiquity*, 221-32, Leiden.
- Ziebarth, E. (1896) *Das griechische Vereinswesen*, Leipzig.

Λέξεις-κλειδιά: σωματεία, θίασος, θιασῶται, ὀργεῶνες, ἐρανισταί, Ἡρακλιασταί, Ἰόβακχοι, ἀρχερανιστής, ἀδικήματα, ποινές, πρόστιμα, διαγραφή μέλους, αποκλεισμός μέλους, εκτέλεση αποφάσεων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στο παράρτημα περιλαμβάνονται τα περισσότερα από τα γνωστά κανονιστικά κείμενα σωματείων γραμμένα είτε σε λίθο είτε σε πάπυρο, στα ελληνικά και στα λατινικά. Δεν συμπεριέλαβα τις παρακάτω λατινικές επιγραφές, *FIRA* III² 34 (*CIL* viii 2557 = 18050, *ILS* 2354, *Waltzing* III 1440, *Fontes* I 179), κανονισμός του σωματείου *cornicinium* του έτους 203 μ.Χ., *FIRA* III² 41 (*CIL* iii p. 924, *ILS* 7215a, *Waltzing* III p. 247, *Fontes* I 177, *Inscriptiones Daciae Romanae* I 31) του έτους 167 μ.Χ. από την *Alburnus Maior* στη Δακία, που αναφέρεται σε διάλυση σωματείου (*Libellus de collegio funeraticio tollendo*), την επιγραφή *FIRA* III² 32 (*CIL* vi 10298, *Fontes* I 178) που ενδεχομένως να αποτελεί κανονισμό ενός *conlegium aquae* της εποχής του Αυγούστου, τον πάπυρο *BGU* 14.2371 (Ηρακλεοπολίτης νομός, 1^{ος} αι. π.Χ.), όπου περιέχονται αποσπασματικές κανονιστικές ρυθμίσεις, και τους κανονισμούς τους συνταγμένους στην δημοτική αιγυπτιακή γραφή. Δεν έγινε καμία επέμβαση στο κείμενο αλλά υιοθετήθηκε η καθιερωμένη έκδοση του. Στόχος της μικρής αυτής συλλογής είναι να παράσχει την δυνατότητα επαλήθευσης των ισχυρισμών και ταυτόχρονα μια συγκριτική επισκόπηση της κανονιστικής λειτουργίας του σωματειακού φαινομένου στην ελληνο-ρωμαϊκή αρχαιότητα⁴⁵.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Συντομογραφίες

ΑΘΗΝΩΝ

AGRW Sourcebook = Ascough, R. S. Harland, P. A. & J. S. Kloppenborg (eds) (2013) *Associations in the Greco-Roman World. A sourcebook*, Berlin.

APMA 1 = Μπαρδάνη, Β. & Γ. Μαλούχου (1992) *Αρχεῖον τῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς 1: Εὐρετήρια τῶν περιοδικῶν «Ἀθήναιον» (1872-1881) καὶ «Φιλίστωρ» (1861-1863)*, Ἀθῆναι. (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 127)

APMA 3 = *Ἀρχεῖον τῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς 3*, Ἀθῆναι 1998. (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 177)

APMA 5 = Μαλούχου-Νταϊλιάννα, Γ. (2010) *Ἀρχεῖον τῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς 5: Εὐρετήρια «Ἐφημερίς Ἀρχαιολογική» περιόδου πρώτης 1837-1860*, Ἀθῆναι. (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 265)

Behrend = Behrend, D. (1970) *Attische Pach-*

45. Οι βραχυγραφίες περιοδικών ακολουθούν τις συμβάσεις του *L'Année Philologique*, οι εκδόσεις επιγραφικών συντομογραφούνται σύμφωνα με το *Guide de l'épigraphiste*⁴, Paris 2010 ενώ οι εκδόσεις παπυρικών κειμένων σύμφωνα με το *Checklist of editions of Greek, Latin, Demotic, and Coptic Papyri, Ostraca and Tablets* διαθέσιμο on-line στην ακόλουθη διεύθυνση <http://library.duke.edu/rubenstein/scriptorium/papyrus/texts/clist.html>

turkunden. *Ein Beitrag zur Beschreibung der misthosis nach den griechischen Inschriften*, München. (Vestigia 12)

Bendlin, A. (2011) "Associations, funerals, sociality, and Roman law: the collegium of Diana and Antinous in Lanuvium (CIL 14.2112) reconsidered" in Öhler, M. (ed) *Aposteldekret und antikes Vereinswesen: Gemeinschaft und ihre Ordnung*, 207-96, Tübingen.

Byrne, RCA = Byrne, S. (2003) *Roman Citizens of Athens*, Leuven. (Studia Hellenistica 40)

CCCA = Vermaseren, M. J. (1977-1989) *Corpus Cultus Cybelae et Attidisque*, Leiden. (EPRO 50)

Foucart = Foucart, P. Fr. (1873) *Des associations religieuses chez les Grecs: thiasés, éranes, orgéons*, Paris.

GRA = Kloppenborg, J. S. & R. S. Ascough (eds) (2011) *Greco-Roman associations. Texts, translations and commentary I. Attica, Central Greece, Macedonia and Thrace*, Berlin.

Jaccottet = Jaccottet, A.-Fr. (2003) *Choisir Dionysos. Les associations dionysiaques ou la face cachée du dionysisme*, Kilchberg.

Le Guen = Le Guen, Br. (2001) *Les associations de technites dionysiaques à l'époque hellénistique*, Nancy. (Études d'archéologie classique 11-12)

Lupu, NGS = Lupu, E. (2009) *Greek sacred law. A collection of new documents*, Leiden. (Religions in the Graeco-Roman world 152)

Muszynski = Muszynski, M. (1977) "Les associations religieuses en Égypte d'après les sources hiéroglyphiques, démotiques et grecques" *Orientalia Lovaniensia Periodica* 8, 145-74.

Pfohl, GrInscr. = Pfohl, G. (1980) *Griechische Inschriften als Zeugnisse des privaten und öffentlichen Lebens*, München.

Poland = Poland, Fr. (1909) *Geschichte des griechischen Vereinswesens*, Leipzig.

Tracy, ADT = Tracy, S. V. (1995) *Athenian Democracy in Transition. Athenian letter-cutters of 340 to 290 B.C.*, Berkeley. (Hellenistic culture and society 20)

Tracy, ALC = Tracy, S. V. (1990) *Athenian Letter-Cutters of 229 to 86 B.C.*, Berkeley. (Hellenistic culture and society 6)

Tracy, AM = Tracy, S. V. (2003) *Athens and Macedon. Athenian letter-cutters of 300 to 229 B.C.*, Berkeley. (Hellenistic culture and society 38)

Waltzing = Waltzing, J. P. (1895-1900) *Étude historique sur les corporations professionnelles chez les Romains depuis les origines jusqu'à la chute de l'Empire d'Occident*, Louvain.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ο Λυσίας γιος του Περίανδρου από την Πλωθεία πρότεινε: Αγαθή τύχη. Οι οργεῶνες αποφάσισαν: με σκοπό να διατηρηθεί η κοινότητα των θυσιῶν στο διηνεκές ανάμεσα στο κοινό που έχει την έδρα του κοντά στου Καλλιφάνη και στο κοινό του ήρωα Ἐχέλου, να αναγραφούν τα ονόματα των οφειλετῶν της κοινότητας σε λίθινη στήλη και να ανεγερθεί (αυτή) δίπλα στον βωμό στο ιερό και (να αναγραφεί) η αρχική οφειλή και οι τόκοι που χρωστά ο καθένας. Να αναγραφούν και οι παλιές αποφάσεις στη στήλη. Να επιμεληθεί δε ο ... την αναγραφή και την ανέγερση της στήλης και ό,τι ξοδέψει σε αυτά να πληρωθούν από το κοινό ταμείο. Οι ὀργεῶνες αποφάσισαν: ο ἐστιάτωρ να τελεί την θυσία την 17^η και 18^η του μήνα Εκατομβαιῶνα (σημ. μέσα Ιουλίου-Αυγούστου). Να θυσιάζει την πρώτη μέρα χοίρο στις ηρωίδες και στον ήρωα ενήλικο ζώο και να ετοιμάζει τραπέζι για τις προσφορές. Την τελευταία ημέρα να θυσιάζει ενήλικο ζώο στον ήρωα. Να δώσει λογαριασμό για ό,τι ξοδέψει. Να μην ξοδεύει τίποτε παραπάνω από τα έσοδα. Τα κρέατα από τη θυσία να μοιράζονται στους παρόντες ὀργεῶνες και οι γιοί (τους να παίρνουν) τη μισή μερίδα, και στις γυναίκες των ὀργεῶνων, δίνοντας στις ελεύθερες ίση μερίδα (με τους άνδρες) και οι θυγατέρες (τους να παίρνουν) τη μισή και οι ακόλουθες τους τη μισή μερίδα. Να παραδίνεται η μερίδα της γυναίκας στον άνδρα της. Οι ὀργεῶνες αποφάσισαν: ο ἐστιάτωρ ...

III. IG ii² 1275 (Michel 1549, LSGS 126, GRA I 8, AGRW Sourcebook no. 13, SEG 21.534, 46.2363, 56.2070), 325-275 π.Χ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΕ ΤΙΣ ΑΙ
ΝΑΙ ΚΑΤΑΣ

αία τῶν θιασ-
[ωτῶν ————— εἶαν δὲ τίς αὐτῶν ἀπογίγνητ-

- 5 [αι, φράσ]ει ἢ υἱὸς ἢ μήτηρ? ἢ πλατὴρ ἢ ὅς ἂν αἰκειότατος εἴ τοῦ θιάσου, τοῦ δ' ἀπογιγνομένου εἶναι ἐπ' ἐκφορὰν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς φίλους ἅπαντας : καὶ ἄν τις ἀδικῇται, βοηθεῖν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς φίλους ἅπαντας, ὅπως ἂν πάντες εἰδῶσιν ὅτι καὶ
- 10 εἰς τοὺς θεοὺς εὐσεβοῦμεν καὶ εἰς τοὺς φίλους· ταῦτα δὲ ποιοῦσιν αὐτοῖς πολλὰ κάγαθα καὶ ἐγγόνους καὶ προγόνους. ἐπειδὴν δὲ κυρώσωσι τὸν νόμον οἱ θιασῶται, μηθὲν εἶναι τοῦ νόμου κυριώτερον· εἰὰν δὲ τις παρὰ τὸν νόμον ἢ εἴπει ἢ πράξει, κατηγορίαν αὐτοῦ εἶναι τῷ βουλομένῳ τῶν θιασωτῶν, καὶ ἂν ἔλῃ αὐτὸν τιμάτωσαν αὐτὸν καθότι ἂν δοκεῖ τῷ κοινῷ.

... των θιασωτῶν ... εἰάν κάποιος από αυτούς πεθάνει, να το ανακοινώσει ή ο γιός ή η μητέρα ή ο πατέρας ή όποιος είναι πλησιέστερος στον θίασο και στην εκφορά του νεκρού να παρίστανται τα μέλη και όλοι οι φίλοι. Αν κάποιο μέλος αδικείται, αυτοί (τα μέλη του σωματείου) και όλοι οι φίλοι να τον βοηθούν, για να γνωρίζουν όλοι ότι είμαστε ευσεβεῖς προς τους θεούς και προς τους φίλους. Κάνοντας αυτά να τύχουν πολλῶν και καλῶν

Θεοί. Όταν άρχοντας ήταν ο Πολύστρατος, την όγδοη μέρα του μήνα Εκατομβαιώνα (σημ. μέσα Ιουλίου – Αυγούστου) στην τακτική συνέλευση ο Σωσίας, γιός του Ιπποκράτη πρότεινε: επειδή ο δήμος των Αθηναίων έχει παραχωρήσει στους Θράκες, μόνους από τα υπόλοιπα έθνη, το δικαίωμα να αποκτήσουν γη και να ιδρύσουν ιερό, σύμφωνα με την απόκριση του μαντείου της Δωδώνης, και να οδηγούν την πομπή από την εστία που βρίσκεται μπροστά από το πρυτανείο. Και τώρα οι εκλεγμένοι από τους όργεῶνες του άστεως για να επιμεληθούν την κατασκευή ιερού στο άστυ θεωρούν ότι πρέπει να διατηρούν φιλικές σχέσεις μεταξύ των όργεῶνων, με σκοπό να φανεί ότι και οι όργεῶνες υπακούουν στον νόμο της πόλης, ο οποίος επιτάσσει τους Θράκες να οδηγούν την πομπή στον Πειραιά και να έχουν φιλικές σχέσεις με τους όργεῶνες της πόλης. Άγαθῇ τύχῃ, οι όργεῶνες αποφάσισαν: όταν οι όργεῶνες της πόλης αποφασίσουν να συμμετέχουν στην πομπή, η οποία οδηγεί από το πρυτανείο στον Πειραιά, να συμμετέχουν όπως και οι όργεῶνες του Πειραιά. Οι επιμελητές των Πειραιωτών όργεῶνων να τους υποδέχονται παρέχοντας τους στο ιερό των Νυμφών σφουγγάρια, λεκάνες, νερό, στεφάνια και πρόγευμα στο ιερό, όπως ετοιμάζουν για τους εαυτούς τους. Όταν τελούνται θυσίες ο ιερέας και η ιέρεια να απευθύνουν τις ίδιες προσευχές και για τους όργεῶνες της πόλης. Εφόσον γίνονται όλα αυτά και ομονοεί όλο το έθνος, οι θυσίες θα γίνονται προς τους θεούς και όλα όσα πρέπει, σύμφωνα με τις πατροπαράδοτες συνήθειες των Θρακών και τον νόμο της πόλεως, και όλο το έθνος θα έχει ρυθμίσει με καλό και ευσεβή τρόπο τις υποθέσεις που αφορούν τους θεούς. Και εάν θέλουν να ζητήσουν κάτι άλλο από τους όργεῶνες, αυτοί να έχουν προτεραιότητα, πρώτοι μετά τα ιερά και εάν κάποιοι θέλουν να γίνουν μέλη των όργεῶνων να τους επιτρέπεται να ενταχθούν χωρίς να καταβάλλουν εισφορά ισοβίως.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

V. IG ii² 1328A (Foucart 4-5, Michel 1559, LSCG 48, CCCA 2.263, GRA I 34, AGRW Sourcebook no. 19, SEG 25.159, 32.348, 40.295, 46.2363, 49.14, 53.163, 56.3, Tracy, ALC, 126 (χρονολ.), Poland A2g-h), 183/2 π.Χ.

- [ἐπ]ὶ Ἐρ[μο]γέν[ο]υ ἄρχοντος· Μουνιχιῶνος ἀγορᾶ κυρία· Σίμων Σίμωνος Πόριος εἶπεν·
 5 ἐπειδὴ συμβαίνει πλεῖω [ἀ]νηλώματα γείνεσθαι καὶ διὰ ταῦ[τα] ἀξιοῦσιν
 αἱ αἰ λανχάνουσαι ἰέρειαι διάταξιν τινα ἐα[υταῖς] γενέσθαι [ε]ὐσχήμονα
 καθ' ἣν λει[το]υργήσουσιν μηδεμι[ᾶ]ς [α]ὐ[τ]ῶν ἐπι[θ]έ[τ]ου δαπάνης ἐπικειμένη[ς],
 ἀ[γαθ]εῖ τύχει δεδόχθαι τοῖς όργεῶσιν, τὴν λαχοῦσαν ἰέρειαν εἰς [τὸν] μετὰ Ἐρ[μ]-
 ογένην ἄρχοντα ἐνιαυτόν, κατὰ ταῦτά δὲ καὶ τὰς λοιπὰς [σ]τ[ρω]ννύειν
 10 θρόνους δύο [ὥς] καλλίστους, περιτιθέναι δὲ ταῖς φιαληφόροις καὶ τ[α]ῖς πε-
 ρὶ τὴν θεὸν οὔσαις ἐν τῷ ἀγερμ[ῶ]ν κόσμον ἀργυροῦν· [ἐὰν] [δ]ὲ παρὰ ταῦ-
 τα ποιεῖ, κύριοι ἔ[σ]τωσαν οἱ όργεῶνες ζημιοῦντε[ς] τὴν [π]α[ρ]αβαίνουσά[ν]
 τι τῶν γεγραμμένων μέχρι δραχμῶν π[εν]τήκον[τα] καὶ εἰσπραττ[όν]-
 των τρόπῳ ὅτῳ ἂν [δύνωνται· μὴ] ἐξεῖναι δὲ μηθενὶ μηδ' ἐπιψηφίσαι
 15 τὸν εἰθισμένον ἔπαινον αὐταῖς· κύριοι δ' ἔστωσαν καὶ τὸ φύλλον τᾶ[ξ]α[ι]
 ὑπὲρ τῆς ἀπειθούσης· καθιστάτω δὲ ἡ αἰ λανχάνουσα ἰέρεια ζάκο-
 ρον ἐκ τῶν ἰερειῶν [τ]ῶν γεγενε[σ]ῶν π[ρ]ότερον, δι[ὲς] δὲ τὴν αὐτὴν [μὴ] ἐξεῖ-
 ναι καταστήσαι ἕως ἂν ἅπασαι διέλθωσιν, εἰ δ[ὲ] μ[ὴ], ἐν[ο]χ[ος] ἔ[σ]τω
 ἡ ἰέρεια τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις. ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τ[ὸν]
 20 γραμματέα εἰς στήλην λιθίνην καὶ στήσαι ἐν τῷ ἱερῶι.

Όταν άρχοντας ήταν ο Ερμογένης, τον μήνα Μουνιχιώνα (σημ. μέσα Απριλίου - Μαΐου) στην τακτική συνέλευση ο Σίμων, γιός του Σίμωνα από τον δήμο του Πόρου πρότεινε: Επειδή συμβαίνει να έχουν γίνει μεγάλα έξοδα και γι' αυτά οι ιέρειες που κληρώνονται ζητούν να γίνει μία ανάλογη κατανομή εσόδων σε αυτές, σύμφωνα με την οποία να ασκούν το λειτούργημα τους χωρίς να υπόκεινται σε επιπλέον δαπάνες. Άγαθει τύχη, οι όργεῶνες αποφάσισαν: Η ιέρεια που θα κληρωθεί για το έτος μετά το έτος του άρχοντα Ερμογένη, ομοίως και οι λοιπές, να στρώνουν δύο θρόνους όσο το δυνατόν πιο όμορφα, να στολίζουν με ασημένια κοσμήματα τις κοπέλλες που μεταφέρουν τις φιάλες (φιαληφόροι) και εκείνες γύρω από την θεά κατά τη συλλογή των εισφορών (άγερμος). Εάν κάποια ενεργήσει αντίθετα προς τα οριζόμενα, οι όργεῶνες να έχουν την εξουσία να επιβάλλουν πρόστιμο στην παραβάτιδα αυτού του κανόνα έως 50 δραχμές και να τα εισπράττουν με όποιον τρόπο μπορούν. Να μην επιτρέπεται σε κανένα να θέσει σε ψηφοφορία τον καθιερωμένο έπαινο για αυτές. (Οι όργεῶνες) να έχουν την εξουσία να αποθέσουν φύλλο πάνω σε αυτές που δεν συμμορφώνονται (δηλ. να τις αφαιρέσουν το αξίωμα). Η ιέρεια που κληρώνεται να ορίζει την βοηθό της (ζάκορος) ανάμεσα στις ιέρειες παρελθόντων ετών, χωρίς να επιτρέπεται να οριστεί το ίδιο πρόσωπο δύο φορές πριν οριστούν όλες οι υπόλοιπες, αλλιώς η ιέρεια θα είναι υπεύθυνη να καταβάλλει το ίδιο πρόστιμο. Ο γραμματέας να φροντίσει να αναγραφεί αυτό το ψήφισμα σε λίθινη στήλη και να την στήσει στο ιερό.

VI. IG ii² 1339 (Foucart 21, Michel 1562, GRA I 46, AGRW Sourcebook no. 6, SEG 42.249 & 1803, 44.255, 46.2363, 47.26, 55.29, 56.2070, BE 2003 no. 272, APMA 3, 28 no. 465, 5, no. 1503, Topoi 8 (1998) 258 (χρονολ.), REG I 13 (2000) 188-92 (χρονολ.), Poland A46), 37/36(7) π.Χ.

[άγαθῇ τύχῃ· ἐπὶ Διοκλέους τοῦ Διοκλεῖος]
[υς ἄρχοντος], ταμιεύοντος Ἀρόπου τοῦ Σε-
[λεύκου — — —]ως Ἡροῖστων τῶν Διοτίμου
[καὶ Ζήνωνος? καὶ Παμμένου, ὧν ἀρχερανιστῆς
5 [Ζηνίων? Διοτίμου Μαραθώνιος· ἔδοξεν τῶ[ι κοι]-
[νῶι τῶν Ἡρ]οῖστων, προνοηθῆναι τῆς [προσ]-
[όδου ὅπω]ς οἱ ἀποδημοῦντες τῶν Ἡ[ροῖσ]-
[των καθ' ὃν]δηποτεοῦν τρόπον διδῶ[σι εἰς]
[τὴν θυσίαν?] δραχμὰς τρεῖς, οἱ δὲ ἐπιδη[μοῦν]-
10 [τες καὶ] μὴ παραγινόμενοι ἐπάναγκ[ες]
[ἀποδιδῶ]σι τὴν φορὰν τὰς ἑξ δραχμ[ὰς ἐ]-
[ὰν καὶ μὴ? λάβ]ωσιν τὰ μέρη· ἐὰν δὲ μὴ διδῶ[σι]
[τὴν φορὰν, ἔ]δοξεν μὴ μετέχειν αὐτο[ῦς]
[τοῦ ἐράν]ου ἐὰν μή τινι συμβῇ διὰ πέ[ν]-
15 [θος ἢ διὰ ἀ]σθένειαν ἀπολειφθῆναι· ὁμ[οί]-
[ως δὲ ἔδοξ]ε ἐμβιβάζειν ἐξεῖναι τοῖς [τε]-
[λοῦσιν ἔραν]ον δραχμῶν τριάκοντα κα[ὶ]
— — — — — ὧν ἑξ δραχμῶν καὶ μὴ π...c.3..
...c.9..., ὑπὲρ τούτων δὲ ἀναδιδ[όν]-
20 [αι τὴν ψῆφον — — — — —]

Αγαθή τύχη. Όταν ἀρχοντας ἦταν ὁ Διοκλῆς γίος τοῦ Διοκλέους, ταμίης ὁ Ἄροπος γίος τοῦ Σελεύκου ... τῶν Ἡροϊστῶν τοῦ Διοτίμου καὶ τοῦ Ζήνωνα καὶ τοῦ Παμμένη, στοὺς οὗς ἀρχερανιστὴς εἶναι ὁ Ζηνίων γίος τοῦ Διότιμου ἀπὸ τὸν Μαραθῶνα. Τὸ σωματεῖο (κοινόν) τῶν Ἡροϊστῶν αποφάσισε: Νὰ ληφθεῖ πρόνοια γιὰ τὰ εἰσοδήματα ὥστε ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἡροϊστῆς εἶναι ἐκτὸς Ἀθηνῶν νὰ δώσουν μ' ὅποιον τρόπο μποροῦν γιὰ θυσία 3 δρχ., ὅσοι βρίσκονται στὴν Ἀθήνα καὶ δὲν παρευρίσκονται νὰ ἀποδώσουν τὴν εἰσφορά τῶν 6 δρχ. υποχρεωτικά ἀκόμα καὶ εἴναι δὲν πάρουν τὸ μερίδιο (ἀπὸ τὴ θυσία). Ἀν δὲν καταβάλλουν τὴν εἰσφορά, αποφασίστηκε νὰ μὴν συμμετέχουν στὸν ἔρανο (;) ἐκτὸς περιπτώσεων πένθους ἢ ἀσθένειας. Παρομοίως αποφασίστηκε νὰ ἐπιτρέπεται σ' ὅσους συγκροτοῦν ἔρανο 30 δρχ. νὰ ἐγγράφονται ... 6 δρχ. ... γιὰ αὐτὰ δὲ νὰ ἀποφανθεῖ με ψηφοφορία.

VII. SEG 31.122 (Lupu, NGSL 5, GRA I 50, AGRW Sourcebook no. 10, SEG 36.198, 39.311, 44.255, 48.2171, 55.2097, Byrne, RCA, 522 (χρονολ.)), περ. 94 μ.Χ.

- ἀγαθὴ τύχη. ἐπὶ Τίτου Φλαβίου Κόνωνος ἄρχοντος καὶ ἱερέως Δρούσου ὑπάτου, Μουνιχιῶνος ὀκτὼ καὶ δεκάτῃ· ἔδοξεν τῷ ἀρχερανιστῇ [Μάρκῳ] Αἰμιλίῳ Εὐχαρίστῳ Παιανιεῖ συνόδου τῆς τῶν Ἡρακλειωστῶν τῶν
- 5 ἐν Λίμναις) (τάδε δογματίσαι· εἴναι τις ἐν τῇ συνόδῳ μάχην ποιήσῃ, τῇ ἐχομένῃ ἡμέρᾳ ἀποτινέτω προστείμου ὁ μὲν ἀρξάμενος δραχμὰς δέκα) (ὁ δὲ ἐξ ἀκολούθῃσας δραχμὰς πέντε) (καὶ ἐξ ἀνάγκῃ πρᾶττεσθῶ τῶν σ[υνερανεστῶν] ψηφόν λαβόντων ἐκβιβάσαι) (τῆς δὲ ἐνθήκης
- 10 τῆς τεθείσης ὑπὸ τοῦ ἀρχερανιστοῦ καὶ ὅση ἂν ἄλλη ἐνθήκη ἐπισυναχθῇ, ταύτης μὴθεις κατὰ μὴδὲνα τρόπον ἀπ[έ]σθω πλείω τοῦ τόκου τοῦ πεσομένου) (μὴ πλείω δὲ δαπανάτ[ω] ὁ ταμίης δραχμῶν [τ· ἔδοξε] ἐκ τοῦ τόκου) (εἴναι δὲ τι πλείων[ος] ἄφηται ἢ ἐκ τῆς ἐνθήκης) (ἢ ἐκ τοῦ τόκου ἀποτινέτω προσ[τ]είμου τὸ τριπλοῦν· ὁμοίως δὲ καὶ ἂν ταμιεύσας τις ἐπιδειχθῇ
- 15 [ν]ενοσφισμένος) (ἀποτινέτω τὸ τριπλοῦν. περὶ δὲ ἱερεωσυν[ω]ν ὧν ἂν τις ἀγοράσῃ παραχρῆμα κατατιθέστω) (ἐν τῷ ἐχ[ο]μένῳ ἐνιαυτῷ) (αὐτῷ τῷ ἀρχερανιστῇ, καὶ λαμβανέτω πρόσ[γ]ραφον παρὰ τοῦ ἀρχερανιστοῦ, λαμβάνων δὲ ἐξ ἔθους τὰ διπλᾶ
- 20 [μ]έρη ἐκτὸς τοῦ οἴνου· οἱ δὲ ἐργολαβήσαντες ὕϊκον ἢ οἰνικὸν μ[ὴ] ἀποκαταστήσαντες ἐν ᾧ) (δειπν[οῦ]σιν ἐνιαυτῷ ἀποτινέτωσαν τὸ διπλοῦν. οἱ δὲ ἐργολαβοῦντες ἐνγυητὰς εὐαρέστους παρατιθέτωσαν τῷ ταμίᾳ καὶ τῷ ἀρχερανιστῇ. καταστάνεσθαι δὲ γ[ὰρ] [παννυχιστὰς] τοὺς δυναμένους· εἴναι δὲ μὴ θέλωσιν τότε ἐκ πάντ
- 25 ὧν κληρούσθωσαν καὶ ὁ λαχὼν ὑπομενέτω· εἴναι δὲ μὴ ὑπομένη ἢ μὴ θέλῃ παννυχιστὴς εἶναι λαχὼν ἀποτινέτω προστείμου δραχμὰς ἐκ[α]τόν) (καταστάνεσθ[ω]σαν) καὶ δὲ ἐπάνανκες ἐκ τῆς συνόδου πράκτορες δέκα) (εἴναι δὲ τινες μὴ θέλωσιν πράκτορες ὑπομένειν κληρούσθωσαν ἐκ τοῦ πλήθους δέκα) (ὁμοίως δὲ καὶ εἴναι ὁ ταμίης ἀποδοῖ λόγον ἀγ
- 30 ορᾶς γενομένης καταστάνεσθαι ἐγλογιστὰς τρεῖς καὶ τοὺς ἐγλογιστὰς

- ὁμνύειν αὐτόν τε τὸν Ἡρακλῆν καὶ Δῆμητρα κα[ι] Κόρην)(κληροῦσθαι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκάστης ἐπὶ τὰ κρέα ἀνθρώπους δύο)(ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοὺς σ[τρε]πτού-
ς ἀνθρώπους δύο)(ἐὰν δέ τις τῶν πεπιστευμένων εὗρεθῇ ῥυπαρόν τ-
[ι] πεποιηκῶς ἀποτινέτω δραχμὰς εἴκοσι)(αἰρείσθω δὲ ὁ ἀρχερανιστῆς
35 οὓς ἂν βούληται ἐκ τῆς συνόδου [εἰς τὸ συνεγ]δανίσαι τὴν ἐνθήκην μετ' αὐτοῦ
ἀνθρώπους γ'. διδότησαν δὲ τὴν σιμίδαλιν πάντες τῇ δημοσίᾳ χοίνικι [·].
ἐγδιδόσθαι δὲ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὑπὸ τοῦ ταμ[ί]ου θῦμα τῷ θεῷ,
κάπρον μ' κ</ ἐὰν δέ τις τῶν ἐκ τοῦ ἐράνου τέκνον [τ]ίσι θέλῃ ἰσάγιν
διδότω ὕικοῦ μ' ι<', ἐὰν δέ τις ἐμβῆναι θέλῃ διδότω ὕικοῦ μ' λγ'
40 καταβάλλεσθαι δὲ τὸν λόγον ὅταν οἱ ἐγλογιστῶν ὁμόσαντε[ς]
ἀποδῶσι τῷ ἀρχερανιστῇ τὸν λόγον καὶ ἐπιδίδωσι εἴ τι ὀφίλι ὁ
ταμίας. ξύλα δὲ ἐγδιδόσθαι ὑπὸ τοῦ καθ' ἔτος ταμίου τὰς δὲ φορὰς
καταφέρειν τῷ ταμίᾳ ἐπάναγκες ἰς τὰς ἐγδόσεις· ὁ δὲ μὴ κατενένκας
ἀποτινέτω τὸ διπλοῦν ὁ δὲ μὴ δοὺς τὸ κάθολον ἐξέρανός
45 ἔστω· μὴ ἐξέστω δὲ τῶν ἐν τῷ ἄλσι ξύλων ἄπτεσθαι στέφα-
[νο]ν δὲ φέριν τῷ θεῷ ἕκαστον.

Αγαθὴ τύχη. Ὅταν ἀρχοντας καὶ ιερέας τοῦ υπάτου Δρούσου⁴⁶ ἦσαν ὁ Τίτος Φλάβιος Κόνων, τὴν δεκάτη ογδὴ του (μηνός) Μουνιχιώνος (σημ. μέσα Ἀπριλίου - Μαΐου). Ὁ ἀρχερανιστῆς τοῦ σωματείου (σύνεδρος) τῶν Ἡρακλισταῶν ἐν Λύμαις Μάρκος Λυμάλιος Εὐχάριστος ἀπὸ τὴν Παιανία ἀποφάσισε νὰ θεσπίσει τὰ εξῆς: Εἴαν κάποιος βιάσθῃ κατὰ τὴ διάρκεια ἐκδήλωσης τοῦ σωματείου (ἐν τῇ συνόδῳ), τὴν ἐπόμενη μέρα νὰ πληρώσῃ πρόστιμο αὐτὸς ποὺ ἐπέκνησε (τὴ βιαιοπραγία) δέκα δραχμὲς καὶ αὐτὸς ποὺ συνέλπισε πέντε δραχμὲς καὶ τὰ υπόλοιπα μέλη τοῦ σωματείου (συνερανιστῶν) μετὰ ἀπὸ ψηφοφορία υποχρεωτικὰ νὰ τὸν ἀναγκάζουν νὰ συμμορφωθεῖ. Αναφορικὰ με τὸ ποσό (ἐνθήκη) ποὺ ἔχει χάσει ὁ ἀρχερανιστῆς καὶ ὅποιο ἄλλο ποσό δοθεῖ, κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ το ἀγγίξει με κανένα τρόπο ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τόκους. Αποφασίστηκε ὁ ταμίας νὰ μὴν δαπανᾷ περισσότερες ἀπὸ 300 δρχ. ἀπὸ τοὺς τόκους. Ἀν ἀγγίξει μεγαλύτερο ποσό εἴτε ἀπὸ τὸ κεφάλαιο εἴτε ἀπὸ τοὺς τόκους, νὰ το καταβάλλει εἰς τριπλοῦν ὡς πρόστιμο. Παρομοίως, καὶ ἂν κάποιος ποὺ διετέλεσε ταμίας ἀποδειχθεῖ καταχραστής, νὰ καταβάλλει τὸ τριπλάσιο (τοῦ ποσοῦ ποὺ καταχράστηκε). Αναφορικὰ με τὸ ἀξίωμα τοῦ ιερέα, αὐτὸς ποὺ θὰ το ἀγοράσει θὰ πρέπει νὰ καταβάλλει τὸ τίμημα στὸν ἀρχερανιστῇ ἀμέσως μέσα στὸ ἐπόμενο ἔτος καὶ θὰ λάβει ἀπὸ αὐτὸν ἀπόδειξη (πρόσγραφον). Επίσης, θὰ λαμβάνει, σύμφωνα με τὴ συνήθεια, διπλὴ μερίδα (ἀπὸ τὰ θυσιαζόμενα) ἐκτὸς ἀπὸ κρασί. Αὐτοὶ ποὺ θὰ ἀναλάβουν τὴν προμήθεια χοιρινοῦ κρέατος καὶ κρασιοῦ, εἴαν δὲν τηρήσουν τὶς υποχρεώσεις τοὺς στὴ διάρκεια τοῦ ἔτους ποὺ εἶναι υποχρεωμένοι νὰ παρέχουν τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸ δείπνο, νὰ καταβάλλουν πρόστιμο εἰς διπλοῦν. Οἱ (παραπάνω) ἐργολάβοι θὰ πρέπει νὰ παράσχουν ἀξιόπιστους ἐγγυητὲς στὸν ταμία καὶ στὸν ἀρχερανιστῇ. Νὰ ὀρίζονται 3 ικανὰ άτομα ὡς υπεύθυνοι γιὰ τοὺς νυχτερινούς εορτασμούς (παννυχιστῶν). Εἴαν αὐτοὶ ποὺ ὀρισθῶν δὲν ἀποδεχθῶν, νὰ γίνεται κλήρωση ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μελῶν καὶ ὅποιος κληρωθεῖ θὰ πρέπει νὰ ἀσκήσει τὰ καθήκοντα. Εἴαν δὲν ἀσκεῖ τὰ καθήκοντα τοῦ ἢ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι παννυχιστῆς ἂν καὶ κληρώθηκε, νὰ πληρώνει πρόστιμο ἐκατὸ δραχμῶν. Νὰ ὀρίζονται ἀπὸ τὸ σωματεῖο (ἐκ τῆς συνόδου) υποχρεωτικὰ δέκα

46. ΓΙΑ ΤΟ ΑΞΙΩΜΑ ΤΟΥ ΙΕΡΕΑ ΤΟΥ ΔΡΟΥΣΟΥ ΥΠΑΤΟΥ βλ. Camia Fr. (2012) "A note on the Athenian hieres of Drusus hypatos" *Tekmeria* 11, 37-50.

εισπράκτορες (πράκτορες), εάν κάποιος δεν επιθυμούν να ασκήσουν τα καθήκοντα του εισπράκτορα να κληρώνονται δέκα από το σύνολο των μελών. Παρομοίως, όταν ο ταμίας υποβάλλει απολογισμό, να ορίζονται, κατά την διάρκεια συνέλευσης (ἀγορᾶς γενομένης) τρεις ελεγκτές (ἐγλογισταί) οι οποίοι να ορκίζονται στον Ηρακλή και στην Δήμητρα και στην Κόρη. Να κληρώνονται κάθε μέρα δύο άτομα για το κρέας. Παρομοίως, δύο άτομα για τις στριφτές πίτες (στρεπτοί). Εάν κάποιος από αυτούς που έχει εμπιστευθεί (το σωματείο) αποδειχθεί να έχει διαπράξει κάποια απιστία να πληρώνει είκοσι δραχμές. Ο αρχεραμιστής να επιλέγει 3 άτομα, όποιους επιθυμεί, από τα μέλη του σωματείου για να παραχωρήσουν από κοινού το κεφάλαιο ως δάνειο. Να συμβάλλουν όλοι σε σιμιγδάλι σύμφωνα με το δημόσιο μέτρο του χοίνικος. Ο ταμίας να παρέχει κάθε χρόνο για θυσία στον θεό αγριογούρουνο αξίας 20 μνων. Εάν κάποιος από τα μέλη του σωματείου επιθυμεί να εισάγει το παιδί του να δίνει χοιρινό κρέας αξίας 16 μνων. Εάν κάποιος θέλει να εισέλθει στο σωματείο να δίνει χοιρινό κρέας αξίας 33 μνων. Ο λογαριασμός να κλείνει όταν οι ελεγκτές, αφού ορκιστούν, αποδώσουν το πόρισμα στον αρχεραμιστή και υποδείξουν τυχόν οφειλές του ταμία. Ο ταμίας που εκλέγεται κάθε χρόνο θα παρέχει ξύλα. Οι εισφορές θα καταβάλλονται υποχρεωτικά στον ταμία για τα έξοδα. Όποιος δεν καταβάλλει (τις εισφορές) να τις πληρώνει εις διπλούν και αυτός που δεν καταβάλλει το σύνολο (των οφειλών του) να διαγράφεται από το σωματείο. Δεν επιτρέπεται να αγγίξει κανείς τα ξύλα που βρίσκονται στο άλσος. Όλα τα μέλη του σωματείου να φορούν στέφανο προς τιμήν του θεού.

VIII, IG ii² 1368 (Foucart 2, Syll³ 1109, Michel 1564, LSCG 51, Pfohl, GrInscr. 100, Jaccottet 4, GRA I 51, AGRW Sourcebook no. 7, SEG 17.38, 32.254 & 1570, 34.113 & 269, 35.111, 36.199, 37.141, 38.2011, 41.104 & 1752, 42.124, 43.1215, 44.175, 45.232, 49.483 & 2357, 53.27 & 2225, 55.29, 259 & 1975, 58.150, 433 & 1915, 60.172, BE 1987 nos 584 & 587-88, 1988 no. 555, 1994 no. 308, 1997 no. 234, 2000 no. 351, 2011 no. 244, Byrne, RCA, 522 (χρονολ.), Poland A59), 164/5 μ.Χ.

ἀγαθῇ τύχῃ.

- ἐπὶ ἄρχοντος Ἀρ(ρίου) Ἐπαφροδείτου, μηνὸς
Ἐλαφηβολιώνος ἡ ἑσταμένου, ἀγορὰν
συνήγαγεν πρώτως ὁ ἀποδειχθεὶς
5 ἱερεὺς ὑπὸ Αὐρ(ηλίου) Νεικομάχου τοῦ ἀνθι-
ερασαμένου ἔτη ιϛ' καὶ ἱερασαμένου
ἔτη κγ' καὶ παραχωρήσαντος ζώντος
εἰς κόσμον καὶ δόξαν τοῦ Βακχείου
τῷ κρατίστῳ Κλα(υδίῳ) Ἡρώδῃ, ὑφ' οὗ ἀνθιερεὺς
10 ἀποδειχθεὶς [ἀν]έγνω δόγματα τῶν
ἱερασαμένων Χρυσίππου καὶ Διονυσίου,
καὶ ἐπαινέσαντος τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ ἀρ-
χιβάχου καὶ τοῦ προστάτου ἐξ(εβόησαν)· “τούτοις
ἀεὶ χρώμεθα”, “καλῶς ὁ ἱερεὺς”, “ἀνάκτησαι
15 [τ]ὰ δόγματα· σοὶ πρέπει”, “εὐστάθειαν τῷ
Βακχείῳ καὶ εὐκοσμίαν”, “ἐν στήλῃ τὰ δό-

Αγαθὴ τύχη

Όταν ἀρχοντας ἦταν ὁ Αρ. Ἐπαφρόδειτος
τὴν 8^η τοῦ μηνὸς Ἐλαφηβολιώνος (σημ. μέσα
Μαρτίου - Ἀπριλίου), συγκάλεσε συνέλευση
ὁ ἱερέας ποὺ υποδείχθηκε ἀπὸ τὸν Αὐρ.
Νεικόμαχο, ὁ ὁποῖος διετέλεσε ἀνθιερεὺς
γιά 17 χρόνια καὶ ἱερεὺς γιά 23 χρόνια καὶ
παραιτήθηκε ἐν ζωῇ, χάριν τῆς καλῆς φήμης
καὶ τῆς δόξας τοῦ σωματείου (Βακχείου),
ὕπὲρ τοῦ Κλα. Ἡρώδη ἀπὸ τοῦ ὁποῖο ἀφού
τοποθετήθηκε ἀνθιερεὺς διάβασε τίς ἀπο-
φάσεις τῶν τέως ἱερέων Χρυσίππου καὶ
Διονυσίου καὶ ἀφού ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ἀρχίβακ-
χος καὶ ὁ προστάτης συμφώνησαν (όλοι)
φώναξαν «Θα τὰ χρησιμοποιούμε πάντοτε»,
«Μπράβο στὸν ἱερέα», «επανέφερε τοὺς
νόμους, σοὺ ταιριάζει», «σταθερότητα καὶ
τάξη στὸ σωματείο», «να γραφτοῦν σὲ στή-

- γμᾶτα” “ἐπερώτα”. ὁ ἱερεὺς εἶπεν· ἐπεὶ καὶ
ἐμοὶ καὶ τοῖς συνιερεῦσί μο[υ] καὶ ὑ-
μεῖν πᾶσιν ἀρέσκει, ὡς ἀξιούτε ἐπε-
20 ρωτήσομεν. καὶ ἐπερώτησεν ὁ πρό-
εδρος Ρούφος Ἀφροδείσιου· ὅτω δοκεῖ
κύρια εἶναι τὰ ἀνεγνωσμένα δόγμα-
τα καὶ ἐν στήλῃ ἀναγραφῆναι, ἀράτω
τὴν χεῖρα. πάντες ἐπῆραν. ἐξ(εβόησαν)· “πολλοῖς
25 ἔτεσι τὸν κράτιστον ἱερέα Ἡρώδην”
“νῦν εὐτυχεῖς, νῦν πάντων πρῶτοι
τῶν Βακχείων”, “καλῶς ὁ ἀνθιερεὺς”, “ἡ στή-
λη γενέστω”. ὁ ἀνθιερεὺς εἶπε· ἔσται ἡ
στήλη ἐπὶ τοῦ κείονος, καὶ ἀναγραφῆ-
30 σονται· εὐτονήσουσι γὰρ οἱ προεστῶ-
τες τοῦ μηδὲν αὐτῶν λυθῆναι.
- 31a vacat spatium unius versus
μηδενὶ ἐξέστω ἰόβακχον εἶναι, ἐὰν μὴ
πρῶτον ἀπογράφηται παρὰ τῷ ἱερεῖ
τὴν νενομισμένην ἀπογραφὴν καὶ
35 δοκιμασθῇ ὑπὸ τῶν ἰοβάκχων ψή-
φῳ, εἰ ἄξιός φαίνοιτο καὶ ἐπιτήδειος
τῷ Βακχείῳ. ἔστω δὲ τῷ ἰσηλύσιον
τῷ μὴ ἀπὸ πατρὸς (δην.) ν’ καὶ σπονδῇ
ὁμοίως καὶ οἱ ἀπὸ πατρὸς ἀπογραφέ-
40 σθωσαν ἐπὶ (δην.) κε’ διδόντες ἡμιφόριον
μέχρις ὅτου πρὸς γυναῖκας ὤσιν.
συνίτωσαν δὲ οἱ ἰόβακχοι τὰς τε ἐνά-
τας καὶ τὰς ἀμφιετηρίδας καὶ Βακχεί-
α καὶ εἴ τις πρόσκαιρος ἑορτὴ τοῦ θεοῦ,
45 ἕκαστος ἢ λέγων ἢ ποιῶν ἢ φιλοτει-
μούμενος, καταβάλλων μηνιαίαν
τὴν ὀρισθεῖσαν εἰς τὸν οἶνον φοράν·
ἐὰν δὲ μὴ πληροῖ, εἰργέσθω τῆς στιβά-
δος⁴⁷, καὶ εὐτονείτωσαν οἱ τῷ ψηφίσμα-
50 τι ἐνγεγραμμένοι, χωρὶς ἢ ἀποδημίας
ἢ πένθους ἢ νόσου ἢ <εἰ> σφόδρα ἀνανκαῖός
τις ἦν ὁ προσδεχθησόμενος ἰς τὴν στιβά-
δα, κρεινάντων τῶν ἱερέων. ἐὰν δὲ ἰοβάκ-
χου ἀδελφὸς ἰσέρχηται ψήφῳ δοκιμασθεῖς,
55 διδότην (δην.) ν’· ἐὰν δὲ ἱερὸς παῖς ἐξωτικὸς καθεσ-
θεῖς ἀναλώσῃ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὸ Βακχεῖον,
ἔστω μετὰ τοῦ πατρὸς ἰόβακχος ἐπὶ μιᾷ

λῇ οἱ αποφάσεις», «Θέσε το ἐρώτημα». Ὁ
ιερέας εἶπε: «Ἐπειδὴ καὶ σε μένα καὶ στοὺς
συνιερεῖς μου καὶ σε ὅλους σας ἀρέσει, θα
θέσω το ἐρώτημα, ὅπως ζητάτε». Καὶ ὁ
πρόεδρος Ρούφος γιος τοῦ Ἀφροδείσιου ἔθε-
σε το ἐρώτημα «Ὅποιος νομίζει ὅτι οἱ απο-
φάσεις που διαβάστηκαν πρέπει νὰ ἔχουν
ισχύ καὶ νὰ γραφτοῦν σὲ στήλῃ νὰ σηκώσει
το χέρι». Καὶ ὅλοι σήκωσαν. Φώναξαν: «Εἰς
πολλὰ ἔτη ἐνδοξε ἱερέα Ἡρώδην» «τώρα
εἴμαστε καλὸτυχοι, τώρα εἴμαστε το πρῶτο
σωματεῖο», «Μπράβο στον ἀνθιερέα», «Νὰ
γίνει ἡ στήλῃ». Ὁ ἀνθιερέας εἶπε: «Ἡ στήλῃ
θα τοποθετηθεῖ πάνω σὲ μιὰ κολώνα καὶ θα
γραφτεῖ ἡ ἀπόφαση, γιὰ τὴν τήρηση τοὺς θα
φροντίζουν οἱ ἐπικεφαλῆς»

Κανεῖς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρεῖται ἰό-
βακχος, ἐὰν δὲν υποβάλλει στον ἱερέα τὴν
καθορισμένη αἴτηση καὶ δὲν ἐγκριθεῖ ὕστε-
ρα ἀπὸ ψηφοφορία ἀπὸ τοὺς (υπόλοιπους)
ἰοβάκχους, ἐὰν εἶναι ἄξιός καὶ κατάλληλος
γιὰ τὸ σωματεῖο (Βακχεῖον). Το τέλος ἐγ-
γραφῆς (ἰσηλύσιον) ἀνέρχεται στο ποσό των
50 δηνάρων καὶ μία σπονδὴ γιὰ αὐτοὺς
ποὺ ὁ πατέρας τοὺς δὲν εἶναι μέλος. Πα-
ραμοίως, αὐτοὶ ποὺ ὁ πατέρας εἶναι μέλος
νὰ ἐγγράφονται καταβάλλοντας 25 δηνάρια
+ δηλ. το ἡμισυ τοῦ κανονικοῦ- μέχρι τὴν
ἐνηλικίωση. Οἱ ἰόβακχοι θα συγκεντρώνονται
τὴν ἐνάτη μέρα κάθε μήνα (ἐνάται), κατὰ
τὸν ετήσιο εορτασμό (ἀμφιετηρίδα), τις
ἡμέρες (ἀφιερωμένες) στον Βάκχο (Βακ-
χεῖα) καὶ σὲ ὅποιο ἄλλο ἐκτακτο εορτασμό
τοῦ θεοῦ. Κάθε μέλος θα μιλά ἢ θα ἐνεργεῖ
ἢ θα δείχνει ζήλο γιὰ τὸ σωματεῖο καὶ θα
καταβάλλει τὴν καθορισμένη μηνιαία εἰ-
σφορά γιὰ κρασί. Ἐὰν δὲν το κάνει, ἀπαγο-
ρεύεται νὰ συμμετέχει στις συγκεντρώσεις
(στιβάς). Καὶ οἱ ἀναφερόμενοι στο ψήφισμα
(ἀξιωματοῦχοι) νὰ φροντίζουν γιὰ τὴν ἐφαρ-
μογὴ τοῦ, ἐκτός περιπτώσεων ἀποδημίας,
πένθους, ἀσθένειας ἢ ἐὰν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ
παρουσία τοῦ στὴ συγκέντρωση, μετὰ ἀπὸ
ἀπόφαση τοῦ ἱερέα. Ἐὰν ἀδελφὸς ἰοβάκχου
ἐπιθυμεῖ νὰ ἐγγραφεῖ στο σωματεῖο, ἀφοῦ
ἐγκριθεῖ με ψηφοφορία, νὰ καταβάλλει 50
δηνάρια. Ἐὰν ἀμύητο ἀγόρι ποὺ υπηρετεῖ

47. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ ὀρου στιβάς βλ. Jaccottet (2011).

σπονδῇ τοῦ πατρός. ^{vv} τῷ δὲ ἀπογραφамένῳ
καὶ ψηφοφορηθέντι διδότην ὁ ἱερεὺς ἐπισ-
60 τολῇν ὅτι ἐστὶν ἰόβακχος, ἐὰν πρῶτον
δοῖ τῷ ἱερεῖ τὸ ἰσηλύσιον, ἐνγραφομένου
τῇ ἐπιστολῇ τὰ χωρήσαντα εἰς τόδε τι.
οὐδενὶ δὲ ἐξέσται ἐν τῇ στιβάδι οὔτε ἄσαι
οὔτε θορυβῆσαι οὔτε κροτῆσαι, μετὰ δὲ
65 πάσης εὐκοσμίας καὶ ἡσυχίας τοὺς μερισ-
μοὺς λέγειν καὶ ποιεῖν, προστάσσοντος
τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ ἀρχιβάκχου. ^{vvv} μηδενὶ
ἐξέστω τῶν ἰοβάκχων τῶν μὴ συντελε-
σάντων εἰς τε τὰς ἐνάτας καὶ ἀμφιετηρί-
70 δας εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν στιβάδα μέχρις ἂν
ἐπικριθῇ αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἱερέων ἢ ἀπο-
δοῦναι αὐτὸν ἢ εἰσέρχεσθαι. ^{vvv} μάχης δὲ
ἐὰν τις ἄρξηται ἢ εὗρεθῇ τις ἀκοσμῶν ἢ
ἐπ' ἄλλοτρίαν κλισίαν ἐρχόμενος ἢ ὑβρί-
75 ζων ἢ λοιδορῶν τινα, ὁ μὲν λοιδορη-
θεὶς ἢ ὑβρισθεὶς παραστανέτω δύο ἐκ
τῶν ἰοβάκχων ἐνόρκους, ὅτι ἤκου-
σαν ὑβριζόμενον ἢ λοιδορούμενον.
καὶ ὁ ὑβρίσας ἢ λοιδορήσας ἀποτιννύτω
80 τῷ τῷ κοινῷ λεπτοῦ δραχμᾶς) κέ', ἢ ὁ αἴτιος
γενόμενος τῆς μάχης ἀποτιννύτω
τὰς αὐτὰς δραχμᾶς) κέ', ἢ μὴ συνίτωσαν εἰς τοὺς
ἰοβάκχους μέχρις ἂν ἀποδῶσιν.
ἐὰν δέ τις ἄχρι πληγῶν ἔλθῃ, ἀπογραφέστω
85 ὁ πληγεὶς πρὸς τὸν ἱερέα ἢ τὸν ἀνθιερέα,
ὁ δὲ ἐπάνανκες ἀγορὰν ἀγέτω, καὶ ψή-
φῳ οἱ ἰόβακχοι κρινέτωσαν προηγου-
μένου τοῦ ἱερέως, καὶ προστειμάσθω
πρὸς χρόνον μὴ εἰσελθεῖν ὅσον ἂν δό-
90 ξῇ καὶ ἀργυρίου μέχρι (δην.) κέ'. ^v ἔστω δὲ
τὰ αὐτὰ ἐπιτείμια καὶ τῷ δαρέντι καὶ
μὴ ἐπεξελθόντι παρὰ τῷ ἱερεῖ ἢ τῷ
ἀρχιβάκχῳ, ἀλλὰ δημοσίᾳ ἐγκαλέσαν-
τι. ^v ἐπιτείμια δὲ ἔστω τὰ αὐτὰ τῷ εὐκόσ-
95 μῳ μὴ ἐκβαλόντι τοὺς μαχομένους.
εἰ δέ τις τῶν ἰοβάκχων εἰδὼς ἐπὶ τοῦ-
το ἀγορὰν ὀφείλουσαν ἀχθῆναι μὴ ἀ-
παντήσῃ, ἀποτεισάτω τῷ κοινῷ λε-
πτοῦ δραχμᾶς) ^v. ἐὰν δὲ ἀπειθῇ πρασσόμε-
100 νος, ἐξέστω τῷ ταμίᾳ κωλύσαι αὐτὸν
τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὸ Βακχεῖον μέ-

τον θεό καταβάλλει τα απαιτούμενα στους
θεούς και στο σωματείο, να θεωρεῖται
μαζί με τον πατέρα του μέλος, με τον ὅρο
ο πατέρας του να τελέσει μία σπονδή. Ο
ιερέας να δίνει ἐπιστολή σε αὐτοὺς που
ζήτησαν και ἐγκρίθηκε ἡ αἴτηση (εγγραφῆς)
τους ὕστερα ἀπὸ ψηφοφορία ὅτι εἶναι ἰό-
βακχος, ἐφόσον καταβάλλει πρῶτα το τέλος
εγγραφῆς στον ἱερέα, ὁ ὁποῖος θα ἀναφέρει
στην ἐπιστολή τις καταβολές και τον σκοπὸ
τους. Σε κανέναν δεν ἐπιτρέπεται κατὰ τὴ
διάρκεια τῆς συγκέντρωσης οὔτε να τρα-
γουδά, οὔτε να θορυβεῖ οὔτε να χτυπᾷ τα
πόδια ἢ τα χέρια του, ἀλλὰ με τάξη και
ἡσυχία να λένε και να τελοῦν τὸ τμήμα που
τους ἀναλογεῖ, ὅταν τὸ ἐπιτάσσει ὁ ἱερέας
ἢ ὁ ἀρχιβάκχος. Δεν ἐπιτρέπεται σε κανένα
ἀπὸ τα μέλη που δεν κατέβαλε τὴν εἰσφορά
για τὸν εορτασμό τῆς ἐνάτης ἡμέρας ἢ για
τοὺς ἐτήσιους εορτασμοὺς να εἰσέρχεται
στὴν συγκέντρωση, πρὶν αποφασίσει ὁ ἱερέας
ἐὰν πρέπει να καταβάλλει ἢ να του ἐπι-
τρέψει τὴν παρουσία. Εἰάν κάποιος ἀρχίσει
να βιαιοπραγεῖ ἢ να συμπεριφέρεται με μὴ
κόσμιον τρόπο ἢ να κάθεται σε θέση ἄλλου ἢ
να ἐξυβρίζει ἢ να κατασυκοφαντεῖ, τότε τὸ
θύμα τῆς ἐξύβρισης ἢ τῆς κατασυκοφαντή-
σης να ἐμφανίζει δύο μέλη τοῦ σωματείου
τα ὁποῖα ἐνόρκως θα δηλώσουν ὅτι ἀκούσαν
να ἐξυβρίζεται ἢ να κατασυκοφαντεῖται (τὸ
θύμα) και ὁ δράστης να καταβάλλει στο
ταμεῖο τοῦ σωματείου 25 δραχμές, ἐπίσης
ὁ υπαίτιος βιαιοπραγίας θα καταβάλλει
τὸ ἴδιο ποσὸ των 25 δραχμῶν, ἀλλιῶς δεν
θα συμμετέχει στις συγκεντρώσεις των
ἰοβάκχων μέχρι να πληρώσει. Εἰάν φτάσει
στο σημεῖο να ἐπιφέρει τραυματισμὸ, τὸ
θύμα να υποβάλλει γραπτὴ προσφυγὴ στον
ιερέα ἢ τὸν ἀνθιερέα και ὁ τελευταῖος να
εἶναι υποχρεωμένος να συγκαλέσει τὴν
συνέλευση των μελῶν ὑπὸ τὴν προεδρία του
και τα μέλη να αποφασίσουν, ὕστερα ἀπὸ
ψηφοφορία, να ἐπιβάλλεται ποινὴ ἀποκλει-
σμοῦ ἀπὸ τις ἐκδηλώσεις για ὅσο χρονικὸ
διάστημα κριθεῖ ἀναγκαῖο και χρηματικὸ
πρόστιμο μέχρι 25 δηνάρια. Οἱ ἴδιες ποινές
ἐπιβάλλονται και στο θύμα που δεν ἀπει-
θύνθηκε στον ἱερέα ἢ στον ἀρχιβάκχο, ἀλλὰ
προσέφυγε σε δημόσια ἀρχή. Οἱ ἴδιες ποινές
ἐπιβάλλονται και στον εὐκόσμο ὁ ὁποῖος

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

- 105 χρις ἂν ἀποδοῖ. ^{vvv} ἂν δέ τις τῶν
εἰσερχομένων τὸ ἰσηλύσιον μὴ
διδοῖ τῷ ἱερεῖ ἢ τῷ ἀνθιερεῖ, εἰργέσ-
110 θω τῆς ἐστιάσεως μέχρις ἂν ἀπο-
δοῖ, καὶ πρᾶσσέσθω ὅτῳ ἂν τρόπῳ
ὁ ἱερεὺς κελεύσῃ. ^v μηδεὶς δ' ἔπος
φωνεῖτω μὴ ἐπιτρέψαντος τοῦ ἱε-
115 ρέως ἢ τοῦ ἀνθιερέως ἢ ὑπεύθυνος
ἔστω τῷ κοινῷ λεπτοῦ δρ(αχμῶν) λ'.
ὁ ἱερεὺς δὲ ἐπιτελείτω τὰς ἐθίμους
λειτουργίας στιβάδος καὶ ἀμφιετη-
ρίδος εὐπρεπῶς καὶ τιθέτω τὴν
120 τῶν καταγωγῶν σπονδὴν στι-
βάδι μίαν καὶ θεολογίαν, ἣν ἤρ-
ξατο ἐκ φιλοτειμίας ποιεῖν ὁ ἱε-
ρασάμενος Νεικόμαχος. ^{vv} ὁ δὲ ἀρχί-
βακχος θυέτω τὴν θυσίαν τῷ
θεῷ καὶ τὴν σπονδὴν τιθέτω
125 κατὰ δεκάτην τοῦ Ἐλαφηβολι-
ῶνος μηνός. ^v μερῶν δὲ γεινομέ-
νων αἰρέτω ἱερεὺς, ἀνθιερεὺς,
ἀρχίβακχος, ταμίης, βουκολικός,
Διόνυσος, Κόρη, Παλαίμων, Ἀφρο-
130 δείτη, Πρωτεύρυθος. τὰ δὲ ὀνό-
ματα αὐτῶν συνκληρούσθω
πᾶσι. ^v ὅς δ' ἂν τῶν ἰοβάκχων λάχῃ κλη-
ρον ἢ τειμὴν ἢ τάξιν, τιθέτω τοῖς ἰο-
βάκχοις σπονδὴν ἀξίαν τῆς τάξεως,
135 γάμων, γεννήσεως, Χοῶν, ἐφηβείας,
πολιτείας, ραβδοφορίας, βουλείας, ἀ-
θλοθεσίας, Πανέλληνος, γερουσίας,
θεσμοθεσίας, ἀρχῆς ἡσδηποτεοῦν,
συνθυσίας, εἰρηναρχίας, ἱερωνείκου,
140 καὶ εἴ τίς τι ἐπὶ τὸ κρεῖσσον ἰοβάκχος ὦν
τύχοιτο. ^v εὐκοσμος δὲ κληρούσθω ἢ καθισ-
τάσθω ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἐπιφέρων τῷ ἀκοσ-
μοῦντι ἢ θορυβοῦντι τὸν θύρσον τοῦ θε-
οῦ. ^v ὃ δὲ ἂν παρατεθῇ ὁ θύρσος, ἐπικρεί-
145 ναντος τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ ἀρχιβάκχου
ἐξερχέσθω τοῦ ἐστιατορείου. ^v ἂν δὲ ἀ-
πειθῇ, αἰρέτωσαν αὐτὸν ἔξω τοῦ πυλῶ-
νος οἱ κατασταθησόμενοι ὑπὸ τῶν
ἱερέων ἵπποι, καὶ ἔστω ὑπεύθυνος
145 τοῖς περὶ τῶν μαχομένων προστεί-

δεν απομάκρυνε τους βιαιοπραγούντες. Εάν κάποιος μέλος, ενώ γνωρίζει για τη σύγκληση της απαιτούμενης συνέλευσης, δεν παραστεί να πληρώνει στο ταμείο του σωματείου 50 δραχμές. Εάν δεν συμμορφωθεί, ο ταμίας να του απαγορεύει τη συμμετοχή στις εκδηλώσεις του σωματείου μέχρι να πληρώσει. Εάν κάποιος μέλος δεν πληρώσει το τέλος εγγραφής στον ιερέα ή στον ανθιερέα, να μην συμμετέχει στα δείπνα μέχρι να το καταβάλλει και να εξαναγκαστεί να πληρώσει με όποιον τρόπο διατάξει ο ιερέας. Κανείς να μην απαγγέλει ύμνο εάν δεν το επιτρέπει ο ιερέας ή ο ανθιερέας, αλλιώς να πληρώνει στο ταμείο του σωματείου 30 δραχμές. Ο ιερέας θα τελεί τις καθιερωμένες τελετές κατά τη συγκέντρωση και τον ετήσιο εορτασμό αξιοπρεπῶς. Να τελεί μία σπονδή κατά τη συγκέντρωση για τον εορτασμό των Καταγωγῶν και να απαγγέλλει λόγο για τον θεό (θεολογία), συνήθεια την οποία ξεκίνησε ο τέως ιερέας Νικόμαχος λόγω του ζήλου του. Ο αρχίβακχος να τελεί την θυσία προς τιμὴν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν σπονδὴν τὴν δέκατη μέρη τοῦ μηνῶς Ἐλαφηβολιώνος. Αφού χωριστούν οι μερίδες του θυσιασμένου ζώου, να μοιράζονται στον ιερέα, ανθιερέα, αρχίβακχο, ταμίη, βουκολικό, Διόνυσο, Κόρη, Παλαίμων, Ἀφροδίτη, Πρωτεύρυθο. Αυτοί που θα υποδυθούν τους ρόλους να κληρώνονται από το σύνολο των μελών. Σε όποιο από τα μέλη τύχει κληρονομιά, ή του αποδοθούν τιμές ή αναλάβει κάποιο αξίωμα, να τελεί σπονδή ανάλογη με το γεγονός – γάμος, γέννηση, Χοές, ενηλικίωση, απονομή πολιτείας, ανάληψη αξιώματος ραβδούχου, εκλογή στο Συμβούλιο, προεδρία σε αγώνες, εκλογή στο Πανελλήνιον, εκλογή σε γερουσία, εκλογή ως νομοθέτης, εκλογή σε οποιοδήποτε αξίωμα, ορισμός ως συμμετόχου στην τέλεση θυσιῶν, ως επικεφαλῆς αστυνομίας, ή νικητῆς σε ιερούς αγώνες και ό,τι άλλο καλύτερο τύχει σε μέλος του σωματείου. Ο εὐκοσμος να κληρώνεται ή να ορίζεται από τον ιερέα και να υποδεικνύει με την ράβδο του θεοῦ (θύρσος) αὐτὸν που συμπεριφέρεται απρεπῶς ή θορυβεῖ. Όποιος υποδειχθεί, μετά από απόφαση του ιερέα ή του αρχίβακχου να βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸν χώρο ἐστίασης. Εάν δεν συμμορφώνεται, να τον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

- μοις. ^{vv} ταμίαν δὲ αἰρείσθωσαν οἱ ἰόβακ-
χοι ψήφῳ εἰς διετίαν, καὶ παραλαμβανέτω
πρὸς ἀναγραφὴν τὰ τοῦ Βακχείου πάντα, καὶ παραδώσει ὁμοίως τῷ
150 μετ' αὐτὸν ἐσομένῳ ταμίᾳ. παρεχέτω
δὲ οἴκοθεν τὸ θερμόλυχνον τάς τε ἐ-
νάτας καὶ ἀμφιετηρίδα καὶ στιβάδα,
καὶ ὅσαι ἔθιμοι τοῦ θεοῦ ἡμέραι καὶ
τάς ἀπὸ κλήρων ἢ τειμῶν ἢ τάξε-
155 ων ἡμέρας. ^{vv} αἰρείσθω δὲ γραμμα-
τέα, ἐὰν βούληται, τῷ ἰδίῳ κινδύνῳ,
συνκεχωρήσθω δὲ αὐτῷ ἢ ταμιευ-
τική σπονδὴ καὶ ἔστω ἀνείσφορος
τὴν διετίαν. ^{vv} ἐὰν δὲ τις τελευτή-
160 ση ἰόβακχος, γεινέσθω στέφανος αὐ-
τῷ μέχ<ρ>ι (δην.) ε', καὶ τοῖς ἐπιταφήσασι τι-
θέσθω οἴνου κεράμιον ἓν, ὃ δὲ μὴ
ἐπιταφήσας εἰργέσθω τοῦ οἴνου.

απομακρύνουν βιαίως ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα
οἱ ἵπποι που ορίζονται ἀπὸ τὸν ιερέα καὶ νὰ
οφείλει τὰ ἴδια πρόστιμα ὅπως οἱ βαιοπρα-
γούντες. Τὰ μέλη τοῦ σωματείου νὰ ἐκλέ-
γουν ταμίαι, ὕστερα ἀπὸ ψηφοφορία, κάθε
διετία. Ὁ ἐκλεγμένος νὰ παραλαμβάνει ὅλη
τὴν περιουσία τοῦ σωματείου γιὰ καταγρα-
φὴ καὶ νὰ τὴν παραδίνει ὁμοίως στὸν διάδο-
χο του. Θα παρέχει με δικά του χρήματα το
λάδι γιὰ τὰ λυχνάρια κατὰ τὸν εορτασμό της
ἐνάτης μέρας, κατὰ τὸν ετήσιο εορτασμό, τις
συγκεντρώσεις, τις συνήθειες μέρες τοῦ θεοῦ
καὶ τοὺς εορτασμοὺς γιὰ κληρονομία, απο-
νομὴ τιμῶν ἢ ὀρισμὸ σε ἀξίωμα. Νὰ ἐπιλέγει
ὁ ταμίας, εφόσον τὸ ἐπιθυμεῖ, γραμματέα
με δική του ευθύνη. Νὰ παραχωρεῖται στὸν
ταμίᾳ ἡ ταμιευτικὴ σπονδὴ καὶ νὰ ἐξαιρεῖ-
ται ἀπὸ τὴν καταβολὴ εἰσφορῶν γιὰ μιὰ
διετία. Εἰάν κάποιος μέλος πεθάνει, νὰ κα-
τατίθεται στεφάνι ἀξίας ἕως 5 δηνάρια καὶ
μὴ κανάτα κρασί νὰ διατίθεται σε αὐτοὺς
ποὺ παρίστανται στὴν εκφορὰ. Ὅποιο μέλος
ἀπουσιάζει νὰ μὴν ἔχει μερίδιο στὸ κρασί.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ IX. IG II² 1369 (Foucart 20, Michel 1563, LSIG 53, GRA I 49, AGRW Sourcebook no. 8, SEG 25.175, 29.139, 31.122, 44.255, 45.2351, 53.29 & 1975, 58.150, BE 1980 no. 223, Poland A50), δεύτερο μισό 2^{ου} αι. μ.Χ.

[εἰς?] μνήμην φθιμένοις καὶ ἀλλήλους ἀν-
[έθηκ]αν

- 24 ἄρχων μὲν Ταυρίσκος, ἀτὰρ μὴν Μου-
25 νιχιῶν ἦν,
ὀκτ[ω]καιδεκάτῃ δ' ἔρανον σύναγον
φίλοι ἄνδρες
καὶ κοινῇ βουλῇ θεσμὸν φιλήης ὑπέ-
γραψαν.

- 30 νόμος ἐρανιστῶν.
[μη]δενὶ ἐξέστω ἰσι[έν]αι ἰς τὴν σεμνοτάτην
σύνοδον τῶν ἐρανιστῶν πρὶν ἂν δοκι-
μασθῇ εἴ ἐστι ἀ[γν]ὸς καὶ εὐσεβὴς καὶ ἀγ-
α[θ]ός· δοκιμα[ζέ]τω δὲ ὁ προστάτης [καὶ]
35 [ὁ] ἀρχιεραγιστῆς καὶ ὁ γ[ρ]αμματεὺς κα[ὶ]
[οἱ] ταμίαι καὶ σύνδικοι· ἔστωσαν δὲ ο[ὔ]-
[τ]οι κληρωτοὶ κατὰ ἔ[τ]ος χωρὶς πρ[ο]σπρ[ο]στάτ[ου]
ὁμολεῖτωρ δὲ ἔ[σ]τω δ[ιὰ] βίου αὐτο[ῦ]

- 40 ὁ ἐπὶ ἡρώου καταλιφθείς· αὐξανέτω δ[ἐ]
ὁ ἔρανος ἐπὶ φιλοτειμίαις· εἰ δέ τις μά-
χας ἢ θορύβους κεινῶν φαίνοιτο,
ἐκβαλλέσθω τοῦ ἐράνου ζημιού-
μενος [εἰ] Ἀττ[ι]καῖς κέ· ἢ πληγαῖς αἰκ[αικ]ιζό-
μενος ταῖς διπλαῖς πέ[τ]ρα κρίσεως.

Αφιερώθηκε στη μνήμη των τεθνεώτων και των υπολοίπων. Όταν άρχοντας ήταν ο Ταυρί-
σκος την δεκάτη ογδόη του μήνα Μουνιχιώνα (σημ. μέσα Απριλίου - Μαΐου), φίλοι άνδρες
ίδρυσαν σωματείο (έρανος) και ομόφωνα κατέστρωσαν θεσμό φιλίας. Νόμος των μελών
του σωματείου (έρανιστών). Κανείς δεν επιτρέπεται να εισέλθει στο πιο σεμνό σωματείο
των έρανιστών πριν εξεταστεί και αποδειχθεί ότι είναι αγνός και ευσεβής και αγαθός. Να
διεξάγει την εξέταση ο προστάτης και ο άρχιερανιστής και ο γραμματέας και οι ταμίες
και οι σύνδικοι. Αυτοί να επιλέγονται με κλήρωση κάθε χρόνο εκτός από τον προστάτη. Το
αξίωμα του όμολεΐτωρα να ασκεί ισοβίως αυτός που έχει επιφορτιστεί με την φροντίδα του
ηρώου. Το σωματείο θα μεγαλουργήσει χάρη στις εθελούσιες συνδρομές και προσφορές.
Αν κάποιος αποδειχθεί ότι βιαιοπραγεί ή δημιουργεί αναστάτωση, θα αποβάλλεται από το
σωματείο, πληρώνοντας πρόστιμο 25 αττικές δραχμές ή με διπλό αριθμό ραβδισμών χωρίς
περαιτέρω κρίση.

X. IG ix (1)² 670 (LSCG 181, Jaccottet 153, GRA I 61, AGRW Sourcebook 30) Φύ-
σκος-Λοκρίδα, (μέσα 2^{ου} αιώνα μ.Χ.)

- ἀγαθὴ τύχη· νόμ-
ος θιάσου Ἀμάνδου
[κατὰ συνό]δους δύο κατα-
[τετ]έλεσται· τοῦςς <θιασώτας> τῷ κοιν-
5 [ῶ] δαπανᾶν δέκα τέσσαρας
[όβολ]οὺς κέ μὴ ἔλασον· τὸ κοινὸ[ν]
[παρ]έχεσθαι λύχνους τρεῖς· με-
νάδα μαινάδι μὴ ἐπεγερθῆνε
μηδὲ λοιδορῆσε· ὅσαύτως
10 μήτε βουκόλον ἐπεγερθῆνα[ι]
μήτε λοιδορῆσε· ἐάν δέ τις,
δώσι τῷ κοινῷ καθ' ἐν ῥῆμα
προστίμου δ(ρ.) δ'· τὸν δὲ κατὰ
σύνοδον μὴ συνελθόντα
15 ἐπειδημοῦντα ὁμοίως·
[ὁ δὲ] κελς ὅρος μὴ συνελθῶν
[ἀποτ]ίσι τῷ κοινῷ δ(ρ.) ε'· μενάς
18 [ἐάν μὴ] ἐνένκη τῇ εἰερᾷ νυκτ-
..6...ΤΡΙΑΣΙΕ, ἀποτίσι
20 [τῷ κοινῷ] δ(ρ.) ε'· {ὁμοίως} δὲ κέ
[βουκόλος] ἐάν μὴ ἐν[ένκη]
— — — — — ἈΝΓΙΠ — — — — —

ἀγαθὴ τύχη. Ο κανονισμός του σω-
ματείου (θιάσου) του Αμάνδου έχει
επικυρωθεῖ σε δύο συνεδριάσεις
(συνόδους). Τα μέλη του σωματείου
(θιασῶται) θα δαπανοῦν για το σω-
ματείο (κοινόν) δεκατέσσερεις οβο-
λούς και όχι λιγότερο. Το σωματείο
θα παρέχει τρία λυχνάρια. Καμία
Μαινάδα να μην επιτίθεται ή να μην
κακολογεί άλλη Μαινάδα. Παρομοίως
κανείς Βουκόλος να μην επιτίθεται
ούτε να κακολογεί (άλλον Βουκόλον).
Εάν κάποιος (κάνει κάτι από αυτά),
να καταβάλλει στο σωματείο (κοι-
νόν) πρόστιμο 4 δραχμών για κάθε
κουβέντα. Παρομοίως και όποιος ενώ
βρίσκεται στην πόλη δεν συμμετέχει
στις συνεδριάσεις. Όποιος δεν πα-
ρευρίσκεται (στη συγκέντρωση) στο
βουνό, να καταβάλλει στο σωματείο
5 δραχμές. Εάν κατά την ιερή νύχτα,
Μαινάδα δεν φέρει ... να καταβάλλει
στο σωματείο 5 δραχμές, παρομοίως
δε και ο Βουκόλος αν δεν φέρει ...

B. Κανονιστικά κείμενα ρωμαϊκών σωματείων στα λατινικά

I. Κανονισμός του σωματείου των λατρευτών του θεού Σιλβανού (*Lex familiae Silvani*) AE 1929 no. 161 (*FIRA III*² 37, AE 1930 no. 131, 1937 no. 177, 1956 no. 234, 1983 no. 317, 2002 no. 397) Trebula Mutuesca, περ. 60 μ.Χ.⁴⁸

M(arco) Manilio Vopisco C(aio) Velle[[a]]o Paterculo co(n)s(ulibus) / Idibus Iuli(i)s dedicavit / familiae Silvani crustulum mulsum ab se dedit / decrevit familia Silvani M(arco) Valerio Dextro immunitatem // Silvano consacravit(!) et familiae M(arcus) [Val]lerius M(arci) f(ilius) Dexter impensa su[a] // M(arcus) Valerius Phoebus quaestor / donum dedit // C(aius) Flavenus C(ai) Qui(rina) Firmus / L(ucius) Flavenus C(ai) Qui(rina) Rufus / P(ublius) Petronius Sp(uri) Col(lina) Sabinus / T(itus) Mescinius Sp(uri) Col(lina) Eros / M(arcus) Pilius Sp(uri) Col(lina) Priscus / M(arcus) Valerius Sp(uri) Col(lina) Ianuarius / M(arcus) Valerius Sp(uri) Col(lina) Martialis / Ti(berius) Claudius Sp(uri) Col(lina) Felicio / C(aius) Ladius Sp(uri) Col(lina) Celer / M(arcus) Patuleius Sp(uri) Col(lina) Sabinus / Q(uintus) Herennius Sp(uri) Col(lina) Virgula / L(ucius) Matutinus Sp(uri) Col(lina) Crescens / P(ublius) Ussienus Sp(uri) Col(lina) Tertius / M(arcus) Valerius M(arci) Qui(rina) Burrus / M(arcus) Valerius M(arci) Qui(rina) Firmus / M(arcus) Patuleius Sp(uri) Col(lina) Atmetus / T(itus) Sextius Sp(uri) Col(lina) Clemens / L(ucius) Albius Sp(uri) Col(lina) Procilius / P(ublius) Decius P(ubli) Qui(rina) Salinus // C(aius) Flavenus Faustus / C(aius) Flavenus Natalis / L(ucius) Pomponius Certus / C(aius) Appuleius Faustio / P(ublius) Alfius Surus / P(ublius) Gavius Crescens / Q(uintus) Sal[[i]]llenus Asticus / Sex(tus) Avonius Nymphodotus / [[L(ucius) Sempronius Oclius]] / Q(uintus) Vetteditus Diaconus / [[M(arcus) Mamius Modestus]] / C(aius) Flavenus Gemellus / C(aius) Nonius Castus / [[P(ublius) Terentius Albanus]] / [[P(ublius) Mecionius Optatus]] / C(aius) Nonius Mnester / C(aius) Annius Comes / Q(uintus) Allius Ferox // P(ublius) Aquilius Chius / T(itus) Messius Clemens / T(itus) Zonius Mercator / Q(uintus) Villius Valens / M(arcus) Mamius Felicio / [[T(itus) Cosidius Angelus]] / C(aius) Marius Horus / C(aius) Nonius Herma / C(aius) Nonius Sabinus / C(aius) Nonius Ampelus / L(ucius) Sempronius Clemens / P(ublius) Plautius Fortior / Mopsus / P(ublius) Papurius Faustio / M(arcus) Livius Crescens / [[Sex(tus) Cae]]senius Nymphodotus / M(arcus) Valerius Martialis / C(aius) Flavenus Spendo / A(ulus) Terentius Albanus / C(aius) Iulius Abas(cantus) // L(ucius) Aelius Sp(uri) Col(lina) Niger / Q(uintus) Salenus Q(uinti) Qui(rina) Fortunat(us) / [[P(ublius) Tirienus P(ubli) Qui(rina) Restitutu(s)]] / L(ucius) Folius L(uci) Qui(rina) Clemens / Q(uintus) Salenus Q(uinti) Qui(rina) Pulcher / C(aius) Osennius C(ai) Lem(onia) Secundus / L(ucius) Titius Primus / L(ucius) Sempronius Priscus / L(ucius) Sergius Apollinaris / T(itus) Sextius Cynthius / Sex(tus) Vitusius Faventius / L(ucius) Aelius Nilus / Cn(aeus) Pompeius Amabilis / L(ucius) Marcius Polybius / Q(uintus) Articuleius Fortunat(us) / [[C(aius) Folius Fortunatus]] / C(aius) Sermutius Crescens / L(ucius) Maecius Crescens / L(ucius) Tarvillius Priscus / M(arcus) Patuleius Crescens // M(arcus) Valerius Firmus / titulum / adiecit a se / d(ecreto) f(amiliae) //

48. Βλ. Buonocore, M. & O. Diliberto (2006) «Approfondimenti sull'album e la lex della familia Silvani da Trebula Mutuesca» *MEP* 9/11, 211-54.

Lex familiae Silvani / b(ona) F(ortuna) qui ex familia magistri facti erunt / ad sacrum faciendum deo accipient / ex arca HS CCXL suo quique die et n / minus adicere debeat ase HS CCX[L] / si ita non fecerit d(are) d(ebeat) HS CCC cum ad / sacrum ventum erit nequis litiget / ne rixam faciat ne extran/um invitet ea die si ita fecerit d(are) d(ebeat) HS XX / qui ex ea familia decesserit ut ei confe/rant singuli HS VIII quis decumanis / moram faciat plus triduo qui ita fece/rit aut exequias non fuerit nisi certa / causa d(are) d(ebeat) HS XX ex cuius decuria deliquerit / eorum cura erit tollere si ita non fecerit d(are) d(ebeat) HS X / item qui ex eo corpore decesserit sequi eum / debeat aut heredem eius HS DLX et locus eius / HS C si tamen testamento suo nominarit / si minus caducum erit hoc amplius / dare legare debeat familiae HS L n(ummum) / decumani quisquis decuriae suae non / denuntiarit d(are) d(ebeat) HS V in singulos hom(ines).

(Προηγείται κατάλογος ονομάτων μελών). Νόμος του σωματείου (των λατρευτών) του θεού Σιλβανού. Αγαθή τύχη. Τα μέλη του σωματείου που θα εκλεγούν αξιωματούχοι για την τελετή που αφιερώνεται στο θεό, θα λάβουν από το κοινό ταμείο 240 σηστέρσια, ο καθένας την ανάλογη μέρα και θα είναι υποχρεωμένοι να επιστρέψουν 240 σηστέρσια από την τσέπη τους. Σε περίπτωση που δεν γίνει αυτό να οφείλουν 300 σηστέρσια. Όταν φθάσει ο χρόνος για την ιερή τελετή, κανείς να μην καβγαδίζει ή να βιαιοπραγεί ή να προσκαλεί τρίτο άτομο εκείνη την ημέρα. Εάν γίνει κάτι τέτοιο να οφείλει 20 σηστέρσια. Τα μέλη του σωματείου θα καταβάλλουν 8 σηστέρσια για κάθε περίπτωση θανάτου μέλους (του σωματείου). Οι δεκάδαρχοι (*decumani*) να μην περιμένουν περισσότερο από τρεις ημέρες (για την καταβολή). Όποιος δεν καταβάλλει ή δεν συμμετέχει στην εισφορά χωρίς λόγο να υποχρεώνεται να πληρώσει 20 σηστέρσια. Οι δεκάδαρχοι (*decumani*) να φροντίζουν να διαγράφεται το όνομα του αποβιώσαντος από την *decuria*. Εάν δεν γίνει αυτό, να οφείλουν 10 σηστέρσια. Κατά τον ίδιο τρόπο, το θανών μέλος του σωματείου θα αφήνει στους διαδόχους και κληρονόμους του 560 σηστέρσια και επίσης τη θέση του αξίας 100 σηστερσίων, εάν τους κατονομάσει στην διαθήκη του. Εάν υπάρχει περισσότερη ή λιγότερη «αδέσποτη» περιουσία, θα μπορεί να κληροδοτήσει προς όφελος του σωματείου ποσό 50 σηστερσίων σε μετρητά. Αν ένας δέκαρχος (*decumanus*) δεν αναγγείλει (τον θάνατο μέλους) στην ανάλογη *decuria*, θα οφείλει 5 σηστέρσια για κάθε άτομο.

II. Κανονισμός του σωματείου των εμπόρων ελεφαντόδοντου και ξύλου κέδρου (*negotiatores eborarii et citrarii*), *FIRA III*² 33 (*CIL* vi 33885, *ILS* 7214, Waltzing III 134), 117-138 μ.Χ.

[—————] *Iulius*] *Aelianus ius scholae tetrastyli* | [—————] *Aug. quo conveniretur a negotiantibus* | [—————] *eboraris dedit.*

[*Item*] *placere, ut si alius quam negotiator eborarius aut citrarius [p]er | [fr]audem curatorum in hoc collegium adlectus esset, uti curatores eius | [cau]sa ex albo raderentur ab ordine. Debebunt utique curatores de eo, | [que]m adlecturi fuerint, ante ad quinq(uennalem) referre. |*

[*Placere*] *item, uti k(alendis) Ian(uariis) strenua (denarii) V ex arca n(ostra) a curatoribus n(umero) IIII sui cuiusq(ue) || [anni m]ustacium et palma et carica et pir[a—]osch[—], item]*

VIII[I kal(endas)] Febr(uarias) | [natali Ha]driani Aug(usti) sportulae darentur (denarii) V, et a curatorib(us) praestari pl[a]c(uit) | [pan(em) et] vin[um et] caldam passive iis, qui ad tetrastylum epulati fuerint: | [item— natali I]uli Aeliani sportulae ex arca darentur (denarii) III et a cur(atoribus) | [pan(em) et vinum et caldam pas]sive praestari placuit iis qui ad tetrastylum epulati | | [fuerint: item— natali I]uli Flacci fili sportulae ex arca darentur (denarii) III et a curatorib(us) | [pan(em) et vinum et caldam passiv]e praestari placuit iis qui ad tetrastylum epulati fuerint: | [item—] sport(ulae) ex arc(a) darentur (denarii) III pan(is) et vinum et cald(a) passive iis | [qui ad tetrastylum epulati f]uerint. Item placere uti cena rec[ta] III idus Aug(ustas) die imperi | [Hadriani Aug(usti)—] sport(ulae) dare[n]tur a curat(oribus) n(umero) III sui cuiusq(ue) anni. | |

[Item placere—]a (denar..) [—] omnibus annis divideretur. Item | [ut curatores quaterni singulis] annis fierent ex albo per ordinem. Item placere, | [qui curatores facti erunt, u]lt sui anni commoda cuncta acciperent: | [singulis annis k(alendis) — quod supere]sset in arca corporis curatores dividerent aequis | [portionibus, aut si quid tardius] inferrent centesim(is) datis a curatorib(us) sing(ulis) | | [mensibus—]. Item placere uti adlect[i—]ne eod(em) anno praestarent | [— sumpt]us ab utrisque erogentur [—]. Item placere [uti | quisquis adlectus e]sset, inferret arcae (denarios) [—].

Iulius] Aelianus αφιέρωσε το δικαίωμα στο τετράστιλο κτίριο ----του Αυγούστου, στο οποίο συγκεντρώνονται οι έμποροι ----οι έμποροι του ελεφαντόδοντου.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι εάν άλλος, πλην έμπορου ελεφαντόδοντου ή ξύλου κέδρου, χρησιμοποιώντας απατηλά μέσα, γίνει δεκτός από τους επιμελητές (curatores) στο σωματείο (collegium), οι επιμελητές, εξαιτίας αυτού του λόγου, θα τον απομακρύνουν από τον κατάλογο (των μελών) προσηκόντως. Επίσης, οι επιμελητές οφείλουν να παρουσιάσουν αυτόν που δέχθηκαν με απάτη, ενώπιον του επικεφαλής (quintuennalis) (του σωματείου).

Επίσης αποφασίστηκε, (να δίνεται?) στις καλένδες του Ιανουαρίου (1 Ιανουαρίου) δώρο 5 δηναρίων από το κοινό ταμείο στους 4 επιμελητές στο έτος των οποίων γαμήλιο γλυκό (mustacium), χουρμάδες (palma), ξερά σύκα (carica) και αχλάδια (pira) --- επίσης, την 9^η των Καλανδών του Φεβρουαρίου (20 Ιανουαρίου) την γενέθλιο ημέρα του Αδριανού Σεβαστού να διανέμεται το ποσό των 5 (δηναρίων) και ψωμί, κρασί και ζεστό νερό σε εκείνους τους επιμελητές που διακρίθηκαν, οι οποίοι θα δειπνήσουν στο τετράστιλο. Επίσης, στη γενέθλιο ημέρα του Iulius Aelianus θα διανέμεται από το ταμείο (του σωματείου) το ποσό των 3 (δην.) και ψωμί, κρασί και ζεστό νερό σε εκείνους τους επιμελητές που διακρίθηκαν, οι οποίοι θα δειπνήσουν στο τετράστιλο. Επίσης, στη γενέθλιο ημέρα του γιού του Iulius Flaccus θα διανέμεται από το ταμείο (του σωματείου) το ποσό των 3 (δην.) και ψωμί, κρασί και ζεστό νερό σε εκείνους τους επιμελητές που διακρίθηκαν, οι οποίοι θα δειπνήσουν στο τετράστιλο. [Επίσης - - -] θα διανέμεται από το ταμείο (του σωματείου) το ποσό των 3 (δην.) και ψωμί, κρασί και ζεστό νερό, οι οποίοι θα δειπνήσουν στο τετράστιλο. Επίσης, αποφασίστηκε ότι ένα κανονικό γεύμα την 3^η των Ειδών του Αυγούστου (16 Αυγούστου), την ημέρα του αυτοκράτορα Αδριανού Σεβαστού - - - θα γίνεται διανομή σε 4 επιμελητές αυτού του έτους. [Επίσης, αποφασίστηκε - - -] (δην.) όλων των ετών να διαμοιράζονται. Επίσης, αποφασίστηκε να ορίζονται επιμελητές τέσσερις φορές τον χρόνο κατά σειρά από τον κατάλογο. Επίσης αποφασίστηκε όποιοι επιμελητές είναι ενεργοί να επωφεληθούν από όλα κατά τη διάρκεια του έτους: [Στις καλένδες κάθε έτους - - - αυτά που] παρέμειναν

στο ταμείο του σωματείου (*corporis*), οι επιμελητές θα τα μοιράσουν σε ίσα μερίδια ή εάν κάποιος φέρει με καθυστέρηση εκατοστό ...Επίσης, αποφασίστηκε ότι τα νέα μέλη ... τον ίδιο χρόνο συμβάλλουν ... το κόστος και από τις δύο πλευρές θα καταβληθεί ... Επίσης αποφασίστηκε ότι όποιος γίνει μέλος να καταβάλλει στο ταμείο (δην.) ...

III. Κανονισμός του σωματείου των λατρευτών (*collegium cultorum*) Αρτέμιδος (*Dianae*) και Αντίνοου (*Antinoi*), Bendlin (2011) (*CIL* xiv 2112, *ILS* 7212, Waltzing III 2311, *Fontes* I 49 and 175, *FIRA* I² 46, *FIRA* III² 35, *AE* 1983 no. 181, *AE* 2003 no. 288) Lanuvium, 133 και 136 μ.Χ.

L(ucio) [Ceionio] Commodo Sex(to) Vettuleno Civica Pompeiano co(n)s(ulibus) a(nte) d(iem) V Idu Iun(ias). ||

[Lanuvii in] templo Antinoi, in quo L. Caesennius Rufus, | [patronu]s municipi, conventum haberi iusserat per L. Pompeium | [— —]um, q(uin)q(uennalem) cultorum Dianae et Antinoi, pollicitus est se | [daturum don]aturum eis ex liberalitate sua (sestertium) XV m(iliu)m n(ummum) usum, die | [natal]is Dianae idib(us) Aug(ustis) (sestertios) CCCC n(ummos), et die natalis Antinoi V k(alendas) || [Decembr(es)] (sestertios) CCCC n(ummos), et praecepit legem ab ipsis constitutam sub tetra| [stylo] Antinoi parte inferiori perscribi in verba infra scripta : |

[M. Antonio Hiber]o P. Mummio Sisenna ces. kallendis Ian(uariis) collegium salutare Dianae | [— —] et Antinoi constitutum. L. Caesennio L. f(ilio) Quir(ina) Rufo dict(atore) III idibus(ue) patr(ono). ||

K a p u t e x s (e n a t u s) c (o n s u l t o) p (o p u l i) R (o m a n i) . ||

'Quib[us] coire co[n]venire collegiumq(ue) habere liceat. Qui stipem menstruam conferre vollen[t] in fune[ra], in it collegium coeant, neq(ue) sub specie eius collegi nisi semel in men[se] c[oeant] co[n]ferendi causa, unde defuncti sepeliantur' . |

[Quod fa]ust[um] fe[l]lix salutareq(ue) sit imp. Caesari Traiano Hadriano Aug(usto) totiusque | [do]mus [Aug(ustae)] nobis [n]ostris collegioq(ue) nostro : et bene adque industrie contraxerimus, ut || [e]xitus d[efu]nctorum honeste prosequamur. Itaq(ue) bene conferendo universi consentire | debemus, u[t] long[o] tempore inveterescere possimus.

Tu, qui novos in hoc collegio | intrare vole[s], p[rius] legem perlege et sic intra, ne postmodum queraris aut heredi tuo | controver[s]iam relinquas.

L e x s c o l l e g i . |

[Plac]uit universis ut quisquis in hoc collegium intrare voluerit dabit kapitulari nomine || (sestertios) C n(ummos) et vi[ni] boni amphoram, item in menses sing(ulos) a(sses) V.

Item placuit, ut quisquis mensib(us) | contin[uis] se|x non pariauerit et ei humanitus acciderit, eius ratio funeris non habebitur, | etiamsi [test]amentum factum habuerit.

Item placuit : quisquis ex hoc corpo[re] n(ostro) pariatu[s] decesserit, eum sequentur ex arca (sestertii) CCC n(ummi), ex qua summa decedent exe[quiari] nomine (sestertii) L n(ummi), qui ad rogos dividuntur : exequiae autem pedibus fungentur. ||

Item placuit : quisquis a municipio <non> ultra milliar(ium) XX decesserit et nuntiatum fuerit, eo exire debebunt | electi ex corpore n(ostro) homines tres, qui funeris eius curam agant, et rationem populo reddere debebunt | sine dolo m[al]o : et si quit in eis fraudis causa inventum

fuerit, eis multa esto quadruplum. Quibus | [funeraticium] eius dabitur, hoc amplius viatici nomine ultro citro sing(ulis) (sestertii) XX n(ummi). Quod si longius | [a municipio su]pra mill(iarium) XX decesserit et nuntiari non potuerit, tum is qui eum funeraverit testa | [tor rem tabu]llis signatis sigillis civium Romanor(um) VII, et probata causa funeraticium eius, sa | [tis dato ampli]us neminem petiturum, deductis commodis et exequiario e lege collegi dari | [sibi petito a col]legio : dolus malus abesto. Neque patrono neque patronae neque d[omino] | | neque d[o]minae neque creditori ex hoc collegio ulla petitio esto, nisi si quis testamento heres | nomina[tu]s erit. Si quis intestatus decesserit, is arbitrio quinq(uens) et populi funerabitur. |

Item placuit : q[ui]squis ex hoc collegio servus defunctus fuerit, et corpus eius a domino domina[v]e | iniquitat[is] sepulturae datum non fuerit, neque tabellas fecerit, ei funus imag[ina] | rium fiet.

Item placuit : quisquis ex quacumque causa mortem sibi adsciveri[t], | | eius ratio funeris non habebitur. |

Item placuit, ut quisquis servus ex hoc collegio liber factus fuerit, is dare debebit vini [bo] | ni amphoram.

Item placuit : quisquis magister suo anno erit ex ordine al[bi] | ad cenam faciendam et non observaverit neque fecerit, is arcae inferet (sestertios) XXX n(ummos) : | insequens eius dare debebit, et is eius loco restituere debebit. | |

Ordo cenarum : VIII id(us) Martias) natali Caesenni [—] patris ; V k(alendas) Dec(embres) nat(ali) Ant[inoi] ; | idib(us) Aug(ustis) natali Dianae et collegi ; XIII k(alendas) Sept(embres) na[t(ali)] Caesenni Silvan[ae] fratris ; praet[or] n(on)as — — | natali Corneliae Proculae matris ; XIX k(alendas) Ian(uarias) natali Caesenni Rufi patr(oni) municipi[is].
Magistri cenarum ex ordine albi facti quid[am] ordine homines quater[m] ponere debeb[un]t | om[ni]s boni amphoras singulas et panes a(ssium) II, qui numerus collegi fuerit, et sardas [nu] | mero quattuor, strationem, caldam cum ministerio. |

Item placuit, ut quisquis quinquennalis in hoc collegio factus fuerit, is a sigillis eius temporis, | quo quinquennalis erit, immunis esse debebit, et ei ex omnibus divisionibus partes dupl[as] | dari ; item scribae et viatori a sigillis vacantibus partes ex omni divisione sesquip[las] | dari placuit. | |

Item placuit, ut quisquis quinquennialitatem gesserit integre, ei ob honorem partes se[squi] | plas ex omni re dari, ut et reliqui recte faciendo idem sperent. |

Item placuit, si quis quid queri aut referre volet, in conventu referat, ut quieti et | hilares diebus sollemnibus epulemur. |

Item placuit, ut quisquis seditionis causa de loco in alium locum transierit, ei multa es | | to (sestertii) IIII n(ummi). Si quis autem in obprobrium alter alterius dixerit aut tu[mul] | tuatus fuerit, ei multa esto (sestertii) XII n(ummi). Si quis quinquennali inter epul[as] | obprobrium aut quit contumeliose dixerit, ei multa esto (sestertii) XX n(ummi). |

Item placuit, ut quinquennalis sui cuiusque temporis diebus sollemn[ibus] | et vino supplicet et ceteris officiis albat[us] fungatur, et die[bus] natalibus | | Dianae et Antinoi oleum collegio in balinio publico pon[at ante]quam | epulentur.

Όταν ύπατοι ήταν ο Lucius Ceionius Commodus και ο Sextus Vettulenus Civica Pompeianus (δηλ. το έτος 136 μ.Χ.) πριν την 5^η ημέρα των Ειδών του Ιουνίου (9 Ιουνίου), στο Lanuvium στο ναό του Αντίνοου, στο οποίο ο Lucius Caesennius Rufus πάτρωνας της

κοινότητας (*patronus municipi*) έδωσε εντολή μέσω του Lucius Pompeius ---us πρόεδρου (*quinquennalis*) των λατρευτών της Αρτέμιδος (*Dianae*) και του Αντίνοου να συγκληθεί συνέλευση. Ο Caesennius Rufus υποσχέθηκε ότι θα τους παραχωρήσει, χάριν ελευθεριότητας (*ex liberalitate*), τον τόκο σε ποσό 15.000 σηστερσίων, κατά την γενέθλιο ημέρα της Αρτέμιδος (*Dianae*) στους Ειδούς του Αυγούστου (13 Αυγούστου), 400 σηστέρσια και κατά την γενέθλιο ημέρα του Αντίνοου την 5^η των Καλενδών του Δεκεμβρίου (27 Νοεμβρίου), 400 σηστέρσια. Και επισύναψε τον «νόμο» (*lex*) που οι ίδιοι θέσπισαν για να αναγραφεί καθ' ολοκληρίαν στο κάτω μέρος του τετραστύλου του Αντίνοου από την μέσα πλευρά, έτσι ώστε να διαβάζονται τα ακόλουθα.

Όταν ύπατοι ήταν ο Marcus Antonius Hiberus και ο Publius Mummius Sisenna (δηλ. το έτος 133 μ.Χ.) στις Καλένδες του Ιανουαρίου (1^η Ιανουαρίου), το σωματείο της Σωτήρος (*salutare*) Αρτέμιδος (*Dianae*) [...] και του Αντίνοου ιδρύθηκε όταν ο Lucius Caesennius, Rufus γιος του Lucius, της φυλής Quirina, διατελούσε *dictator* για τρίτη φορά και επίσης προστάτης (*patronus*).

Παράγραφος από απόφαση της Συγκλήτου του ρωμαϊκού λαού

«Σε ποιούς θα επιτρέπεται να συναθροίζονται και να οργανώνονται σε σωματεία: αυτοί που επιθυμούν να συγκεντρώνουν μηνιαίες εισφορές [...] να συγκεντρώνονται σε αυτό το σωματείο, αλλά όχι στο όνομα αυτού του σωματείου παρά μόνο μία φορά τον μήνα με σκοπό [...] και να ενταφιάζουν τους αποβιώσαντες.»

Αυτό ας είναι ευνοϊκό, ευοίωνο, ευτυχές και σωτήριο για τον Αυτοκράτορα Καίσαρα Τραϊανό Αδριανό Σεβαστό και τον οίκο του, για μας, για τους δικούς μας και το σωματείο μας. Είθε να έχουμε συντάξει μια καλή και καρποφόρα συμφωνία έτσι ώστε να συνοδεύουμε με τιμές τους αποβιώσαντες. Επομένως, όλοι πρέπει να συμφωνήσουμε να συνδράμουμε ανάλογα για να είναι σε θέση το σωματείο να συνεχίσει να υπάρχει και στο επόμενο μέλλον.

Εσύ, που επιθυμείς να γίνεις μέλος στο σωματείο, πρώτα διάβασε ολόκληρο τον κανονισμό (*lex*) και στη συνέχεια γίνε μέλος έτσι ώστε κατόπιν να μην παραπονιέσαι ή να αφήνεις ανοιχτές διαφορές στους κληρονόμους σου.

Κανονισμός του σωματείου (*Lex collegii*)

Αποφασίστηκε από όλους ότι όποιος επιθυμεί να γίνει μέλος αυτού του σωματείου να καταβάλλει ως τέλος εγγραφής (*kapitulari nomine*) 100 σηστέρσια και έναν αμφορέα κρασιού καλής ποιότητας και στη συνέχεια 5 asses μηνιαίως.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι όποιος δεν πληρώσει τις συνδρομές του για έξι συνεχείς μήνες και αποβιώσει, θα απωλέσει τα χρήματα του στον λογαριασμό του για την κηδεία (*funus*) ακόμα και εάν έχει συντάξει διαθήκη.

Επίσης αποφασίστηκε ότι όποιο μέλος του σωματείου μας αποβιώσει και ο λογαριασμός του είναι τακτοποιημένος, θα δοθούν 300 σηστέρσια από το ταμείο (*arca*), από τα οποία θα αφαιρεθεί το ποσό των εξόδων κηδείας, 50 σηστέρσια, τα οποία θα διανεμηθούν κατά την κηδεία, η οποία θα γίνει πεζή.

Επίσης, συμφωνήθηκε ότι όποιος απεβίωσε σε απόσταση μεγαλύτερη των 20 μιλίων (περ. 30 χλμ.) από την κοινότητα (*municipium*) και ο θάνατος του ανακοινώθηκε, το σωματείο μας θα εκλέξει τρία μέλη τα οποία θα πρέπει να πάνε εκεί και να φροντίσουν για την κηδεία του (*funus*) και θα πρέπει να παρουσιάσουν απολογισμό των εξόδων στο σωματείο καλόπιστα. Εάν διαπιστωθεί ότι έχουν διαπράξει κάποια απάτη, τότε να πληρώνουν πρόστιμο ίσο με τέσσερις φορές (το ποσό που ιδιοποιήθηκαν). Στα τρία αυτά μέλη θα παραχωρείται το ποσό για τα έξοδα κηδείας (*funeraticium*) και επιπλέον 20 σηστέρσια στο

καθένα ως έξοδα κίνησης. Αλλά εάν κάποιος μέλος αποβιώσει σε απόσταση μεγαλύτερη των 20 μιλίων από την κοινότητα (*municipium*) και δεν ήταν δυνατόν να ανακοινωθεί ο θάνατος του στο σωματείο, τότε αυτός που ανέλαβε τα έξοδα ταφής, αφού τα «έγγραφα» με τις μαρτυρίες σημανθούν με τις σφραγίδες 7 Ρωμαίων πολιτών και η υπόθεση εγκριθεί, μπορεί να αξιώσει να λάβει τα έξοδα κηδείας (*funeraticium*) από το σωματείο, εφόσον γίνει βέβαιο ότι κανείς άλλος δεν θα τα αξιώσει και αφού αφαιρεθούν τα έξοδα κηδείας σύμφωνα με τον κανονισμό του σωματείου, με καλή πίστη. Και καμία αξίωση ούτε από προστάτη (*patronus, patrona*) ή από κύριο (*dominus, domina*) ή από πιστωτή (*creditor*) εναντίον του σωματείου να μην υπάρξει, εκτός εάν εγκαθίστανται κληρονόμοι σύμφωνα με διαθήκη. Εάν κάποιος μέλος αποβιώσει «αδιάθετο» (*intestatus*), ο πρόεδρος (*quinquennalis*) και τα μέλη (*populus*) θα έχουν την διακριτική ευχέρεια να αποδώσουν τα έξοδα κηδείας.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι όποιος μέλος του σωματείου αποβιώσει σε κατάσταση δουλείας και το σώμα του δεν δοθεί για ταφή από τον κύριο του αδικαιολόγητα, και δεν υπάρχουν «έγγραφα», ένα νεκρικό πορτραίτο θα γίνει γι' αυτόν.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι όποιος, για οποιοδήποτε λόγο, αυτοκτονήσει, θα απωλέσει τα χρήματα που βρίσκονται στο λογαριασμό του για τα έξοδα κηδείας (*funus*).

Επίσης, αποφασίστηκε ότι όποιος δούλος απελευθερωθεί από το σωματείο, θα πρέπει να δίνει έναν αμφορέα καλού κρασιού.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι όποιος θα είναι αξιωματούχος (*magister*) σύμφωνα με την σειρά του καταλόγου των μελών, υπεύθυνος για την προετοιμασία των δείπνων και δεν συμμορφώνεται ή δεν τα προετοιμάζει, θα καταβάλλει 30 σιστέρσια στο ταμείο. Ο επόμενος στον κατάλογο θα πρέπει να προετοιμάζει τα δείπνα και ο μη συμμορφούμενος θα πρέπει να αποκαταστήσει τη ζημία.

Κατάλογος των δείπνων: Την 8^η των Ειδών Μαρτίου (6 Μαρτίου), γενέθλιος ημέρα του Caesennius ..., ο πατέρας. Την 5^η των Καλενδών Δεκεμβρίου (26 Νοεμβρίου) γενέθλιος ημέρα του Αντίνοου. Ειδοί Αυγούστου (15 Αυγούστου), γενέθλιος ημέρα της Αρτέμιδος (*Diana*) και του σωματείου. Την 13^η των Καλενδών Σεπτεμβρίου (18 Αυγούστου), γενέθλιος ημέρα του Caesennius Silvanus, αδελφού. Την 9^η των Καλενδών Σεπτεμβρίου (22 Αυγούστου), γενέθλιος ημέρα της Cornelia Procula, μητέρας. Την 19^η των Καλενδών Ιανουαρίου (11 Δεκεμβρίου), γενέθλιος ημέρα του Caesennius Rufus, προστάτη της κοινότητας (*patronus municipii*).

Οι αξιωματούχοι οι επιφορτισμένοι με τη διεξαγωγή των δείπνων θα ορίζονται τέσσερις κάθε φορά σύμφωνα με τη σειρά του καταλόγου των μελών και θα πρέπει να παρέχουν έναν αμφορέα καλού κρασιού ο καθένας, και ψωμί αξίας 2 asses για όσα μέλη έχει το σωματείο, τέσσερις σαρδέλες, την προετοιμασία των κλινών και ζεστό νερό μαζί με την υπηρεσία.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι όποιος γίνεται πρόεδρος (*quinquennalis*) του σωματείου, θα εξαιρείται από την καταβολή εισφορών κατά τη διάρκεια της θητείας του και θα του παρέχεται διπλή μερίδα σε όλες τις διανομές. Επίσης, συμφωνήθηκε ότι ο γραφέας (*scriba*) και ο «άγγελος» (*viator*) θα εξαιρούνται από την καταβολή εισφορών και θα τους παρέχεται μιάμιση μερίδα σε κάθε διανομή.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι όποιος άσκησε τα καθήκοντα του προέδρου έντιμα, σε αυτόν τιμητικά θα του δίνεται μιάμιση μερίδα σε οποιαδήποτε διανομή, έτσι ώστε οι υπόλοιποι θα ελπίζουν να τύχουν των ίδιων τιμών επιδεικνύοντας παρόμοιο ζήλο στην εκτέλεση των καθηκόντων του.

Επίσης, αποφασίστηκε όποιος επιθυμεί να παραπονεθεί ή να θίξει κάποιο ζήτημα, θα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

το κάνει σε συνέλευση, έτσι ώστε να δειπνούμε με ησυχία και καλή διάθεση στις εορτές.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι όποιος μετακινείται από θέση σε θέση προκαλώντας αναταραχή, θα καταβάλλει πρόστιμο 4 σηστερσίων.

Ακόμα εάν κάποιος υβρίζει άλλο μέλος ή προκαλεί αναστάτωση, θα καταβάλλει πρόστιμο 12 σηστερσίων.

Εάν κάποιος υβρίζει ή φέρεται απρεπώς προς τον πρόεδρο (*quinquennalis*) κατά την διάρκεια του δείπνου, θα καταβάλλει πρόστιμο 20 σηστερσίων.

Επίσης, αποφασίστηκε ότι κατά τη διάρκεια των εορτάσιμων ημερών της θητείας του ο πρόεδρος (*quinquennalis*) θα τελεί τις τελετές με λιβάνι και κρασί και θα εκτελεί τα υπόλοιπα καθήκοντα του ντυμένος με λευκά ενδύματα, ενώ στη γενέθλιο ημέρα της Diana και του Αντίνοου θα παρέχει λάδι για το σωματείο στα δημόσια λουτρά πριν το δείπνο.

IV. Κανονισμός του σωματείου των λατρευτών των *Aesculapi* και *Hygiae*, FIRA iii² 36 (CIL vi 10234, ILS 7213, Waltzing III 1083, Fontes I 176), Ρώμη, 153 μ.Χ.

Salvia C. f(ilia) Marcellina ob memoriam Fl. Apolloni proc(uratoris) Aug(usti) qui fuit a pinacothecis et Capitonis Aug(usti) l(iberti) adiutoris | eius mariti sui optimi piissimi, donum dedit collegio Aesculapi et Hygiae locum aediculae cum pergula et signum marmoreum Aesculapi et solarium tectum iunctum, in | quo populus collegi s(upra) s(cripti) epuletur, quod est via Appia ad Martis intra milliarium I et II ab urbe euntibus parte laeva inter adfines Vibium Calocaerum et populum; item | eadem Marcellina collegio s(upra) s(cripti) dedit donavitque (sestertium) L in (ilia) n(umerum) hominibus n(umero) LX sub hac condicione, ut ne plures adlegantur quam numerus s(upra) s(criptus), et ut in locum | | defunctorum <<loca>> veniant et liberi adlegantur, vel si quis locum suum legare velit filio vel fratri vel liberto dumtaxat, ut inferat arcae n(ostrae) partem | dimidiam funeratici; et ne eam pecuniam s(upra) s(criptam) velint in alios usus convertere, sed ut ex usuris eius summae diebus infra scriptis locum confrequentarent: | ex reditu eius summae si quod comparaverint, sportulas hominib(us) n(umero) LX ex decreto universorum, quod gestum est in templo divorum in aede divi Titi con|ventu pleno, qui dies fuit V id(us) Mart(ias) Bruttio Praesente et Iunio Rufino cos., uti XIII k(alendas) Oct(obres) die felicissimo n(atali) Antonini Aug(usti) n(ostri) Pii p(atris) p(atriciae) sportulas dividerent: in | templo divorum in aede divi Titi C. Ofilio Hermeti q(uin)q(uennali) p(er)p(etuo), vel qui tunc erit, (denarios) III, Aelio Zenoni patri collegi (den.) III, Salviae Marcellinae matri collegi (den.) III, imm[un(ibus)] | | sing(ulis) (den.) II, cur(atoribus) sing(ulis) (den.) II, populo sing(ulis) (den.) I. Item pl(acuit) pr(idie) non(as) Nov(embres) n(atali) collegi dividerent ex reditu s(upra) s(cripto) ad Martis in scholam n(ostram) praesentibus q(uin)q(uennali) (den.) VI, patr(i) colleg(i) (den.) VI, | matri collegi (den.) VI, imm(unibus) sing(ulis) (den.) III, cur(atoribus) sing(ulis) (den.) III, panem [a(ssium)] III; vinum mensuras q(uin)q(uennali) s(extariorum) VIII, patr(i) coll(egi) s. VIII, imm(unibus) sing(ulis) s. VI, cur(atoribus) sing(ulis) s. VI, populo sing(ulis) s. III. Item pr(idie) non(as) Ian(uarias) | strenuas dividerent, sicut s(upra) s(criptum) est XIII k. Oct.

Item VIII k. Mart. die kare cognationis ad Martis eodem loco dividerent sportulas pane(m) et vinum, sicut s(upra) s(criptum) est | prid. non. Nov.

Item pr. id. Mart. eodem loco cenam, quam Ofilius Hermes q(uin)q(uennalis) omnib(us)

annis dandam praesentibus promisit, vel sportulas sicut solitus est dare. Item l XI k. Apr. die violari eodem loco praesentibus dividerentur sportulae vinu pane, sicut diebus s(upra) s(criptis).

Item V id. Mai. die rosae eodem loco praesentib(us) dividerentur spor|ltulae vinu et pane sicut diebus s(criptis). Ea condicione, qua in conventu placuit universis, ut diebus s(upra) s(criptis) ii, qui ad epulandum non convenissent, sportulae et pane et vin[u] l eorum venirent et praesentibus divideretur, excepto eorum, qui trans mare erunt vel qui perpetua valetudine detinetur.

Item P. Aelius Aug(usti) lib(ertus) Zenon l eidem collegio s(upra) s(cripto) ob memoriam M. Ulpi Aug. lib. Capitonis fratris sui piissimi dedit donavitque (sestertium) X m(ilia) n(ummum), uti ex redditu eius summae in contri|butione sportularum dividerentur.

Quodsi ea pecunia omnis, quae s(upra) s(cripta) est, quam dedit donavit collegio s(upra) s(cripto) l Salvia C. f. Marcellina et P. Aelius Aug. lib. Zeno, in alios usus convertere voluerint quam in eos usus, qui s(upra) s(cripti) s(unt), quos ordo collegi n(ostri) decrevit, et uti l l haec omnia, q(uae) s(upra) s(cripta) s(unt), suis diebus ut ita fiant dividant<ur>que: quodsi adversus ea quid fecerint sive quid ita non fecerint, tunc q(uin)q(uennalis) vel curato|res eiusdem collegi, qui tunc erunt, si adversus ea quid fecerint, q(uin)q(uennalis) et curatores s(upra) s(cripti) uti poenae nomine arcae n(ostrae) inferant (sestertium) XX m(ilia) n(ummum). l

Hoc decretum ordini n(ostro) placuit in conventu pleno, quod gestum est in templo divorum in aede divi Titi V id. Mart. C. Bruttio Prae|sente A. Iunio Rufino cos., q(uin)q(uennali) C. Ofilio Hermete, curatoribus l P. Aelio Aug. lib. Onesimo et C. Salvio Seleuco.

Η Salvia Marcellina κόρη του Caius στη μνήμη του ΕΙ. Apollo, αυτοκρατορικού procurator, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την πυνυκοθήκη του παλατίου και στη μνήμη του Capito, αυτοκρατορικού απελεύθερου και βοηθού του, ευσεβούς και καλλίστου συζύγου της, δώρησε στο σωματείο του Ασκληπιού και της Υγείας ακίνητο για την ανέγερση ναύσκου με κατάστημα και ένα μαρμαρίνο άγαλμα του Ασκληπιού και σε γειττάμενο «λιακωτό», στο οποίο τα μέλη του παραπάνω σωματείου μπορούν να δειπνούν. Το ακίνητο βρίσκεται στην Αππία οδό κοντά στο ναό του Άρη (Mars), μεταξύ του 1^{ου} και 2^{ου} μιλιαρίου, στ' αριστερά όπως κανείς αφήνει την πόλη, μεταξύ του ακινήτου του Vibius Calocaerus και δημόσιας γής. Παρομοίως, η ίδια Marcellina δώρησε στο παραπάνω σωματείο των 60 μελών 50.000 σηστέρσια με τους παρακάτω όρους:

Να μην εκλεγούν περισσότερα μέλη από τον παραπάνω αριθμό.

Η θέση των αποβιωσάντων να πωληθεί και ελεύθερα άτομα να γίνουν μέλη (του σωματείου) ή εάν κάποιος επιθυμεί να κληροδοτήσει την θέση του στο γιό ή αδελφό ή απελεύθερο, να δίνει στο ταμείο (arca) μας (του σωματείου) το μισό των εισφορών για ταφή. Τα παραπάνω κεφάλαια να μην χρησιμοποιηθούν για άλλους σκοπούς, αλλά από τους τόκους των κεφαλαίων (να καλύπτονται τα έξοδα για) να συγκεντρώνονται (τα μέλη) στον τόπο στις καθορισμένες ημέρες.

Από το εισόδημα του ποσού αυτού, εάν παράγεται, να γίνονται διανομές δώρων (sportulae) σε 60 άνδρες, σύμφωνα με την ομόφωνη απόφαση που ελήφθη σε γενική συνέλευση στο βωμό του «θείου» Τίτου την πέμπτη μέρα των Ειδών του Μαρτίου (11 Μαρτίου) όταν ύπατοι ήταν ο Bruttius Praesens και ο Iunius Rufinus με αντικείμενο την διενέργεια διανομών την 13^η μέρα των Καλανδών του Οκτωβρίου (19 Σεπτεμβρίου), την ημέρα των γενεθλίων του (αυτοκράτορα) Αντωνίνου του Ευσεβούς Σεβαστού μας, πατέρα της πατρίδας.

Στο ναό των «θείων» αυτοκρατόρων, στον βωμό του «θείου» Τίτου, (να δίνεται) στον C. Ofilius Hermes ισόβιο πρόεδρο (quinquennalis) ή όποιος είναι τότε πρόεδρος 3 δην., στον Aelius Zenon «πατέρα» του σωματείου 3 δην., στη Salvia Marcellina «μητέρα» του σωμα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τείου 3 δην., στα μέλη που έχουν ατέλεια (*immunes*) 2 δην. στο καθένα, στους επιμελητές (*curatores*) στον καθένα 2 δην., και στο κάθε μέλος του σωματείου (*populus*) 1 δην.

Επίσης αποφασίστηκε ότι την προηγούμενη μέρα των Νονών Νοεμβρίου (4 Νοεμβρίου), γενέθλιο ημέρα του σωματείου, θα διανεμηθεί από το παραπάνω εισόδημα στις εγκαταστάσεις μας (*schola*) κοντά στον ναό του Άρη στον πρόεδρο 6 δην., στον «πατέρα» του σωματείου 6 δην., στη «μητέρα» του σωματείου 6 δην., στα μέλη που έχουν ατέλεια 4 δην. στο καθένα, στους επιμελητές 4 δην. στον καθένα, και φωμιά αξίας 3 asses. Κρασί: Στον πρόεδρο, 9 μεζούρες⁴⁹, στον «πατέρα» του σωματείου 9 μεζούρες, στα μέλη που έχουν ατέλεια 6 μεζούρες στον καθένα, στον κάθε επιμελητή 6 μεζούρες, και στο κάθε μέλος 3 μεζούρες. Επίσης αποφασίστηκε την προηγούμενη μέρα των Νονών Ιανουαρίου (4 Ιανουαρίου) να διανέμονται «πρωτοχρονιάτικα» δώρα (*strenuas*), όπως αναγράφεται παραπάνω για την 13^η των Καλενδών του Οκτωβρίου (19 Σεπτεμβρίου).

Επίσης την 8^η των Καλενδών του Μαρτίου (22 Φεβρουαρίου), την επέτειο της συγκρότησης του σωματείου, στον ίδιο τόπο, κοντά στον ναό του Άρη να διανέμεται φωμί και κρασί, όπως αναγράφεται παραπάνω για την προηγούμενη μέρα των Νονών Νοεμβρίου (4 Νοεμβρίου).

Επίσης, αποφασίστηκε ότι την προηγούμενη των Ειδών του Μαρτίου ημέρα (14 Μαρτίου), στον ίδιο τόπο να λαμβάνει χώρα το δείπνο το οποίο ο Ofilius Hermes, ο πρόεδρος υποσχέθηκε να παραθέτει κάθε χρόνο για όλους τους παρόντες και να γίνεται διανομή δώρων. Επίσης την 11^η των Καλενδών του Απριλίου (22 Μαρτίου) στον ίδιο τόπο την ημέρα των βιολετών να γίνεται διανομή κρασιού και φωμιά στους παρόντες, όπως ορίζεται παραπάνω.

Επίσης αποφασίστηκε την 5^η ημέρα των Ειδών του Μαΐου (11 Μαΐου), ημέρα των ρόδων, στον ίδιο τόπο να γίνεται διανομή φωμιά και κρασιού, όπως ορίζεται παραπάνω. Αυτό θα γίνεται υπό τον όρο της σύμφωνης γνώμης της συνέλευσης του σωματείου ότι στις προαναφερόμενες ημέρες, το μερίδιο σε φωμί και κρασί αυτών που δεν παρευρέθηκαν στο δείπνο, θα πωληθούν και τα έσοδα θα μοιραστούν στους παρόντες, εκτός από τους αποδήμους ή εκείνους που εμποδίζονται από διαρκή αδυναμία να παρευρεθούν.

Επίσης, ο P. Aelius Zeno, αυτοκρατορικός απελεύθερος, δώρησε στο προαναφερόμενο σωματείο, στη μνήμη του ευσεβούς αδελφού του M. Ulpius Capito, αυτοκρατορικού απελεύθερου, το ποσό των 10.000 σηστερσίων, με σκοπό τα έσοδα του ποσού να συνυπολογίζονται στις διανομές.

Εάν όλα αυτά τα προαναφερόμενα ποσά, τα οποία δώρησε στο προαναφερόμενο σωματείο η Salvia Marcellina κόρη του Caius και ο P. Aelius Zeno, αυτοκρατορικός απελεύθερος, χρησιμοποιηθούν για άλλο σκοπό από αυτόν που προαναφέρεται και στον οποίον συμφώνησε το σωματείο μας και όλα αυτά που προαναφέρθηκαν όσον αφορά τις ημέρες και τις διανομές που θα γίνονται, εάν κάποιος κάνει κάτι αντίθετο ή παραλείπει να κάνει, τότε ο πρόεδρος ή οι επιμελητές του σωματείου αυτού ή όποιοι θα είναι τότε, όταν γίνει κάτι αντίθετο, οι προαναφερόμενοι πρόεδρος και επιμεληταί να πληρώνουν στο ταμείο (*arca*) μας 20.000 σηστερσεία. Αυτή η απόφαση ελήφθη σε γενική συνέλευση από τα μέλη μας, η οποία έλαβε χώρα στο ναό των «θείων» (αυτοκρατόρων) στον βωμό του «θείου» Τίτου, την 5^η των Ειδών του Μαρτίου (11 Μαρτίου), όταν ύπατοι ήταν ο C. Bruttius Praesens και ο A. Iunius Rufinus (153 μ.Χ.), πρόεδρος ο C. Ofilius Hermes, και επιμελητές οι P. Aelius Onesimus αυτοκρατορικός απελεύθερος και ο C. Salvius Seleucus.

49. Μία μεζούρα (*sextarius*) ισοδυναμούσε με 0,546 λίτρα.

Γ. Κανονιστικά κείμενα από την ελληνο-ρωμαϊκή Αίγυπτο

I. P. Lond. 7.2193 (SB 5.7835 (= HThR 29 (1936) 39 επ.), Muszynski 42), Φιλαδέλφεια, 69-58(;) π.Χ.

- ῤωρίων Ἀρυώτου ἀγέλ(ης) αἰγ(ών) (δραχμας)
 τριάκοντα δύο (γίνονται) λβ
 ἀγαθῇ τύχῃ.
 νόμος ὃν ἔθεντο [κα]τὰ κοινὸν οἱ ἐκ τῆς τοῦ Διὸς Ὑψίστου συνόδου τοῦτον εἶναι κύριον,
 5 καὶ ποιοῦντες καθότι διαγ[ο]ρεύει πρῶτον μὲν προχειρισάμενοι ἐπ' ἑαυτῶν
 ἡγούμενον Πετесоῦ[χον] Τεεφβέννιος, ἄνδρα λόγιον, τοῦ τόπου καὶ τῶν ἀνδρῶν
 ἄξιον, εἰς ἐ[ν]λιαυτὸν [ἀπὸ τοῦ] προ[γ]εγ[ρ]αμένου μηνὸς καὶ ἡμέρας συνεισ-
 φ[ό]ρ[οι]ς δὲ πᾶσι π[οι]εῖσθ[ε] κατὰ μῆνα πόσι[ν] μίαν α ἐν τῷ τοῦ Διὸς
 ἱερῷ ἐν αἷς ἐν ἀνδ[ρ]ῶνι κοινῷ σπένδοντες εὐχέσθωισαν καὶ τᾶλλα τὰ νο-
 10 μιζό[μεν]α ὑπὲρ τε τ[ο]ῦ θεο(ῦ) καὶ κυρίο(υ) βασιλέως· ὑπακούσειν δὲ πάντας τοῦ
 τε ἡγουμέ-
 νου καὶ τ[ο]ῦ τούτου ὑπηρέτου ἐν τε τοῖς ἀνήκουσιν τῷ κοινῷ καὶ παρέσσονται ἐπὶ τὰς
 δοθει[σο]μέναις αὐτοῖς παραγγελίαις καὶ [σ]υνήγορος καὶ συναγωγὰς καὶ ἀποδημί[ας]
 καὶ μ[η]δ[εν]ὶ αὐτῶν ἐξέστωι συνε[μα]ταρχήσῃν μηδὲ σχήματα συνίστασθ[αι]
 15 μηδ' ἀπ[ο]χωρήσειν [ἐκ] τῆς τοῦ ἡγούμενου φράτρας εἰς ἑτέραν φράτραν
 καὶ μ[η] γ[ι]ν[ε]αγωγ[ι] -α.?-] [ἐ]τέρος τὸν ἑτερον ἐν τῷ συμποσίῳ μηδὲ κακο-
 λογ[ή]σειν ἑτέρος [τὸν] ἑτερον ἐν τῷ συμποσίῳ μηδὲ λαλήσειν μη-
 δὲ ἐπ[ι]καλ[ή]σειν καὶ μὲ κατηγορή[σ]ειν [[α]] τοῦ ἑτέρου μηδὲ ἀπόρρησιν
 διδ[όν]αι ἐπὶ τὸν ἐν[α]υτ[ὸν] καὶ μ[η] δια[σ]τή[σ]ειν τὰς συμποσίας μηδὲ ἐπείγес-
 θ[αι] ἀεὶ τ[ό]πον ἐκ τόπ(ου) [μ]ηδ' ἀπὸ κλισί(ας) εἰς τ[ῆ]ν ἑτέραν καὶ μ[η] κωλύσειν τὸν
 20 [- ca.19 - δη]μοσίω[ι] καὶ ἀ[ν]τ(?)]ι τ[ο]ῦ πρὸς τε τὰς συμβολ(ας) καὶ τᾶλλα ἐπὶ
 [- ca.28 -]ηπει καὶ εἰσενεγκεῖν ἕκαστος αὐτῶν
 [- ca.35 -] ε[ἰ] . .] ἐὰν δέ τις αὐτῶν πατῆρ
 [γένηται (?) - ca.37 -] η[ι] . λχ[ι] . λκη
 ὕ Πνεφερώ(ς) β τῆς ἀνὰ χειρὸς () Ασ
 25 γ Ἀπολλώνιος(ς) ω
 Σωκράτης γ τῆς ἐνεστ(ώσης) Ασ
 δ Πετοσεῖρις Ασ
 Πε[τ]εσοῦχο(ς) β τῆς ἐπὶ χειρὸς () Α[σ]
 γ [. .] ρ Καλεῖβις [[Αρ]]

Ο Ὠρίων γιος του Αρυώτου για αγέλη αιγῶν δρχ. τριάντα δύο, 32.

Αγαθή τύχη. «Νόμος» τον οποίον ενέκριναν από κοινού τα μέλη του σωματείου (συνόδου) του Δία Ὑψίστου και τον ἔθεσαν σε ισχύ. Ενεργώντας ὅπως ορίζεται, πρῶτον εξέλεξαν ὡς επικεφαλῆς τους τον Πετесоῦχο γιο του Τεεφβένι, ἄνδρα καλλιεργημένο (ἄνδρα λόγιον), ἄξιο του τόπου και των μελών, για χρονικό διάστημα ἐνός ἔτους ἀπὸ τον παραπάνω μῆνα και ἡμέρα. Με συνεισφορές ὅλων των μελών να οργανώνεται ἓνα (1) δείπνο κάθε μῆνα στο ἱερό του Δία

κατά τη διάρκεια του οποίου στον *ἀνδρῶνα* από κοινού να προσεύχονται κάνοντας σπονδή και να τελούν τις υπόλοιπες τελετές υπέρ του θεού και κυρίου, του βασιλιά. Όλοι (δηλ. τα μέλη) να υπακούουν στον επικεφαλής και στον βοηθό του σε ό,τι αφορά τις υποθέσεις του σωματείου, και να παρευρίσκονται, σύμφωνα με τις εντολές που θα τους δίνονται, σε συνελεύσεις (*συνλόγους*), συγκεντρώσεις (*συναγωγάς*) και εκδρομές (*ἀποδημίας*). Δεν επιτρέπεται σε κανένα μέλος ... ούτε να οργανώσει φράξια, ούτε να αποχωρήσει από την φράτρα του επικεφαλής για (να εισέλθει σε) άλλη φράτρα. Δεν επιτρέπεται σε κανένα μέλος να λογομαχεί για τη γενεαλογία του με άλλον κατά τη διάρκεια του συμποσίου, ούτε να συκοφαντεί άλλο μέλος κατά τη διάρκεια του συμποσίου, ούτε να φλυαρεί, ούτε να ενοχοποιεί, ούτε να κατηγορεί άλλο μέλος, ούτε να παραιτείται κατά τη διάρκεια του έτους, ούτε να απουσιάζει από το δείπνο, ούτε να περιέρχεται από θέση σε θέση και να μην εμποδίζει ... (Ακολουθεί αποσπασματικό κείμενο 4 γραμμών και 6 ονόματα μελών).

II. P. Mich. v 243 (Muszynski 46, AGRW Sourcebook 300), Τέβτυνις, 14-37 μ.Χ.

- τ [-ca.?- έτ]ους Τιβερίου Καίσαρ[ος] Σεβαστοῦ Ἡρώνα Ὀρσεῦτος σὺν ᾧ ἐπάναγκον
εὐωχέισθωσαν κατὰ μῆνα τῇ ιβ,
ἐκάστου εἰς ἐπιμήν[ι]ον τελούντος τὰς ἐξ ἴσου κατ' ὄνομα κεκριμένας ἀργυρίου
δραχμὰς δέκα δύο, κατὰ δὲ τοῦ ἀδωσιδικούντος ἐπι-
τρούτων καὶ τῶν ἄλλ[ω]ν ἐξέστωι τῷ προστάτῃ ἐνεχυράζειν. ἐὰν δέ τις ἐκπαροινή-
σῃ ζημιούσθωι ὃ ἐὰν τῷ κοινῷ δόξῃ.
ἐὰν δέ τις [[ζ]] σύλληψις παραγγέλῃ καὶ μὴ παραγένηται, ζημιούσθωι ἐπὶ μὲν
τῆς κώμης δραχ(μὴν) μίαν, ἐπὶ δὲ τῆς πόλεω(ς) δραχ(μὰς) τέσσαρας .
5 [ἐ]ὰν δέ τις γαμήσῃ, δότωι (δραχμὰς) β, παιδογονίου ἄρρενο(ς) (δραχμὰς) β, θη-
λείας (δραχμὴν) α, ἀγορασμοῦ ἐγγαίου (δραχμὰς) δ, ἀγέλης προβάτων (δραχμὰς)
δ, κτηνῶ(ν) (δραχμὴν) α.
ἐὰν τις παρίδῃ τινὰ ἐν ἀηδία καὶ μὴ συνεπισχύσῃ ἐπὶ τῷ συλλῦσαι αὐτὸν τῆς ἀη-
δίας, δ[ό]τωι (δραχμὰς) η. ὃ δ' ἐν ταῖς εὐωχίας
κατὰ κλισίαν προαναπείπτων τοῦ ἐτέρου δότωι περισσότερον τριώβολον τοῦ ἰδίου
τόπου ἕκαστος. ἐὰν τις τοῦ ἐτέρου κατη-
γορήσῃ ἢ διαβολὴν ποιήσῃται, ζημι(ούσθω) (δραχμὰς) η. ἐὰν τις τὸν ἕτερον ὑπο-
νομεύσῃ ἢ οἰκοφθορήσῃ, ζημι(ούσθω) (δραχμὰς) ξ. ἐὰν τις πρὸς ἰδιωτικ(όν)
παραδοθῇ, ἐγγυάσθωσαν αὐτὸν ἕως ἀργ(υρίου) (δραχμῶν) ἑκατὸν πρὸς ἡμέρ(ας)
λ, ἐν αἷς ἀπευλυτήσῃ τοὺς ἄνδρας. εἴη μὲν ὑγεία· ἐὰν τις τῶν
10 συνοδειτῶν τελευτήσῃ, ξυράσθωσαν πάντες καὶ ἐστιάτωσαν ἡμέρ(αν) α, ἐκάστου
παραχρῆμα εἰσφέροντος (δραχμὴν) α καὶ κάκεις δύο,
ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων ἐστια<άσθωσα>ν ἡμέρ(αν) α. ὃ ἐπὶ κεφαλικοῦ μὴ
ξυρησάμενος ζημι(ούσθω) (δραχμὰς) δ. ὃ ἐπὶ πάντων μὴ μιανθεῖς
μηδὲ [στέ]μμα καταστήσας ἐπὶ τὸν τάφον ζημι(ούσθω) (δραχμὰς) δ. τὰ δ' ἄλλα ἃ
ἐὰν τῷ κοινῷ δόξῃ. κυρία <ἐ>στωι ὁ νόμος ὑπογραφεῖς ὑπὸ τῶν
πλείστων· κύριος τῷ προστάτῃ ἀποδοθήτωι. Ἡράκλειος Ἀφροδισίου (ὡς ἐτῶν) μβ
ο(ὕλῃ) παρὰ μεσόφρ(υον).
Ὀρσῆς Κρονίδου (ὡς ἐτῶν) με ο(ὕλῃ) ὀφρ(ύει).

- 15 Μιεῦς Ἀρμιῦσιος (ὥς ἐτῶν) μϜ ο(ὕλῃ) πρ(οσώπῳ) ἐξ ἀρ(ιστερῶν)
Ἀρμιῦσις Φασῶτος (ὥς ἐτῶν) νε ο(ὕλῃ) δε(ξι).
(hand 2) Ἦρων Ὀρεῦτος εὐδωκῶ προστάτης καθὼς πρόκειται.
(hand 3) Σωτήρι[χ]ος Σωτηρίχου εὐδοκῶ.
(hand 4) Πάτρων Πατῶνις εὐτυχῶ
20 (hand 5) Ἡρώδης Σωτηρίχου εὐδοκῶ.
(hand 6) Ψενοβάστις Ἡρώδου εὐτοκο
(hand 7) Ἡρώδης Ἡρώδου τοῦ Ἰσιδώρου εὐδοκῶ.
(hand 8) Ὀρσενοῦ[φις] Ἀρμιῦσις εὐδοκῶ. { }
(hand 9) Ἀπολλόνιος Ἀφροδισίου ἐτογῶ.
25 (hand 10) Ἡρακλῆ[ς] Ἀφροδισίου καὶ Ἀρμιῦσις Φασῶτος καὶ Ὀρσῆς
Κρονίδου [κ]αὶ Μιεῦς Ἀρμιῦσις εὐδοκοῦμεν καθὼς
πρόκιτα[ι]. ἔγραψεν ὑπὲρ αὐτῶν Νικάνωρ
Ἡλιοδῶ[ρο]υ διὰ τῷ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς γράματα.
(hand 11) Ὀρσε[ι]νοῦφις Ὀρου εὐδοκῶ.
30 Ὀρσεγοῦφις Ἀφροδισίου εὐδοκῶ.
Ἡρακλᾶς Πτο[λε]μαίου εὐδοκῶ.
[ὕ]π[ε]ρ[ε]γραψ[εν] ὑπὲρ αὐτῶν Ὀρ[σε]νοῦφ[ις] Ὀρου τοῦ
[- ca.13 - διὰ τ]ὸ μὴ εἰδέναι
[αὐτοὺς γράμματα].

v

ἐρη . . . πράξι . . .

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

(Recto) ... ἔτος του (αυτοκράτορα) Τιβερίου Καίσαρα Σεβαστού, ο Ἦρων γιος του Ὀρσεύτος μαζί με τον οποίον υποχρεωτικά θα δειπνοῦν τὴν 12^η κάθε μηνός και ο καθένας θα εισφέρει μηνιαίως τις 12 αργυρές δραχμές που αναλογοῦν στον καθένα. Αν κάποιος δεν συμμορφώνεται (ἀδωσιδικοῦντος) με αὐτοὺς και με ἄλλους (κανόνες), ο επικεφαλῆς (προστάτης) θα ἔχει το δικαίωμα να λάβει ἐνέχυρα. Εάν κάποιος παραφέρεται λόγω οἰνοποσίας (ἐκπαροινήση) θα του ἐπιβάλλεται πρόστιμο, ὅτι το σωματεῖο αποφασίσει. Εάν κάποιος ειδοποιηθεῖ ὅτι θα γίνει συνέλευση και δεν προσέλθει, να του ἐπιβάλλεται πρόστιμο, ὅταν πρόκειται η συνέλευση (σύλλογος) να γίνει σε χωριό 1 δρχ., ἐνῶ ὅταν πρόκειται να γίνει στην πόλη 4 δρχ. Αν κάποιος μέλος παντρευτεῖ να δίνει 2 δρχ., για τη γέννηση ἀγοριῶν (να δίνει) 2 δρχ., για τη γέννηση κοριτσιῶν 1 δρχ., για τὴν ἀγορά ἀγέλης προβάτων 4 δρχ. για τὴν ἀγορά βοοειδῶν, 1 δρχ. Εάν κάποιος μέλος ἀδιαφορήσει για σύντροφο του, ο οποίος ἔχει μπλέξει σε καβγά και δεν τον βοηθήσει να ἀπεμπλακεῖ, να καταβάλλει 8 δρχ. Ὅποιος κατὰ τὴ διάρκεια του δείπνου καταλαμβάνει τὴ θέση ἄλλου (μέλους) να καταβάλλει ἐπιπλέον 3 οβολοὺς για τὴ θέση του. Ὅποιος κατηγορήσει ἄλλο μέλος ἢ το συκοφαντήσει, να του ἐπιβάλλεται πρόστιμο 8 δρχ. Ὅποιος υπονομεύσει ἄλλο μέλος ἢ φθείρει τον «οἶκο» του, να καταβάλλει 60 δρχ. Εάν κάποιος μέλος κατακρατηθεῖ στο σπίτι του για ἰδιωτικὸ χρέος, τα ὑπόλοιπα μέλη να τον ἀπελευθερώνουν προσφέροντας ὡς ἀσφάλεια ποσὸ μέχρι 100 δρχ. για 30 μέρες, μέσα στην ὁποία περίοδο θα πρέπει να ικανοποιήσουν τους συντρόφους του. Να εἶναι ὅλοι υγιεῖς! Εάν κάποιος μέλος του σωματεῖου (συνοδότης) ἀποβιώσει, ὅλα τα μέλη να ξυρίζουν τα κεφάλια τους και να δειπνοῦν για μία μέρα, ὅπου το κάθε μέλος θα συνεισφέρει ἀμέσως 1 δρχ. και 2 καρβέλια, και σε περίπτωση θανάτου ἄλλου (συγγενούς) να δειπνοῦν για μία μέρα. Ὅποιος

δεν ξυρίσει το κεφάλι του να πληρώνει πρόστιμο 4 δρχ. Όποιο μέλος δεν συμμετάσχει στην εκφορά και δεν καταθέσει στέφανο στον τάφο να πληρώνει πρόστιμο 4 δρχ. Και για τα υπόλοιπα ζητήματα θα ισχύει ό,τι αποφασίσει το σωματείο. Ο «νόμος» θα έχει ισχύ, αφού υπογραφεί από την πλειονότητα (των μελών), και θα δοθεί στον επικεφαλής. (Ακολουθούν ονόματα 19 μελών)

III. P. Mich. v 244 (AGRW Sourcebook 301), Τέβτυνις, 43 μ.Χ.

ἐτ[ο]υς τρίτου Τιβερί[ο]υ Κλαυδίου Καίσαρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ Αὐτοκράτορος
μηνὸς Καισαρείου ἐπαγομένων τρίτη

... ἐν Τεβτύνι τῆς Πολέμωνος μερίδος τοῦ Ἀρσινοεῖτου νομοῦ. ἐλθόντες ἐπὶ τὸ
αὐτῶι ὁ οἰπογεγραμμένοι ἄνδρες

τῶν ἀπὸ Τεβτύνεως ἀπολυσίμων οὐσίας Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρος Σεβαστοῦ
Γερμανικοῦ Αὐτοκράτορος ἔδωξαν

ἐαυτοῖς κυνῇ γνώμη προχίρισε τινὰ ἐξ αὐτῶν ἄνδρα ἀγαθώτατον καὶ ἐπιμελητὴν
Κρονίωνα Ἡρώδου ἐπ' ἐνιαυ-

- 5 τὸν ἓνα ἀπὸ μηνὸς Σεβαστοῦ τοῦ ἰσιόντος τετάρτου ἔτους Τιβερίου Κλαυδίου
Καίσαρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ,
Αὐτοκράτορος, τοῦ αὐτοῦ Κρονίωνος εἰσάγοντος τὰ δημοσία τῶν αὐτῶν ἀπολυσί-
μων λαογραφίας τε καὶ δαπανῶν
πασῶν τοῦ αὐτοῦ πλήθους. ἐὰν δὲ συνταγῇ οὗ ὁ ἡγούμενος ἐπὶ μὲν κόμης καὶ
μὴ παραγένηται τις ζημιού-
σθωι εἰς τὸ κυνὸν ἀργυρίου δραχμὰς δύο πλὴν ἀνατίλεισθαι ... ἢ δραχμὴν μίαν, ἐπὶ
ξένης δραχμὰς τέσσα-
ρας, ἐπὶ δὲ τῆς μητροπώλεως δραχμὰς ὀκτώ. ἐὰν δὲ τις τῶν ὑπογεγραμμένων
ἀνδρῶν παραδωθῇ ἕως πρὸς

- 10 [ἀ]ργυρίου δραχμῶν ἑκατὸν εἰκανοδοθήσονται ὑπὸ τοῦ κυνοῦ ἐφ' ἡμέρας ἐξήκοντα.
τὸν δὲ ἀδωσιδικοῦντα καὶ μὴ
πλημεροῦντά τι τῶν δημοσίων λαογραφίας ἢ καὶ δαπανῶν ἐξῆναι τῷ Κρονίωνι
ἐνεχυράζιν αὐτοὺς ἐν τε τῇ
πλατέᾳ καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ παραδιδόνε αὐτοὺς ἢ σώματα αὐτῶν. ἐφ' ᾧ δὲ ὁ
οἰπογεγραμμένοι ἄνδρες διαγρά-
[ψ]ο[υσιν] ἐκ τοῦ κυνοῦ εἰς τὴν αὐτὴν οὐσίαν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ προγεγραμμένου
Κρονίωνος τὴν λαογραφίαν τοῦ αὐτοῦ ἰσιόν-
[τ]ος τετάρτου ἔτους Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ Αὐτο-
κράτορος. ἐφ' ᾧ δὲ πίνοντε κατὰ μῆνα

- 15 ταῖς τοῦ θεοῦ Σεβαστοῦ ἡμέραις τοῦ αὐτοῦ Κρονίωνος προεκφέροντος πόσιν προ-
πώσεως καὶ πάντας ἐνακούειν
τῷ αὐτῷ ἡγουμένῳ. ἐὰν δὲ τις κεφαλεωτὴς τελευτήσῃ <ἢ> πατὴρ ἢ μήτηρ ἢ γυνὴ
ἢ τέκνον ἢ ἀδελφὸς ἢ ἀδελ-
φὴ καὶ μὴ μιανθῇ τις τῶν ὑπογεγραμμένων ἀνδρῶν ζημιούσθωι ὁ τοιοῦτος εἰς τὸ
κυνὸν ἀργυρίου δραχμὰς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τέσσαρες καὶ εἰστιάθησονται ὁ παθινὸς ὑπὸ τοῦ κυνοῦ ἐφ' ἡμέραν μίαν, τὸν δὲ
ἀδωσιδικοῦντα καὶ μὴ πλημε-
ροῦντά τι ὁμοίως κα[ι] τῶν συμβολῶν καὶ δαπανῶν ἐξῆναι τῷ αὐτῷ ἡγουμένῳ ἐνε-
χυράζιν καὶ

20 παραδιδόνε καθὼς πρόκειται.

r,1

Κρονίων Ἡρώδου ἡγο(ύμενος) ὡς (ἐτῶν) λε οὐλ(ῆ) ἀντικ(νημίῳ) ἀριστερῶι
Ὀννόφρις Νεφερῶτος ὡς (ἐτῶν) μ οὐλ(ῆ) ὀφρύει ἀριστερᾶ
Ψενκῆβις Μαρρήους ὡς (ἐτῶν) λη οὐλ(ῆ) μετόπῳ ἐξ ἀρ(ιστερῶν) ὑπὲρ ὀφρ(ύν)
Πανεσνεῦς Ἀρμιύσιος ὡς [(ἐτῶν)] λ οὐλ(ῆ) ὀφρύει δεξιᾶ
25 Σιγῆρις Πακῆβιος ὡς (ἐτῶν) κθ οὐλ(ῆ) μετόπῳ ἐξ ἀρ(ιστερῶν) παρὰ κρότα(φον)
Πακῆβις Σιγῆρεως ὡς (ἐτῶν) λε οὐλ(ῆ) ἀντίχιρι ἀριστερῶι
Σεκονῶπις Παποντῶτος τοῦ καὶ Διοδώρο(υ) ὡς (ἐτῶν) λβ ο(ὐλῆ) μετό(πῳ) μέσῳ.
Ἀνχιούς Ἀνχιούτος ερ ε . ὡς (ἐτῶν) λ οὐλ(ῆ) ἀντικ(νημίῳ) δεξιῶι
Ὀρσεῦς β Πετερμούθιο(ς) το(ῦ) καὶ Κυβερόμνε(ως) ὡς (ἐτῶν) λγ οὐλ(ῆ) ἀντίχι(ρι)
ἀρ(ιστερῶ)

30 Παπνεβτῶνις Παπνεβ[τ]ύ[ν]ιο(ς) ὡς (ἐτῶν) λγ οὐλ(ῆ) ὑπὲρ μῆλο(ν) ἀριστε[ρ]ὸν
Κρονίων Λαβήσιος ὡς [(ἐτῶν)] λ οὐλ(ῆ) ὀφρ(ύν) μεσώφρουν
Εὐτυχο(ς) Εὐτύχο(υ) το(ῦ) ὡς (ἐτῶν) λ οὐλ(ῆ) ἀντίχιρι δεξιῶ
Ὀρσεῦς Πετεσοῦχο(υ) το[ῦ] Φ[] οὗς ὡς (ἐτῶν) γ οὐλ(ῆ) πῆχι δεξιῶ
Πετεσοῦχο(ς) Πρώτο(υ) τ[ο(ῦ)] Ερ[μ]αίου ὡς (ἐτῶν) λε οὐλ(ῆ) πῆχι δεξιῶι.

35 Σιαῖς Εὐτύχο(υ) οὐλοδόμο(ς) ὡς (ἐτῶν) λθ οὐλ(ῆ) μετόπῳ μέσῳ
Λαβῆσις Λαβήσεως ὡς (ἐτῶν) λε οὐλαί μετόπῳ
Ἀρμάεις Ἀρμάειος ὡς (ἐτῶν) λγ οὐλ(ῆ) ἀντίχιρι ἀριστερῶ
Κόμων Ἀνχιούτος ὡς (ἐτῶν) λζ οὐλ(ῆ) μετόπῳ ἐκ δεξιῶν
Ὀρσεῦς Παπνεβτύνεως ὡς (ἐτῶν) λ οὐλ(ῆ) δακτύλῳ μι(κρῶ) χειρὸς ἀρ(ιστερᾶς)
40 Ἑρμᾶς Ἀνχιούτος ὡς (ἐτῶν) λγ οὐλ(ῆ) γό(νατι) ἀρ(ιστερῶ)
Ὀρσεῦς Ἀρυώτου Νανᾶς ὡς (ἐτῶν) λδ οὐλ(ῆ) δακτύλῳ (πρώτῳ) χειρὸς ἀρ(ι-
στερᾶς)
Ἀμάεις Μαρρήους ὡς (ἐτῶν) λε οὐλ(ῆ) ὀφρύει ἀριστερᾶ
Ὡρος Ἀρμιύσιος ὡς (ἐτῶν) λβ οὐλ(ῆ) δακτύλῳ (πρώτῳ) χειρὸς δεξιᾶς
Παποντῶς Παπνεβτύνε(ως) ὡς (ἐτῶν) λβ οὐλ(ῆ) ποδὶ ἀριστερῶ.

r,ctr

45 (hand 2) Κρονίων Ἡρ[ώ]δου ἡγούμενος ἐψήφισμε καθὼς πρόκειται.
(hand 3) Εὐτυχος Εὐτύχου τοῦ [καὶ] [] πεου ἐψήφισμαι.

v

(hand 1) χιρόγρ(αφον) Κρονίωνο(ς) τοῦ Ἡρωδίωνος.

Κατὰ το τρίτο ἔτος του αυτοκράτορα Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρα Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ, τὴν 13^η(;) τοῦ μήνα Καισαρείου (σημ. τέλη Ιουλίου – Αυγούστου), στὴν Τέβτυνι τῆς επαρχί-
ας Πολέμωνος τοῦ Ἀρσινόιτη νομοῦ, συνήλθαν σε συνέλευση οἱ παρακάτω υπογραφόμενοι
ἄνδρες ἀπὸ τὴν Τέβτυνι, «ἀπολύσιμοι» τῶν γαιῶν τοῦ αυτοκράτορα Τιβερίου Κλαυδίου
Καίσαρα Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ καὶ αποφάσισαν ομόφωνα: νὰ ἐκλέξουν ἓναν ἀπ' αὐτούς,

τον άριστο Κρονίωνα γιο του Ηρώδη ως επιμελητή για διάστημα ενός έτους μέχρι το μήνα Σεβαστό (σημ. τέλη Αυγούστου - Σεπτεμβρίου) του επόμενου τέταρτου έτους του αυτοκράτορα Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρα Σεβαστού Γερμανικού. Ο ίδιος ο Κρονίων να συλλέγει τα έσοδα του κεφαλικού φόρου (λαογραφία) των «άπολυσίμων» και όλα τα έξοδα του σωματείου (πλήθος). Εάν ο επικεφαλής (ήγούμενος) καλέσει τα μέλη (σε συνέλευση) στο χωριό μόν και κάποιος δεν παρευρεθεί να πληρώνει πρόστιμο 2 αργυρές δρχ. εκτός εάν προβάλλει αντιρρήσεις ... 1 δρχ., αν (συγκαλέσει συνέλευση) εκτός χωριού, 4 δρχ., και αν σε μητρόπολη, 8 δρχ. Αν κάποιος από τους υπογράφοντες κατακρατηθεί, να παρέχει το σωματείο ως ασφάλεια το ποσό των 100 δρχ. (για την απελευθέρωση του) για διάστημα 60 ημερών. Όποιο μέλος, όμως, καταστεί υπερήμερο και δεν καταβάλλει τα οφειλόμενα για τον κεφαλικό φόρο ή τις δαπάνες (του σωματείου), ο Κρονίων θα έχει την εξουσία να τον συλλαμβάνει στον δρόμο ή στο σπίτι του και να τον παραδίνει αυτόν και τους δούλους του. Οι παρακάτω υπογράφοντες θα πληρώσουν από το κοινό ταμείο τον κεφαλικό φόρο για λογαριασμό του προαναφερθέντος Κρονίωνα στην παραπάνω ακίνητη περιουσία για το τέταρτο έτος του αυτοκράτορα Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρα Σεβαστού Γερμανικού. Οι παρακάτω υπογράφοντες θα δειπνούν μαζί κάθε μήνα την ημέρα του θεού Σεβαστού, οπότε και ο Κρονίων θα παρέχει τα ποτά για τις προπόσεις και όλοι θα υπακούουν τον επικεφαλής. Εάν κάποιος επικεφαλής ή πατέρας ή μητέρα ή σύζυγος ή παιδί ή αδελφός ή αδελφή πεθάνει και κάποιος από τους συμμετέχοντες δεν συμμετάσχει στο πένθος, να καταβάλλει 4 δρχ. στο σωματείο (κοινό). Και ο πενθών να δειπνά με έξοδα του σωματείου για μία μέρα. Όποιο μέλος είναι υπερήμερο και δεν πληρώνει τις συνδρομές (συμβολαί) και δεν συμμετέχει στις δαπάνες, ο επικεφαλής να μπορεί να τον κατακρατά και να τον παραδίνει, όπως ορίζεται παραπάνω. (Απολουθόν ονόματα 25 μελών)

(Verso) Χειρόγραφο του Κρονίωνα, γιου του Ηρωδίου.

IV. P. Mich. v 245 (SB 5.8030, FIRA iii² 46, AGRW Sourcebook 302), Τέβτυνις, 47 μ.Χ.

- έτους έβδομου Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρος Σεβαστού Γερμανικού
 Αυτοκράτορος μηνός Καισαρήου κε. έλθόντος επί τὸ αὐτῷ ὁ ὑπο-
 γεγραμμένῳ ἄνδρες ἄλοπολυ τῶν ἀπὸ Τεβτύνεως έδοξανσαν
 5 εἰς αὐτῷ κυνῇ γνώμῃ προχίρῃσαι τινὰ ἐξ αὐτῶν ἄνδρα ἀγαθὸν
 τὸν καὶ ἐπιμελιτὴν καὶ εἰσακτον τῶν δημοσίων Ἀπύνχιν
 Ὅρσευτος τοῦ ἰσιόντος ὀγδώου έτους Τιβερίου Κλαυδίου
 Καίσαρος Σεβαστού Γερμανικού Αυτοκράτορος, τοῦ αὐτοῦ
 Ἀπύνχεος εἰσάγοντος τὰ δημόσια τῆς αὐτῆς εργασίας
 10 ἅπαντα τοῦ αὐτοῦ ἰσιόντος έτους, καὶ πάντας ἐπὶ τὸ αὐ-
 τὸ πολὶν το ται ἄλλα ἐν τῇ προκιμένη κώμῃ Τεβτύνι καὶ
 κεκληρωσθαι τὸν μὲν Ὅρσευν μόνον πολὶν τὸ γύππος
 {μόνος} ἐν τῇ προκιμένη κώμῃ Τεβτύνι καὶ ἐν ταῖς συνκυ-
 ροῦσι κώμαις, ὑπὲρ οὗ διαγράψι χωρὶς τοῦ ἐπιβάλλοντος
 αὐτῷ μέρους τῶν δημοσίων ἄλλας ἀργυρίου δραχμὰς ἐξήκοντα
 15 ἐξ. καὶ ὁμοίως ὁ αὐτὸς Ὅρσευς κεκληρωσθαι τὴν Κερκῆσιν τοῦ

- πολὶν ἐν αὐτῇ μόνος ἄλλα, ὑπὲρ οὗ διαγράψι ὁμοίως {ὑπὲρ τού-
των} ἄλλας ἀργυρίου δραχμὰς ὀκτώ, καὶ κεκληρωσθαι
Ἀρμιῦσιν τὸν καὶ Βελλῆν Ἀρμιῦσιος μόνος τοῦ πολὶν
ἄλλα καὶ γύψος ἐν κώμῃ Τριστόμου τοῦ καὶ Βουκόλου, ὑπὲρ
20 οὗ τελέσι χορὶς τοῦ ἐπιβάλλοντος αὐτῷ μέρους δημοσίων
ἄλλας ἀργυρίου δραχμὰς πέντε, ἐφ' ᾧ πωλήσουσι τὸ ἄλλα τὸ
καλὸν ἐξ ὀβολῶν δύο ἡμίσιους καὶ τὸ λεππτόν ὀβολῶν δύο
καὶ τουπεὶ τὸ λεππτότερον ὀβολοῦ ἐνὸς ἡμίσιους τῷ τε
ἡ[μ]ῶν μέτρῳ ἢ τῷ τοῦ θησαυροῦ. ὥς ἂν τις πολλήσι ἐλατ-
25 τῷ τούτῳ[ν] ζημιούσθω ὁ τοιοῦτος εἰς τὸ κυνὸν ἀργυρί-
[ου] δραχμὰς ὀκτὼ καὶ ἰς τὸ δημόσιον τὰς ἴσας, καὶ ἐὰν
[δέ] τις αὐτῶν εὐρηθῇ πεπρακὼς ἐμπόρῳ πλύωι στα-
τῆρος ἄλλος ζημιούσθω ὁ τυοῦτος εἰς τὸ κυνὸν ἀργυρίου
δραχμὰς ὀκτὼ καὶ ἰς τὸ δημόσιον τὰς ἴσας. ἐὰν δὲ
29/30 {ω πλ\υ/ωι}
30 μέλλῃ ὁ ἔμπορος πλύω ἀγωράζιν (δραχμῶν) δ' ἐπάνανκον
31 πάντος πολλήσιν αὐτῷ κυνῶς. ἐὰν δέ τις ἐνινκῇ γύψος καὶ μέλλῃ πολὶν ἐπὶ ξένης
ἐπάναναγκον αἰαθήσε-
τε ἐν τῷ τοῦ Ὀρσεῦτος Ἀρμιῦσιος μέχρι οὗ λάβῃ ἐπὶ
ξένης καὶ πολλήσῃ ἐφ' ᾧ πίνονται κατὰ μῆνας αἰεὶ τῇ κε
35 ἑ[κ]αστος ζύτου χοῦν ἓνα, ἐὰν τε πλερετίν, ἐὰν τε λι-
[] στάσεος, ἐπὶ μὲν κώμης (δραχμῶν) α, ἐπὶ δὲ ξένης (δραχμῶν) δ, ἐπὶ
[] δὲ τῆς μητροπόλεως (δραχμῶν) η, τὸν δὲ ἀδωαιτικόντα
[καὶ μὴ] ἀγαπλεροῦντά τι τῶν δημοσίων ἢ καὶ τῶν
[προσε]γκληθησομένων αὐτοῦ ἐξίναί τῳ αὐτῷ Ἀπ-
40 [ύ]νχι ἐνε]χυράσζιν αὐτοὺς ἐν τε τῇ πλατείᾳ καὶ ἐν
[ταῖς οἰκί]αῖς καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ παραδιδάσκειν αὐτοὺς
[καθὼς πρό]κιται.
[.] ἡγο[ύ]μενο(ς) (ὥς ἐτῶν) λβ οὐλή [ό]φρύει ἀρ[ι]στερᾶ
[-ca.?-] (ἐτῶν) λα οὐλή χερεὶ ἀρ[ι]στ[ε]ρᾶ
45 [-ca.9 -]υτ (ὥς ἐτῶν) νε [οὐ]λή ποδ[ι] . . .] . . .
[-ca.?-] (ὥς ἐτῶν) [.] . . . [-ca.?-]
[-ca.?-] (ὥς ἐτῶν) [-ca.?-]

Κατὰ τὸ ἑβδομο ἔτος τοῦ αυτοκράτορα Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρα Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ, τὴν 25^η τοῦ μήνα Καισαρείου (σημ. τέλη Ιουλίου – Αυγούστου), συνήλθαν σε συνέλευση οἱ παρακάτω υπογράφοντες αλατοπώλες (ἀλοπῶλαι) ἀπὸ τὴν Τέβτυνι καὶ αποφάσισαν ομόφωνα: νὰ ἐκλέξουν ἓναν ἀνάμεσα τους, καλὸ ἄνθρωπο, τὸν Ἀπύνχι γιο τοῦ Ὀρσεύτος, ὡς ἐπιμελητὴ καὶ εἰσπράκτορα τῶν δημοσίων (φόρων) γιὰ τὸ ἐπόμενο ὄγδοο ἔτος τοῦ αυτοκράτορα Τιβερίου Κλαυδίου Καίσαρα Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ. Ὁ Ἀπύνχις θὰ συλλέξει ὅλους τοὺς δημόσιους φόρους τοὺς ἐπιβαλλόμενους στὸ ἐπάγγελμα γιὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος. Ἐπίσης (αποφάσισαν) ὅτι ὅλοι θὰ πωλοῦν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀλάτι στὸ παραπάνω χωριὸ τῆς Τεβτύνεως, καὶ ὅτι μόνον ὁ Ὀρσεύς ἔχει τὸ δικαίωμα, ὕστερα ἀπὸ κλήρωση, νὰ πουλᾷ γύψο στὸ χωριὸ τῆς Τεβτύνεως καὶ στὰ παρακείμενα χωριά, γιὰ τὸ ὁποῖο δικαίωμα θὰ καταβάλλει,

εκτός από το μερίδιο του για τους δημόσιους φόρους επιπλέον 66 αργυρές δρχ. Παρομοίως, ο ίδιος ο Ορσεύς έχει αποκτήσει ύστερα από κλήρωση, το δικαίωμα να πωλεί αλάτι στην Κερκήσιν, για το οποίο δικαίωμα θα καταβάλλει επιπλέον 8 δρχ. Και ο Αρμιύσις ο επονομαζόμενος Βελλής, γιος του Αρμιύσι έχει αποκτήσει το δικαίωμα αποκλειστικής πώλησης αλατιού και γύφου στο χωριό Τρίστομο το επονομαζόμενο και Βουκόλος, για το οποίο θα καταβάλλει εκτός του μεριδίου του στους δημόσιους φόρους επιπλέον 5 αργυρές δραχμές, με τον όρο να πωλούν το καλό αλάτι προς 2½ οβολούς και το ελαφρύ προς 2 οβολούς και το πιο ελαφρύ προς 1½ οβολό, σύμφωνα με τα δικά μας μέτρα ή τα μέτρα της αποθήκης. Και όποιος πωλήσει σε χαμηλότερη τιμή από αυτή να πληρώνει πρόστιμο στο σωματείο 8 αργυρές δρχ. και άλλες 8 στο δημόσιο ταμείο. Και εάν κάποιος βρεθεί να έχει πωλήσει σε έμπορο αλάτι αξίας παραπάνω από 1 στατήρα, να πληρώνει πρόστιμο 8 αργυρές δρχ. στο σωματείο και άλλες 8 δρχ. στο δημόσιο ταμείο. Αλλά εάν ο έμπορος πρόκειται να αγοράσει (αλάτι αξίας) μεγαλύτερης των 4 δρχ., όλα τα μέλη πρέπει να το πωλήσουν από κοινού. Εάν κάποιος φέρει γύφο και πρόκειται να τον πωλήσει εκτός της περιοχής (όπου δραστηριοποιούνται τα μέλη του σωματείου), αυτός (ο γύφος) υποχρεωτικά θα παραμείνει στις εγκαταστάσεις του Ορσεύτος γιού του Αρμιύση μέχρι να το βγάλει εκτός και να τον πωλήσει. Αποφασίστηκε τα μέλη του σωματείου να πίνουν μαζί την 25^η του μηνός έναν χού⁵⁰ μύρας [...] στο χωριό 1 δρχ., εκτός χωριού 4 δρχ., στην μητρόπολη 8 δρχ. Αν κάποιος είναι υπερήμερος και δεν πληρώνει για τις δημόσιες υποχρεώσεις ή για απαιτήσεις εναντίον του, ο Άπυνχis θα έχει την εξουσία να τον συλλαμβάνει στον δρόμο ή στο σπίτι του ή στα χωράφια και να τον παραδίνει, όπως ορίζεται. (Ακολουθεί αποσπασματικό κείμενο με υπογραφές 5 ατόμων).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

50. Ένας χούς ισοδυναμεί με περίπου 3,25 λίτρα.

ABSTRACT

I. N. ARNAOUTOGLOU: *Thorybos, eustatheia and the normative framework of Athenian cult associations*

The normative framework of Athenian cult associations has been studied mainly from an institutional aspect. In this article I suggest to approach it through the lenses of two distinct (or even opposing) notions, tumult (*thorybos*) and stability (*eustatheia*).

Following a brief presentation of the current debate on *thorybos* in the ancient Athenian socio-political context, I analyze the normative framework produced by the associations themselves (appended at the end with a rendering in modern Greek). Questions of organization and cult are prominent in Hellenistic regulations, while in Roman era associations intervene to catalogue its membership and penalize their improper behaviour during meetings. Athenian cult associations punish the non-payment of contributions, the non-implementation of their decisions, the non-compliance of their magistrates and members to their respective duties. Associations usually impose a pecuniary fine, most often fixed and rarely left to the discretion of the group. They could also exclude a member from their functions and events or expel him from the association altogether. Usually magistrates were responsible for the imposition and enforcement of penalties; the assembly of members was very rarely involved.

The normative framework of Athenian (and perhaps Greek) associations controlled disagreement, disruption, arguments and opposition through tolerance of tumult and noise. In contrast, in the Roman era there was little scope for forbearance even of occasional outbursts of disruption, since the Roman attitude towards associations was culminated in the volatile first-century BC political contests. A strict set of rules, reflected both in Greek and Roman evidence, dictated and regulated the expected behaviour even during the association's gatherings, see e.g. *IG ii² 1368*. However, it would be mistaken to attribute this hardening of rules only to Roman influence or to imagine a manichaistic depiction of good-tolerant Greeks against bad-intolerant Romans; since the early Hellenistic era, there were efforts to limit the vocal expression of disagreement and hostility in the deliberation processes.

Key-words: *thiasos, thiasotai, koinon, archeranistes, Herakliastai, Iobakchoi, eranistai, penalties, tumult, stability, rule violations, enforcement, exclusion, expulsion, property penalties.*